

Univerzita Karlova
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dějiny domu milosrdenství Vincentinum v Praze-Břevnově

History of the House of mercy Vincentinum in Prague-Břevnov

Autor: Kristýna Ambrožová
Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

2011

Prohlášení:

Tímto prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, s použitím pramenů, odborné literatury a internetových zdrojů, uvedených v seznamu pramenů, který je součástí této práce.

V Praze dne 19.6.2011

Kristýna Ambrožová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala panu Mgr. Dušanovi Foltýnovi za vedení mé bakalářské práce a vstřícný přístup při konzultacích.

Dále bych pak ráda poděkovala pracovníkům Státního okresního archivu Uherské Hradiště za jejich trpělivost a nápomoc, jmenovitě pak zejména paní Mgr. Magdaleně Čoupkové.

Děkuji i panu Mgr. Jaromíru Hublarovi z Vincentina Šternberk za ochotu a cenné rady.

1. ÚVOD	6
2. PRAMENY A LITERATURA	8
3. KOŘENY CHARITATIVNÍ ČINNOSTI 19. STOLETÍ	9
4. CESTA KE VZNIKU VINCENTINA A JEHO „PŘEDBŘEVNOVSKÉ“ OBDOBÍ V LETECH 1889-1899	14
5. „BŘEVNOVSKÉ“ OBDOBÍ VINCENTINA, OD ROKU 1926 S DĚTSKOU ODBOČKOU, V LETECH 1899-1952	17
5.1. Právní správa	18
5.2. Správa domu	21
5.3. Zázemí Vincentina	22
5.3.1. Břevnov	22
5.3.2. Smečno	26
5.4. Hospodářství	29
5.4.1. Náklady na provoz Vincentina	29
5.4.2. Finanční zdroje Vincentina	31
5.4.2.1. Finanční zdroje v letech 1899-1918	32
5.4.2.2. Finanční zdroje v letech 1918-1952	33
5.4.3. Dostatek či nedostatek?	40
5.5. Lidé, kteří spoluutvářeli „břevnovské“ Vincentinum	41
5.5.1. Chovanci	41
5.5.2. Pracovníci	46
5.5.2.1. Sestry boromejky	47
5.5.2.1.1. Matka Antoinetta (ve funkci představené 1899-1934)	49
5.5.2.1.2. Hortensie Urbancová (ve funkci představené 1934-?)	52
5.5.2.2. Duchovní správci	52
5.5.2.3. Řadoví zaměstnanci	53
5.5.2.4. Lékař	54
5.5.2.5. Další významní pracovníci	54
5.5.2.6. Kuratorium	55
5.5.2.6.1. Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck (ve funkci předsedy kuratoria 1908-1911)	55
5.5.2.6.2. Josef Nostitz-Reineck (ve funkci předsedy kuratoria 1911-1939)	57
5.5.2.6.3. Jiří Douglas Sternberg (ve funkci předsedy 1939-1950)	58
5.5.3. Dobrodinci	59
5.5.3.1. Dobrodinci z aristokratických kruhů	59
5.5.3.2. Dobrodinci- řadoví občané	62
5.6. Nevšední dny Vincentina	63

5.6.1.	Významné návštěvy ve Vincentinu	64
5.6.2.	Jubilejní oslavy padesátiletého trvání Vincentina	66
5.6.3.	Léta válečná a poválečná	67
6.	KONEC „BŘEVNOVSKÉHO“ OBDOBÍ VINCENTINA, OPUŠTĚNÍ PRAHY	69
6.1.	Změny poměrů ve Vincentinu po roce 1948	70
6.2.	Stěhování Vincentina z Čech	71
7.	ZÁVĚR	74
	SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	76
	SEZNAM PŘÍLOH	80
	PŘÍLOHY	84
	ANOTACE	105
	SUMMARY	105
	KLÍČOVÁ SLOVA	106
	KEY WORDS	106

1. Úvod

Procházíme-li dnes břevnovskou ulicí Na Petynce směrem k západu, spatříme po levé straně opuštěný a chátrající areál, tvořený třemi vzájemně spojenými budovami, doplněnými jednou menší po straně. Naprosto nic nemůže při tomto pohledu kolemjdoucímu napovědět, jaká byla minulost těchto budov, komu patřily a co se v nich odehrávalo, opadaná omítka a rozbitá okna jsou toho jen tichým svědkem. Jinak tomu však je, vydá-li se chodec nenápadnou postranní stezkou vedoucí podél areálu. Na jejím konci se mu totiž dostane pohledu na rozsáhlý otevřený prostor parkové úpravy, kterému dominuje kruhová vodní nádrž a do kterého shlíží čelní fasády budov. Za necitelně postavenými garážemi vykukuje výrazný štít jednopatrové stavby s klasicistními a novogotickými prvky. Nyní již není tak těžké představit si, vezmeme-li v potaz starobylost hlavní budovy, rozlohu areálu a jeho očividnou dřívější příslušnost k velkému pozemku, jaké muselo mít místo význam, a to nejen pro nejbližší okolí či město, ale snad i pro celou zemi.

Právě toto uvažování o jeho minulosti a následné hledání informací o něm mne přivedlo k tématu mé bakalářské práce. Dům milosrdenství Vincentinum v Praze-Břevnově zde, v bývalém letohrádku ze 17. století nazývaném „Petynka“, sídlil od roku 1899 do roku 1952, tedy dlouhých 53 let, za nichž byl areál mnohokrát rozšířen a získal, alespoň co se budov týče, nynější podobu.

Ve své práci se pokusím komplexně vystihnout zásadní část historie tohoto ústavu, orientovaného na péči o nevyléčitelně nemocné, a to téměř výlučně se zaměřením na již zmíněná léta jeho působení v Břevnově, nevyjímaje jeho zvláštní dětskou odbočku ve Smečně, fungující současně s ním v bývalém Clam-Martinickém zámku od roku 1926. Pozdější vývoj po přesunu obou částí ústavu v 50. letech 20. století na Moravu, kde pouze zmíním.

Není mým záměrem koncipovat práci jako chronologickou výpověď o historii Vincentina, té bude věnována jen úvodní část celého textu, ale zejména jako hloubkovou sondu do jeho organizace a všednosti. Ta napomůže podrobnějšímu poznání tohoto, pro tehdejší společnost velmi významného charitativního zařízení a lépe oživí zapomenutý obraz každodenní minulosti Vincentina jako celku. Ráda bych tak tímto detailním a komplexním pohledem zásadně prohloubila a rozšířila o další informace dosud existující texty s tematikou dějin Vincentina, které

se shodně ve své stručnosti zabývají pouze mezními okamžiky v dějinách existence ústavu.

Pro splnění tohoto cíle jsem zvolila odpovídající koncepci. Jádrem mé práce, věnující se břevnovskému období mezi lety 1889-1952, je zarámováno kapitolami o vývoji ústavu, který předcházel tomuto období, tedy o cestě k založení Vincentina a jeho nejranějším období, a pak o období následujícím, tzn. o změnách poměrů ve Vincentinu po roce 1948 a jejich finálním důsledku, kterým byl definitivní odchod obou částí Vincentina na Moravu. Pouze hrubému přehledu a pouhému nástinu, v jaké dějinné fázi vývoje charitativní činnosti bylo Vincentinum založeno, slouží kapitola úvodní.

Stěžejní část práce o období Vincentina v pražském Břevnově je rozdělena do několika rozsáhlejších podkapitol, které jsou zaměřeny detailně na jednotlivé části, složky fungování břevnovského Vincentina, tzn. správu a hospodářství ústavu, jeho zázemí a konečně na lidi, kteří Vincentinum spoluvytvářeli. Ty je možné rozdělit do tří základních skupin, a proto o každé z nich pojednává zvláštní oddíl. První je věnován chovancům ústavu, následující jeho pracovníkům, z nichž patrně nejdůležitější byla osoba Antoinetty, milosrdné sestry sv. Karla Boromejského neboli hraběnky Olgy Chotkové, a to nejen pro její práci ve Vincentinu, ale zejména pro její osobní spojení se šlechtickými kruhy, které svou podporou ústavu a práci pro něj sehrály zejména do 20. let 20. století nezastupitelnou roli, což popisuje podrobně třetí oddíl věnovaný konkrétním skupinám a osobám, a to dobrodincům. Poslední podkapitola textu pak pojednává o ovlivnění každodenního chodu ústavu „velkými“ politickými dějinami a také o důležitých interních událostech ve Vincentinu, tzn. o nevšedních dnech.

2. Prameny a literatura

Základním a zcela stěžejním zdrojem pro mou práci jsou archiválie fondu Ústav sociální péče pro dospělé „Vincentinum“ Velehrad 1889 -1970, uloženého ve Státním okresním archivu Uherské Hradiště. V něm se nalézají veškeré archivní materiály Vincentina, tzn. i ty, které pocházejí z dřívějšího působení v Břevnově a Smečně. Důležitou výpovědní hodnotu mají zejména výroční zprávy z let 1911-1947, zápisy ze schůzí kuratoria, kompletně dochované od roku 1897 do roku 1950, dále jmenné seznamy chovanců, pamětní knihy i úřední spisový materiál, jako např. dokumentace prověrky ústavu či spis předání ústavu do strání správy. Tyto materiály jsou nejednou torzovité, a proto není možné pokaždé vše podložit průkaznými daty a informacemi a je nutné doplnit chybějící místo úvahou.

Dalším významným zdrojem jsou periodika a tisky, které Vincentinum na vlastní náklady vydávalo, a to především Časopis Vincentina, vycházející od roku 1921 do roku 1948 s přestávkou mezi lety 1942 -1946, který byl transformován roku 1949 na Zprávy z Vincentina a v letech 1950-1951 pak na Zprávy Vincentina, ale i periodika další, s Vincentinem nespojená, konkrétně list Národní politika. Pro doplnění detailů a hlubších souvislostí, sahajících již mimo rámec archivních materiálů a periodik Vincentina, jsem využila sekundární literaturu a příležitostně internetové zdroje.

Výše zmíněné archivní materiály, obzvláště pak pamětní alba Vincentina, obsahují také bohatý obrazový materiál, např. fotografie chovanců, pracovníků, jednotlivých budov a místností, různých událostí ve Vincentinu atd., a tak je má práce v příloze doplněna o vybrané fotografie obrazově pokrývající veškeré kapitoly. Bohužel ani v tomto případě nejsou materiály kompletní a navíc, pro téměř výlučnou nepřítomnost popisků, není ve většině případů možné identifikovat jednotlivé osoby, např. členy správy Vincentina, dobrodince atd. Do práce jsou proto vzhledem k jejich výpovědní hodnotě zařazeny jen ty z nich, na kterých je možné rozeznat alespoň některé ze zachycených osob.

3. Kořeny charitativní činnosti 19. století

Doba devatenáctého století je dobou výrazných proměn celé evropské společnosti. Industrializace, převratný rozvoj sdělovacích prostředků a dopravy s sebou jako hlavní hybatelé přinesly i změny ve sféře politické, ve formě rozšiřování politického spektra a rozvoje ideologií, dále pod tíhou nových podnětů ve sféře kulturní a nakonec zejména ve sféře sociální, v podobě sociálních reforem, reagujících na negativní jevy, vyskytující se v nově utvářené společnosti.

Poněkud tiše a nenápadně, ve srovnání s celoevropskou bouří v oblastech jiných, probíhaly proměny charitativní péče. Ty spočívaly zejména ve specializaci zaměření a s tím souvisejícím zakládáním nových ústavů, orientovaných tedy již na konkrétní okruhy potřebných. Mezi těmito nově vzniklými ústavami, „děťmi devatenáctého století“, bylo i Vincentinum, které mělo, díky specializaci své péče na nezhojitelně nemocné, mezi ostatními od počátku významné postavení.

Dříve než si však zmíníme takto vzniklé ústavy a poté přejdeme k samotné historii Vincentina, bylo by dobré připomenout si zcela ve stručnosti prastaré kořeny charitativní péče, ze kterých tato činnost v devatenáctém století vycházela, neboť nově zakládané ústavy vznikaly již jako součást rozsáhlé sítě křesťanských sociálních služeb, utvářené na evropském kontinentu po dlouhá staletí.

Bod jejího počátečního utváření můžeme dozajista ztotožnit se samým bodem vzniku křesťanské církve, neboť pro tu není charitativní služba jen jakýmsi přívažkem, ale tvoří nedílnou součást samotné její podstaty. Stejně jako v každém jiném nábožensky orientovaném společenství, se i ve společenství křesťanském, držícím na poli víry po staletí, od středověku po novověk, pomyslný monopol, velmi rychle „vytvořily nejen morální normy, ale i více či méně propracovaný sociální systém pomoci bližním, jehož cílovou skupinou jsou především chudí, staří, žebráci, váleční invalidé, vdovy, sirotci, nevyléčitelně nemocní (morem, cholerou, malomocenstvím, vrozenými vadami) a lidé s duševními poruchami.“¹

Již nejstarší křesťanské komunity se v rámci svých možností, ještě za dob svého pronásledování, velmi aktivně zapojovaly do pomoci druhým. Od roku 313 n. l., ve kterém císař Konstantin I. Veliký vydal tzv. edikt milánský, znamenající právní uznání křesťanských obcí a tím i jejich toleranci na území východní i západní části Římské říše, se pomoc druhým mnohonásobila, a to v přímé úměře

¹ Chadima, M.: *Charitativní péče – Dějiny a současnost*. GAUDEAMUS, Hradec Králové 2007, str. 12.

k možnosti legálního rozšiřování zprvu nepočetných křesťanských komunit a následnému šíření křesťanství do nových oblastí. Vzniklo mnoho nových a specializovaných charitativních míst, jako sirotčince, hospice, nemocnice, dále nejrozumnější druhy ubytoven či míst-budov pod církevní správou, kde mohli potřební nalézt útočiště či obdržet almužnu.

Součástí stále se upevňující sociální sítě se staly i kláštery, centra cenobitských mnišských společenství², které zejména ve středověku a raném novověku zakládaly a spravovaly mnoho svých center pomoci, a to zejména sirotčince, hospice, lékárny a nemocnice.³

Nemocnice neboli špitály zažívaly období největšího rozmachu v 11. a 12. století, a to nemalou měrou v návaznosti na vznik špitálních rytířských řádů, „jejichž úkolem bylo chránit a podporovat církev, vdovy, sirotky, nemocné, chudé, poutníky a všechny služebníky Boží.“⁴ Vznikaly zejména v dobách křížových výprav z charitativně zaměřených společenství při špitálech na Blízkém východě a jejich primárním cílem zůstávala i nadále péče o potřebné v těchto zařízeních, resp. jejich správa. Rytířská složka uvnitř řádu nabývala na významu až posléze, v souvislosti se stupňujícími se boji ve Svaté Zemi. Špitální rytířské řády se tak, alespoň co do priorit svých cílů, výrazně odlišovaly od druhé, současně s nimi působící větve rytířských řádů, zaměřené od počátku převážně válečně (templáři). Takto konkrétně, orientovány na pomoc druhým, se ve své působnosti vyprofilovaly především tři významné rytířské řády, které se záhy rozšířily do mnoha zemí včetně těch českých.

1. Lazariáni neboli Vojenský a špitální řád rytířů sv. Lazara Jeruzalémského, jejichž kolébkou bylo původně „arménskými basiliány spravované leprosárium sv. Lazara před hradbami Jeruzaléma“⁵ Svou péčí zaměřovali především na lidi trpícím malomocenstvím.
2. Maltézští rytíři neboli Johanité, jejichž počátky jsou spojeny s bratrstvem kupců z italské námořní republiky Amalfi, působícím při jeruzalémském špitále k ošetřování poutníků. Řád byl ustaven roku 1113 papežskou bulou a vzat pod ochranu jejího vydavatele. Postupně zbudoval rozsáhlou síť špitálů, proslulých na tehdejší poměry vysokou úrovní, zkušenými lékaři a přítomností duchovní správy.
3. Němečtí rytíři neboli Řád bratří domu P. Marie v Jeruzalémě, vzešli ze špitálního

² Lawrence, H.: *Dějiny středověkého mnišství*. Vyšehrad, Praha 2001, str. 8.

³ Pro oblast sociální péče není zanedbatelný ani jejich přínos v oblasti lékařství

⁴ Pospíšil, C.V.: *Teologie služby*. Karmelitánské nakladatelství, Olomouc 2002, str. 110, dále citováno: Pospíšil, C.V.

⁵ Vlček, Sommer, Foltýn.: *Encyklopedie českých klášterů*. Libri, Praha 1997, str. 137.

bratrstva, založeném při polním lazaretu roku 1190 brémskými a lübeckými kupci. Řád byl potvrzen jako rytířský papežem Inocencem III. roku 1199 a jeho další směřování vedlo k šíření křesťanství (v rámci čehož založili na obsazených územích pohanského Pruska vlastní řádový stát), duchovní správě a zřizování špitálů.

Dalšími skupinou, která se ve středověku výrazně podílela na péči o potřebné, byla četná bratrstva laiků, spravující opět nejrůznější pomocná zařízení, ze kterých se později rekrutovaly špitální řády, jejichž členové přijali řeholi a složili tři základní sliby - chudoby, čistoty a poslušnosti. Jako příklad takového bratrstva, jehož členové se roku 1297 stali konkrétně řeholními kanovníky, uveďme antonity. Ti se vyznamenali především v léčení tzv. ohně sv. Antonína neboli růže způsobené požitím námele, na obilí parazitující houbě, a spravováním několika set menších špitálů po celé Evropě.⁶

Pro budoucí směřování a celkový rozmach charitativní činnosti byly ve vrcholném středověku důležité ještě další dva momenty. Jedním byl vznik žebravých, mendikantských řádů v první polovině 13. století. Ten znamenal pro oblast dobročinnosti velký duchovní impuls, zejména pak osoba a řád sv. Františka z Assisi, jenž ve své teorii identifikuje a spojuje osobu chudého a potřebného se samotným Kristem.⁷ Tím dalším důležitým okamžikem bylo založení zbožného společenství žen, bekyň, většinou vdov či křesťanských dívek, které dobrovolně pracovaly v komunitě a věnovaly se péči o bližní, a to bez skládání slavných slibů. Jejich počátek bývá datován do 80. let 12. století, kdy bylo v Lutychu založeno jejich první sídlo. Ačkoli pod vlivem heretických hnutí ke konci středověku takřka vymizely, podstata jejich významu tkví zejména v jakémsi předobrazu, předzvěsti ženských charitativních organizací, které hojně vznikaly později, zvláště v 18. a 19. století.

Středověk znamenal pro charitativní činnost dobu opravdového rozkvětu. Za dobu jeho trvání se utvořila široká síť charitativních zařízení, a to čím dál více specializovaných. K dispozici potřebným byly útulky pro chudé, sirotky či prostitutky, velmi hustá byla síť leprosárií, špitálů a postupně i zařízení nemocničních, disponujících větším počtem lůžek než zařízení špitální, pečující většinou maximálně o třicet nemocných. Neopomenutelné je ošetřování nemocných za morových epidemií, sužujících Evropu od poloviny 14. století.

⁶ *Ottův slovník naučný*, Díl II. Alqueire-Ažuak, Paseka/Argo, Olomouc 1996, str. 488.

⁷ Pospíšil, C.V., str. 110.

Novověkem vstoupila charitativní činnost do další, od dosavadního vývoje poměrně odlišné etapy. Začal do ní výrazně pronikat element státní správy, péče začala být vnímána jako úkol státu, a tak často docházelo k sekularizaci starých církevních struktur, jejichž správa byla delegována z církevních rukou do rukou obecních laických autorit. Dále docházelo k „systematizaci pečovatelských metod, kdy jednotlivé cílové skupiny byly racionálně analyzovány“⁸ a do struktur charitativní péče se zapojily nové řeholní kongregace, konkrétně především theatini, jezuité a kapucíni. Ti počali nově, v rozporu s dosavadním přístupem, pečovat i o duševně nemocné, kteří byli v minulosti přehlíženi, ne-li za svůj handicap okolím perzekuováni.⁹

Dalším rysem nové doby je zrod mnoha velkých osobností katolické charitativní péče. V Itálii, zejména v Miláně, působil v oblasti sociální péče tamější arcibiskup a kardinál, později svatořečený Karel Boromejský (1538-1584); ve stejné zemi založil taktéž svatořečený Kamil de Lellis (1550-1614) společenství kamiliánů, orientované na službu nemocným. Velmi významnou postavou je i sv. Jan z Boha (1495-1550), Portugalec, jenž se po prožití duchovního obratu zaměřil na péči o chudé a nemocné v ústavu, který sám ve španělské Granadě spravoval. Na jeho odkazu bylo založeno těmi, kteří následovali nastoupenou cestu, bratrstvo prohlášené roku 1582 Řádem milosrdných bratří.¹⁰ Na závěr výčtu význačných osobností, působících převážně v 16. století, je třeba uvést postavu Vincence z Pauly (1581-1660), francouzského světce, považovaného za otce moderní charity. Svůj život věnoval především duchovní správě a péči o potřebné, konkrétně nemocné, vězněné a chudé. Pro budoucí vývoj charity je jeho osoba významná především tím, že tento muž mobilizoval činnost francouzských žen, které se věnovaly charitativnímu dílu. Na jeho odkaz a spiritualitu se v pozdějších letech, a to i v 19. a 20. století, odvolává mnoho nově vznikajících mužských a ženských kongregací.

Právě nárůst počtu ženských charitativních institutů je příznačný pro vývoj dobročinnosti až do 19. století. K těm důležitějším z nich patří milosrdné sestry, řeholnice zaměřující se na péči o nemocné, trpící či sirotky, např. pro nás podstatné milosrdné sestry sv. Karla Boromejského, založené roku 1652 v Nancy, či milosrdné sestry sv. Vincence de Paul.

⁸ Chadima, M.: *Charitativní péče – Dějiny a současnost*. GAUDEAMUS, Hradec Králové 2007, str. 32.

⁹ Tamtéž, str. 33.

¹⁰ Pospíšil, C.V., str. 121.

Mezi 17. a 19. stoletím došlo k dalšímu budování sociální sítě. Výrazně dobře na tom byla Francie, která již zřizovala specializované ústavy pro hluchoněmé a slepce. S Velkou francouzskou revolucí se pak odtud také šířila další vlna sekularizace a laicizace sociální péče. V Evropě dále vzniklo mnoho nových sdružení orientovaných na pomoc druhým, a to zejména v bouřlivém 19. století.

Jak již bylo zmíněno na začátku textu, nejinak tomu bylo v habsburské monarchii, resp. v její předlitavské části, zemích českých. I zde prošla charitativní činnost zdoluhavým a postupným vývojem, jak tomu bylo i v jiných evropských zemích. Počínaje první polovinou 13. století, rozrůstal se v Čechách a na Moravě počet špitálů. Roku 1233 byl založen sv. Anežkou Přemyslovnou při kostele sv. Haštala na Starém Městě špitál sv. Františka z Assisi pro chudé, přestárlé a nemocné, v němž zajišťovalo péči laické špitální bratrstvo, zvláště k této činnosti ustavené, které se roku 1237 transformovalo do řádu s řeholními pravidly, řádu Křížovníků s červenou hvězdou.¹¹ Brzy následovaly příkladu špitály další, a to nejen na území pražském. Zmíníme alespoň špitál sv. Lazara na Novém Městě, Bohuslavův špitál sv. Antonína, vzniklý na místě pozdější nemocnice Milosrdných bratří a určený zejména pro kněze, či špitál Pokory Panny Marie pod Vyšehradem pro zchudlé členy vyšších kruhů. Mimo Prahu vznikaly špitály v Olomouci, Brně, Jihlavě, Litovli, Klatovech, Chebu, Kroměříži atd.¹² V dalších obdobích se síť charitativních ústavů rozšiřovala, stejně jako síť institucí a sdružení, která se touto činností plně zabývala, a to dle evropského modelu.

Je tedy jasné, že 19. století již mělo na čem stavět a mohlo díky této základně směřovat zejména ke specializaci své činnosti. Pozornost charitativních pracovníků a dobrodinců nebyla směřována již jen do poměrně běžných špitálů, sirotčinců či útulků pro chudé, ale začala se obracet i k dosud zvláštní péči o nezaopatřené potřebné. Těmi byli hluchoněmí, nevidomí, slabomyslní, tělesně postižení či jakkoli nezhojitelně nemocní. Uvedme alespoň první vlaštovky. Pro hluchoněmé byl založen první ústav na Smíchově roku 1786, roku 1808 se dostala speciální péče nevidomým, konkrétně v Ústavu pro vychování a léčení chudých slepých a na oči chorých dětí na Hradčanech, o slabomyslné děti pečoval od roku 1871 ústav v Kateřinské ulici a o dívky tělesně postižené domov s názvem Růžencová výrobná,

¹¹ *Rytířský řád Křížovníků s červenou hvězdou: historie řádu* [online]. 2009 [cit. 2011-01-10] Dostupné z: <<http://www.krizovnici.eu/historie-radu>>.

¹² Pospíšil, C.V., str. 115.

založený roku 1888 v Praze.¹³ Prvenství v péči o nezhojitelně nemocné má Vincentinum, a to nejen rokem 1889, do kterého je datován jeho počátek, ale i kapacitou poskytovaných míst, širokým záběrem co se věku, pohlaví i diagnózy přijímaných osob týče, a v neposlední řadě komplexností a rozsáhlostí péče, kterou svým chovancům poskytovalo.

4. Cesta ke vzniku Vincentina a jeho „předbřevnovské“ období v letech 1889-1899

Vincentinum, ačkoli teprve zdaleka pomyslně, jako realizovaná možnost budoucnosti, se zrodilo mezi revolučními lety ve Francii roku 1833, a to založením Konference sv. Vincence, resp. Spolku sv. Vincence z Pauly. Stalo se tak iniciativou francouzského učenice, historika, doktora práv a profesora literatury na pařížské Sorbonně Antoina Fréderica Ozanama (1813-1853). Tento muž byl zainteresován již od mladých let zejména v tehdy velmi aktuální otázce sociálního postavení dělníků. Poukazoval na velkoměstské obrazy bídy, na nutnost zlepšení životních podmínek dělnických rodin a nutnost přijetí sociálních reforem. Burcoval křesťany, vlivné bohaté osobnosti, aby se ve věci angažovali a aby tyto lidi, žijící převážně v bídě, podporovali. Současně se však jeho zájem, resp. úsilí pomoci, obracel se značnou energií na pomoc chudým. A právě pro tento účel založil Spolek sv. Vincence. Tato charitativní společnost, první větší mezi laickými, jejíž členové si říkali od počátku Vincenciáni, si vytkla za cíl společně a podle určitých pravidel podporovat chudé. Činili tak ryze prakticky, návštěvou chudých přímo v jejich příbytcích a udělováním přiměřené almužny z vlastních prostředků či peněz vyprošených od lidí z vyšších kruhů. Jednou týdně se členové spolku sešli ke společné pobožnosti, po níž následovala schůze, na které se navzájem upozorňovali na další potřebné a také informovali o konkrétním naložení se svěřenými penězi či potravinovými lístky.¹⁴

Ačkoli měl Spolek zpočátku pouze šest členů - studentů, jeho činnost se rozrůstala a počet členů postupně stoupal. Roku 1841 bylo utvořeno ve Francii již na třicet konferencí, tedy jakýchsi menších aktivních jednotek spolku, jejichž ústředím byla Paříž. Pro představu o rozsahu činnosti spolku, jen v tomto hlavním městě Francie evidovali Vincenciáni skoro pět tisíc míst (rodin či jednotlivců), do kterých

¹³ Arcidiecézní charita Olomouc: *Z historie charity* [online]. 2011 [cit. 2011-01-12] Dostupné z: http://www.acho.caritas.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=2.

¹⁴ Z dějin domu milosrdenství Vincentinum. In *Zprávy Vincentina*, 1949, roč. 23, 3. čtvrtletí, str. 7-8.

se svou pomocí docházeli. Brzy se konference začaly šířit i mimo hranice Francie, zprvu do Německa a dalších evropských států, nakonec i do několika málo zemí ostatních kontinentů.

V Čechách vznikla první konference při kostele sv. Františka z Assisi, a to 4. června roku 1876, a to poté, co daly rakouské úřady povolení k řádné registraci spolku. Místo samozřejmě nebylo náhodné. Za vznikem konference stál člen rytířského řádu Křížovníků s červenou hvězdou, působícího právě při kostele sv. Františka, P. Josef Vsetečka (1844-1921). Stejně jako v mateřské Francii, i zde se spolku začalo velmi záhy dařit, nabíral členy a šířil se do dalších měst.

„Za třicet let po založení bylo konferencí sv. Vincence v Praze 26 a ještě ve 40 různých venkovských městech. Z celkového počtu 66 konferencí r. 1905 bylo 48 konferencí s jednací řečí českou a 18 konferencí připadalo na zněmčené kraje.“¹⁵

Členové aktivně navštěvovali chudé, vyhledávali je a snažili se poskytnout jim dle jejich individuální potřeby a vlastních možností dostatečnou pomoc. Většinou se jednalo o peněžitou podporu, určenou na přežití, obuv, ošacení či pohřebné, dále podporu ve formě potravinových lístků, asistenci při komunikaci s úřady nebo i bezúročné půjčky lidem, kteří se nečekaně ocitli v nouzi. Některé konference, jako např. smíchovská, libeňská či vinohradská, měly v zimních měsících pro chudé lidi a děti v provozu také kuchyň.

Za svých obchůzek mezi chudými se Vincenciáni setkávali nejednou s lidmi tělesně postiženými, kteří neměli žádnou příležitost, jak si vydělat alespoň na nejnutnější živobytí. Často byli tito lidé navíc upoutáni na lůžko a nebyl při nich nikdo, kdo by se o ně mohl postarat, jak si jejich situace vyžadovala. Právě tehdy, někdy kolem roku 1886, se zrodila myšlenka vybudovat domov pro nevyléčitelně choré. Dlouho bohužel zůstávalo u pouhé myšlenky, neboť na takovýto velký projekt se spolku nedostávalo ani těch nejnutnějších financí.

Nejprve byly učiněny pokusy ve formě menších sbírek, jejich výsledky však byly více než skromné. Obrat k lepšímu nastal po intervenci tehdejšího předsedy spolku, hraběte Karla Ervína Nostitz- Rienecka, který byl již tehdy znám nejširším kruhům pražské veřejnosti, a to nejen jako člověk lidumilný, ale také jako člověk nadmíru vzdělaný a spolehlivý. Nebylo tedy tak nesnadné přimět díky jeho pověsti a hlavně postavení některé osobnosti z řad tehdejší šlechty k zapojení se do aktivit

¹⁵ Tamtéž, str. 7.

směřujících k zbudování Vincentina. Jak uvidíme, neopustily šlechtické kruhy Vincentinum ani v dalších letech poté, co stály právě ony u jeho zrodu.

Pro zmíněný účel byl roku 1889 zřízen za pomoci několika šlechticů dobročinný bazar, který vynesl 4.000 zlatých. K této částce se brzy připojil ještě dar hraběnky Josefiny Chotkové z Olšova¹⁶, a to ve výši 10.000 zlatých.

Nyní už měl Spolek sv. Vincence, dobrovolně ošetřující chudé v království Českém, dostatečné množství prostředků, aby mohl být konečně realizován dlouho chystaný projekt.

Dne 1. listopadu roku 1889 počalo svou činnost v najatých místnostech domu č. 3 v Husově ulici v Praze Vincentinum, jehož účelem bylo „*přijímati do ošetřování chudé choré osoby, jež nemohou býti přijaty do veřejných nemocnic pro nevyléčitelnost svého stavu*“¹⁷, a to bez ohledu na pohlaví, náboženské vyznání a národnost, doplněno zárukou, že o chovance bude postaráno nejen na čas, ale až do jejich smrti.

Počátky to byly skromné. Výše zmíněným účelům zde byly po slavnostním církevním vysvěcení farářem od kostela sv. Jiljí a proslovu předsedy Spolku sv. Vincence za přítomnosti mnoha pozvaných hostů, mimo jiné i tehdejšího pražského primátora, odevzdány prostory, sestávající ze dvou pokojů a kuchyně. Tímto byl samozřejmě od samého počátku limitován i možný počet ošetřovaných. Do prvního Vincentina byly přijaty pouze tři chudé a nemocné stařenky, o něž se starala jedna služebná.

Spolek sv. Vincence neustrnul s prvním úspěchem a již rok poté, roku 1890, začal připravovat rozšíření Vincentina, tzn. navýšení kapacity a přesídlení do větších prostor, nejlépe budovy zvláště jemu vyhrazené. Jelikož se ústav těšil od samého počátku značné přízni dobrodinců, nebránilo nic v brzkém uskutečnění tohoto záměru, čemuž nasvědčuje to, že nová budova byla skutečně zakoupena, a to ještě téhož roku. Pořízen byl jednopodlažní rodinný domek v Bubnech, resp. Holešovicích-Bubnech, od roku 1884 VII. pražské části, do kterého byly přemístěny dosud ošetřované osoby, ale také osoby nově přijaté. V nově zřízeném ústavu zde bylo tedy na samém počátku celkem pět chovanců, čtyři stařenky a jeden muž. Roku 1892 bylo v ústavu umístěno již patnáct chovanců. Tento nárůst byl umožněn díky

¹⁶ Olšov, Volšov, původně Ulišov; ves v Čechách u Sušice; první zmínka z roku 1045; zdejší zámek, dvůr a pilu drží do roku 1908 manželé Ferdinand Chotek a Josefina Chotková

¹⁷ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 5, i. č. 20, Soupis majetku ústavu, Listina nadační.

rozsáhlé přestavbě stávajícího domu, ale také koupí nemovitostí a pozemků sousedních, to vše díky vydatné dotaci projektu další osobou z aristokratických kruhů, Adélou hraběnkou Nostitzovou, vdovou po nejvyšším maršálkovi království českého Albertu hraběti Nostitzovi, která se o chod Vincentina od počátku velmi zajímala a aktivně pro něj hledala zdroje finančních prostředků.

Péči o nevyléčitelně nemocné a staré chovance obstarávaly ve Vincentinu členky kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka z Assisi, zabývající se charitativní činností od svého založení v roce 1856. Ačkoli původním posláním této komunity bylo v počátcích hlavně bezplatné ošetřování potřebných v jejich domech¹⁸, ve Vincentinu měly zřízen v horním patře jednoho z domů vlastní pokoj a soukromou domácí kapli. Správa šedých sester ve Vincentinu skončila rokem 1899, neboť došlo k další, pro ústav velmi významné změně, a to novému stěhování.

Ačkoli domy v Holešovicích-Bubnech zatím poměrně vyhovovaly, nepříznivě se začala vyvíjet zástavbová situace v nejbližším okolí. Na sousedních pozemcích byly zbudovány nové, vysoké domy, zastiňující areál Vincentina a uzavírající jej do nepříjemné stísněnosti. Spolu s výstavbou domů do míst dorazil i nebývalý hluk. Správní výbor Vincentina se tak kolem roku 1898 začal zabývat otázkou prodeje realit a přesídlení na místo příhodněji položené.

Za takové místo byla vybrána usedlost zvaná „Pöttingka“ (Petynka), jak v úvodu psáno dnes chátrající, stojící tehdy téměř na samotě a dělící se o prostor mezi poli, nezpevněnými cestami a holými stráněmi s několika domky a vedlejšími usedlostmi Kajetánkou, Malovankou a Andělkou. Koupěna byla smlouvou z 13. srpna 1898 za 35 tis. zlatých¹⁹. Tím začíná další, co se týče historie a rozvoje nejvýznamnější období Vincentina - „břevnovské“.

5. „Břevnovské“ období Vincentina, od roku 1926 s dětskou odbočkou, v letech 1899-1952

Dne 6. června 1899 se sedmnáct tehdejších chovanců přesunulo do nového domova v Břevnově. Teprve zde, za bývalou Strahovskou branou, našel ústav

¹⁸ Vlček, Sommer, Foltýn.: *Encyklopedie českých klášterů*. Libri, Praha 1997, str. 159.

¹⁹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 5, i. č. 20. Soupis majetku ústavu, Listina nadační; částka uváděn ve zlatých, ačkoli roku 1892 proběhla měnová reforma, již se zavedla místo zlatého koruna

vhodný prostor k trvalému usazení. Místo bylo klidné, slibující možnosti potřebného rozšiřování.

Jak bylo naznačeno, na prahu břevnovské Petyanky chovance již neočekávaly šedé sestry, dosud o ně pečující. Vzdálenost od sídla kongregace v Bartolomějské ulici byla značná, nehledě na zhoršenou možnost dopravy do těchto míst a fakt, že Vincentinum velmi rozšiřovalo svou kapacitu a vzhledem k získaným prostorům pomýšlelo v tomto ohledu ještě výše, což by se již výrazně vzdalovalo prvotní orientaci komunity šedých sester na domácí ošetřování. Nevyléčitelně nemocné tak v novém domě vítaly tři sestry, jež přejaly od této chvíle vnitřní správu, milosrdné sestry sv. Karla Boromejského²⁰. Správu právní prováděl nejprve Spolek sv. Vincence, později ředitelství Vincentina neboli kuratorium. Jejich součinností a aktivitou, za bezesporu „životně“ důležité podpory dobrodinců, postupně vznikal jeden z nejdůležitějších ústavů pro nevyléčitelně nemocné v celé habsburské říši, od roku 1918 v Československu, který se dostával do širokého povědomí a nabízel domov pro kontinuálně narůstající počet potřebných, což bylo umožněno zejména díky otevření zvláštní dětské odbočky břevnovského Vincentina ve Smečně roku 1926, v jednotě s ním fungující a později se stěhující mimo území Čech. Výroční zpráva, poslední z řady v archivním fondu Vincentina dochovaná, uvádí k roku 1947 465 chovanců²¹. Nyní k jednotlivým částem, složkám fungování ústavu detailněji.

5.1. Právní správa

V prvních letech fungování Vincentina se o ústav, co do financí, komunikace s úřady, nakládání s majetkem a personalistiky, staral dvanáctičlenný správní komitét, náležící k mateřské instituci, Spolku sv. Vincence. Předsedou Spolku byl zároveň předseda správního komitétu, konkrétně tedy Karel Ervin hrabě Nostitz-Rieneck, tajný rada a komoří, dědičný člen poslanecké sněmovny atd.²²

Změna nastala roku 1908. Tehdy se Spolek sv. Vincence vzdal vrchní správy a vedení ústavu. Ten se stal samostatnou, na Spolku nezávislou nadací od té doby nesoucí jméno Dům milosrdenství Vincentinum. Jak je psáno v nadační listině, již se prováděla právní přeměna v nadaci, účel ústavu zůstal naprosto nezměněn. Nově ho však mělo spravovat nadační kuratorium, „jež skládá se z 9 členů, totiž z nynějšího

²⁰ Viz Pracovníci

²¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1947, str. 4.

²² SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1911, str. 5.

*předsedy správního výboru Vincentina, Jeho Excelence Karla hraběte z Nostitz-Rienecků jako předsedy kuratoria, pak z nynějšího předsedy spolku sv. Vincence, urozeného pána Josefa hraběte z Nostitz-Rienecků, pak ze dvou členů volených ústřední radou spolku sv. Vincence, ze dvou členů volených nynějším správním výborem Vincentina a ze tří osob, jež jmenuje ústřední výbor jubilejní za souhlasu s oběma národními výbory výkonnými.*²³ Spolek sv. Vincence si tedy i nadále držel jistou pozici ve vrchní správě a zůstal s ním v trvalé součinnosti.

Roku 1940 se dodatkem k nadační listině ustanovil trvalý místopředseda kuratoria, dosud jmenovaný jen ve zvláštních případech, který od daného okamžiku zastupoval ve chvílích zaneprázdnění předsedu kuratoria, a to se všemi jeho právy a povinnostmi. Stejným dodatkem si kuratorium přisoudilo také právo ustanovovat čestného předsedu a čestné členy, kdy *„čestným předsedou může být jmenován jen bývalý zasloužilý předseda, resp. místopředseda kuratoria; čestnými členy pak bývalí zasloužilí členové kuratoria.*²⁴

Kuratorium mělo ve své činnosti především nakládat s nadačním jměním, jež sestávalo z nemovitostí, parcel, cenných papírů a hotovosti, dalšími peněžitými příjmy, příspěvky a dobročinnými dary. Dále mělo pravidelně sestavovat rozpočty, celoroční účty a snažit se řešit případný schodek ústavu. V jejich kompetenci byla i správa dvaceti nadačních lůžek, založených ku příležitosti změny Vincentina v nadaci, a komunikace s těmi, kteří tuto nadaci ve výši 9 tisíc rakouských korun skládali, tzn. většinou šlechtici, církevní hodnostáři, bohatí příznivci a nejrůznější korporace.

Finance, ačkoli z hlediska chodu ústavu nejdůležitější, neboť jedině jejich dostatkem a vhodným zacházením s nimi nemohl být provoz ohrožen ve své charitativní péči, však nebyly jedinou oblastí, ve které mělo kuratorium hlavní slovo. Na jeho schůzích, které se konaly minimálně šestkrát do roka, ale podle potřeb se počet schůzí blížil i deseti, rozhodovali jeho členové, a to alespoň při poloviční účasti, o přijetí nebo odmítnutí žádostí nevyléčitelně nemocných či jejich příbuzných o jejich umístění do Vincentina, o budoucím ošetřujícím lékaři ústavu, nutných stavebních úpravách atd. Kuratorium také mělo na starost schválení domácího řádu, *„v němž má vždy dbáno býti toho, aby veškeré jednání vedeno bylo česky, popř.*

²³ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 5, i. č. 20. Soupis majetku ústavu, Listina nadační.

²⁴ Tamtéž, Dodatek listiny nadační.

česko-německy.²⁵ Ani tím však výčet činností kuratoria nekončí, neboť se zabývalo nesčetnými dalšími menšími záležitostmi dle toho, jak vyplývaly z denního chodu a ústavního života.

Po doručení souhlasu a schválení zřízení nadace c. k. místodržitelstvím v Praze, sešlo se kuratorium dne 19. prosince k první schůzi. Tehdy bylo složení jeho členů následující:

předseda kuratoria: Karel Ervín hrabě Nostitz- Rieneck, předseda Spolku sv. Vincence z Pauly, tajný rada a komoří, dědičný člen panské sněmovny

členové: J. M. ndp. Fr. Brusák, biskup akmonský a světící biskup pražský

vdp. P. Konstantin Beránek, konventuál kanonie Strahovské, školdozorce

Josef hrabě Nostitz- Rieneck, zemský poslanec, komoří atd.

Růžena Jelínková-Doubková

Otilie Mercy-ová

Ignác Černý, hrab. Czernín- Morzinský, ředitel hlavní pokladny

JUC. Josef Šindler, úředník Hypoteční banky království českého

Jiří Feuerstein, majitel domu²⁶

Vedle členů samotného ředitelství nadace se na této správě ústavu, a to včetně pravidelné účasti na schůzích, podílel i právní rádce, tajemník a pokladník.

Osazenstvo kuratoria se v průběhu následujících let, tedy do roku 1950, kdy zasedalo naposledy, přirozeně obměňovalo. Zmiňme alespoň dvě nejpodstatnější změny, a to změny na předních postech.

První obměna nastala zakrátko po ustavení nadace, a to roku 1911 poté, co 2. října zemřel dosavadní předseda kuratoria, Karel Ervín hrabě Nostitz- Rieneck. Na jeho postu ho ihned vystřídal jeho syn Josef hrabě Nostitz. Ten působil jako prezident v kuratoriu celých 28 let. Roku 1939 byl nucen v důsledku nepříznivých předválečných událostí rezignovat na svůj post a přenechat ho svého nástupci, velkostatkáři v Českém Šternberku, Jiřímu hraběti Šternberkovi.²⁷

²⁵ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 5, i. č. 20, Soupis majetku ústavu, Listina nadační.

²⁶ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1911, str. 5.

²⁷ Viz Pracovníci

Kuratorium spravovalo Vincentinum a od roku 1926 i jeho dětskou odbočku, řídící se stále stejnými směrnicemi a principy až do let padesátých. Rok 1948 tehdy radikálně zamíchal pro Vincentinum kartami.

Na podzim roku 1949 byla národní správou České katolické charity, v níž bylo Vincentinum zapojeno již v roce 1945, do vincentinských úřadoven dosazena zmocněnkyně, tedy jakýsi vrchní dozor nad činností ústavu a řádnosti jeho hospodaření, k čemuž byla od počátku vybavena plnou poštovní mocí a veškerými dispozičními právy. Ačkoli proti tomuto zásahu do interní správy ústavu byl podán protest, situace se nezměnila. Zmocněnkyně pečlivě plnila své povinnosti, mezi jinými též kontrolu nad plněním stanov ohledně poměru k veřejným orgánům.

*„V ústavu nelze trpěti naprosto nic, co by se přičilo zásadám lidově demokratického zřízení. Naopak musí být snahou ředitele pečovat o dokonalejší a upřímnější poměr k lidově demokratickému zřízení tam, kde je toho zapotřebí.“*²⁸

O své činnosti v ústavu, jeho provozu a celkové situaci pak pravidelně, jednou týdně, podávala Charitě hlášení, doplněné o soukromé připomínky, návrhy, posudky apod.

Ačkoli funkce zmocněnce, současně se zrušením národní správy nad Českou katolickou charitou, za rok zmizela, předvíдалa již budoucí zásahy státu do správy.

Roku 1950 naposledy zasedalo kuratorium, jehož prezidentem byl stále Jiří hrabě Šternberk. Poté převzal jeho funkci tříčlenný akční výbor České katolické charity.²⁹

5.2. Správa domu

Řízení veškerých služeb v domě, jeho chod a péče o chovance, tedy správy již těsně navázané na samotný ošetrovatelský účel ústavu, bylo po celé „břevnovské období“ svěřeno do rukou katolické kongregace, konkrétně Milosrdných sester sv. Karla Boromejského-boromejek. Ty každodenně pečovaly o chovance, z nichž naprostá většina měla zcela individuální potřeby, připravovaly pro ně odpovídající program, fyzicky je přijímaly a propouštěly, dále spravovaly zázemí ústavu, tzn. budovy, zásoby a další potřebný materiál, přijímaly časté návštěvy a také v k tomu určených kancelářích komunikovaly s dobrodinci a úřady. V čele této komunity sester zaměstnaných ve Vincentinu, která se v průběhu let kontinuálně, v přímé úměře s rozšiřováním kapacity ústavu rozrůstala, stála jejich představená. Ta disponovala vrchním slovem, ale také plnou odpovědností za veškerá opatření,

²⁸ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 14. Pokyny pro zmocněnce ústavu české katolické charity, Ustavení zmocněnce pro správu ústavu, str. 2.

²⁹ Z ústavní kroniky. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 3.

spojená s pravidelným provozováním domu a jeho bezprostřední správou jakož i vedením celého hospodářství a celé domácnosti jako takové. Nadační listina z roku 1908 popisuje povinnosti představené podrobněji.

„K oboru působnosti představené náleží zejména: dozírati na zachování řádu domácího, řídití kuchyň a prádelnu, bdíti nad tím, aby zachovány byly předpisy o stravování, přijímati domácí čeleď, sestavovati rozpočty, předkládati periodické účty, bdíti nad tím, aby byly dokonale šetřeny předpisy bezpečnostní, zdravotní, navrhovati propuštění ošetřovanců.“³⁰

Na této přední pozici v rámci komunity Milosrdných sester ve Vincentinu se za jeho „břevnovské“ období, tedy léta 1899-1952, vystřídaly dvě ženy. První představenou byla sestra Antoinetta, rozená hraběnka Chotková, druhou se po její smrti dne 12. srpna 1934³¹ stala sestra Hortensie Urbancová, od roku 1926 samostatná představená dětské odbočky ve Smečně, od zmiňovaného roku 1934 pak vrchní správkyně společenství Milosrdných sester obou dvou ústavů.

5.3. Zázemí Vincentina

Stále narůstající počet ošetřovaných, jejich spokojenost a vynikající, mnohými oceňovaná péče o ně, množství dobrodinců, návštěv z prostředí domácího i ze zahraničí, jubilejní oslavy. Nic ze jmenovaného by se nedělo, nebýt toho základního, zdálo by se možná pro někoho ve srovnání s celkově morálně vyššími aspiracemi ústavu trochu marginálního pilíře chodu celého ústavu, jímž je samo jeho zázemí. Byly to však právě prostory ústavu, které umožnily charitativní myšlenku Vincentina rozvinout a realizovat ji. A byly to právě ony prostory, jež spoluvytvářely a naplňovaly současně s lidským činitelem, tedy pracovníky a kamarády, pojem domova pro ty nejdůležitější ve Vincentinu, pro nevléčitelně nemocné chovance.

5.3.1. Břevnov

Jak již bylo napsáno, byla osada Břevnov v době, kdy se na její území přestěhoval ústav, co do velikosti dosud skromná, ještě poměrně neobydlená, s rozestými stavbami a množstvím volného prostranství. První předzvěsti budoucí rozsáhlejší zástavby, vrcholící v prohlášení osady za město roku 1907 samotným Františkem Josefem I., se však objevovaly již tehdy, konkrétně v podobě prvních

³⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 5, i. č. 20. Soupis majetku ústavu, Listina nadační.

³¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zpráva, Výroční zpráva za správní rok 1934, str. 4.

jednotlivých domků a činžáků v oblasti svahu nad Bělohorskou ulicí. Ty však byly dosud vzdáleny od nově zakoupené břevnovské budovy ústavu - Petynky, sousedící ve východní části Břevnova, v údolí potoka Brusnice, pouze s několika dalšími domky a usedlostmi, stojícími zde od poloviny 17. století. K těmto usedlostem se řadila i ona.

Směrem od západu ku Praze to byly Kajetánka, Petynka, Schleiferka a Malovanka. Všechny shodně vznikly v období po třicetileté válce, ve kterém docházelo k obnovování místních, většinou zpustlých či zdecimovaných míst původních vinic, zahrad a drobných hospodářství, a získaly nově charakter předměstských sídel vhodných pro letní pobyty majitele. Výjimkou nebyla ani Petynka.

Založena byla na místě původní vinice kolem roku 1650 hrabětem Františkem Eusebiem Pötting z Persingem, členem starobylé rodiny původem z Dolního Rakouska, jenž byl toho času titulován jako německý místokancléř království českého, dále také c. k. rada, dvorský maršálek a kom. děd. purkrabí linecký, navíc držitel řádu zlatého rouna.³² Jako letní sídlo poté sloužila svému zakladateli poměrně dlouho, celých 28 let. Roku 1678 František Eusebius zemřel a letohrádek začal měnit majitele.

„Na konci 18. století náležel hraběti Desfoursovi, na počátku 19. století byl po krátkou dobu spojen se sousední Schleiferkou v rukou říšského hraběte Františka von Sickingena, pak se vrátil do rodiny Pöttingů...Posledním Pöttingem, který vlastnil letohrádek, byl hrabě Emanuel. Narodil se roku 1820.“³³

V průběhu 19. století již však usedlost nesloužila svému majiteli jako místo odpočinkové, nýbrž byla změněna na často vyhledávané předměstské výletní místo s hostincem a zahradou, určené pro časté plesy, zábavy a slavnosti.

Současně s majiteli a určením budovy měnila usedlost i svůj zevnějšek, a to přestavbou z původně barokní podoby do tvarů klasicistních a poněkud později i novogotických.

Takto upravená jednopatrová budova, jejíž osově stupňovitý štít směřující k jihu upoutával kolemjdoucí již z dálky, počala rokem 1898 fungovat jako základní zázemí Vincentina.

³² *Ottův slovník naučný*, Díl XX. Pohora- Q.V., Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 2000, str. 343-344.

³³ Laštovková, B.: *Pražské usedlosti*. Libri, Praha 2007, str. 227-228.

Ani tím však centrální stavba a přilehlé okolí nedostalo jakéhosi pomyslného stavebního klidu, spíše naopak. Následující léta přinesla nespočet drobnějších i radikálnějších úprav, odrážejících nejen samotný zhoršující se stav areálu, ale též speciální potřeby ústavu a jeho stále se zvyšující kapacitu.

Petynka a budovy k ní příslušející si první úpravy vyžádaly již roku 1904. Nejvíce závad bylo shledáno zejména na boční budově. Její místnosti byly od samého počátku plně využívány, avšak plíseň, vlhkost a ledek přesáhly tehdy již tolik míru únosnou dle zdravotních norem, že nadále to bylo již zcela vyloučeno. Nebylo jiné možnosti než vetchou budovu strhnout a nahradit ji vzhledem k nutnosti udržení rozsahu dosavadních prostor pro ústav tehdy poměrně nákladným, zato důkladným přístavkem.

V tu samou dobu byly prováděny i další změny. Od sousední reality Kajetánky byl pro docelení vlastní plochy zakoupen zahradní pozemek, zvětšovaly se již provozní budovy, konkrétně prádelna a žehlárna, a v neposlední řadě bylo Vincentinum připojeno k vodovodu hl. města Prahy, vedoucímu potrubím přes klášterní pozemky a umožňujícímu nově vést tehdy nedostatkovou měkkou vodu i do prvního patra hlavní budovy.

Nejzásadnější stavební akcí roku 1904 však byla přístavba jednopatrové budovy, těsně přiléhající na západní boční stěnu Petynky. Tato nová část ústavu, kopírující svým podlouhlým tvarem orientaci nejstarší budovy, byla již velmi dlouho pro Vincentinum nezbytnou. Správní komitét vyřizoval stále více žádostí žadatelů, až pod jejich tlakem nebylo jiné možnosti, než přistoupit právě k radikálnímu rozšíření. Ze stejných důvodů se realizovaly přístavby další. Roku 1908 se novější ze dvou budov navýšila o jedno patro a roku 1913 ke stávajícím přibyla opět směrem k západu poslední, třetí budova, charakteristická svým pilířovým portikem a určená výhradně nevyléčitelně nemocným dětem. Tímto krokem se ve starých budovách značně uvolnilo místo, díky čemuž mohlo následně dojít k nutným adaptacím některých místností pro hospodářské účely ústavu.

Podoba, jakou Vincentinum dostalo posledními stavebními úpravami, již byla pro celý zbytek fungování ústavu v Břevnově finální, a ačkoli na ní mnozí nahlíželi kriticky, plnila beze zbytku svůj účel.

„Pražské budovy Vincentina, slité v dlouhý celek, táhnoucí se od východu k západu, prozrazují, že byly stavěny v nouzi, a že se na nich šetřilo. Není v nich nic ladného, účelného a prostorného. Jsou to pouhé slepeniny bez ladu a skladu, kde však přesto

*nachází svůj milý domov ubožáci, kteří mají svůj útulek rádi i přes jeho nedostatky.*³⁴

Představu o tom, jak celá situace na pozemku ústavu ke konci jeho působení v Břevnově vypadala, je dobře možné si vytvořit díky plánu z roku 1949, vyhotoveného u příležitosti připravované, avšak nerealizované nástavby podkroví provizorního nemocničního oddělení budovy č. p. 32a.³⁵

Díky dalším z archivovaných architektonických plánů je možné nahlédnout i do samotného rozvržení interiéru budov, ve kterých byl soustředěn téměř veškerý chod Vincentina, od každodenního života chovanců a péče o ně přes hospodářské záležitosti až po administraci, a tím si celé zázemí ústavu lépe přiblížit.

Pod půdou, sloužící zejména jako skladiště, v nejvyšším poschodí se nacházela ve Vincentinu klausura pro milosrdné sestry, místnost ředitelny a administrace, pokoje chůze schopných chovanců a hlavní skladiště, odkud chovanci dostávali vše k denní potřebě. O poschodí níže byly pak převážně pokoje nemocných chovanců. Pro mužské oddělení bylo vyhrazeno přízemí nejstarší budovy, bývalé Petyňky. Ve zbylých přízemních prostorech se nacházely místnosti denního provozu, a to jak určené chovancům - sál pro nemocné či lázeň, tak i provozu ústavu - spižírny, kuchyň, umývárna zeleniny, mytí nádobí i například dílny švadlen. V nejzápadnější části komplexu se pak nacházelo ještě refektorium, jídelna sluhů a speciální izolační místnost pro nemocné. Ani prostory sklepní nezůstaly samozřejmě bez užitku. Byly v nich uloženy veškeré trvanlivé zásoby jako brambory, zelenina, zelí, chléb či nápoje a v jejich západním rohu byla v provozu domácí pekárna.

Další provozní zařízení však musela být pro nedostatek prostoru umístěna odděleně od budovy. Jednalo se především o prádelnu a ústavní hospodářství, spočívající v domácím chovu vepřů, drůbeže a koz, také o perfektně udržovaný skleník a skladiště papíru. Zbytek rozsáhlého pozemku sloužil bezezbytku chovancům, a to jako zahrada, v níž mohli mezi četnými stromy, keři a kvetoucími záhony trávit dle libosti své dny. Přístup na čerstvý vzduch méně pohyblivým chovancům umožňovala i zvláště pro ně zbudovaná terasa na temeni později

³⁴ Šedesátileté trvání Vincentina. In *Zprávy Vincentina*, 1949, roč. 23, 4. čtvrtletí, str. 1.

³⁵ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 6, i. č. 26. Projekt nástavby Domu milosrdenství v Praze.

přikoupeného menšího pozemku, na kterou je bylo možno dopravit rovnou z prvního poschodí, ve kterém především měli své pokoje.

Nebyl by to však v dosud popsaném zázemí Vincentina pro chovance život zcela plnohodnotný, postrádal by totiž neopomenutelnou součást, a to složku duchovní a kulturní. Ani na tyto lidské potřeby však ve Vincentinu nebylo zapomenuto. Život duchovní, zajištěný za každého období ústavu osobou jeho správce z řad katolické církve, byl soustředěn v každodenně žijící ústavní kapli, důležitém ohnisku ústavu, kulturní a společenské vyžití zajišťoval alespoň v rámci svých možností speciální, nijak však komfortní dřevěný pavilonek, stojící v prostorách zahrady. Kdysi Pasteurův ústav z vinohradské nemocnice, Vincentinu věnovaný u příležitosti jeho jubilejní výstavy roku 1939, nyní sloužil ústavu předně jako místnost biografická a divadelní, příležitostně ale i k jiným kulturním akcím.

„Pavilon je významné středisko pro chovance, kteří nemohou vycházet z ústavu a mají možnost v domě shlédnout film, zúčastnit se kulturních přednášek nebo si vypoaslechnout a shlédnout veselé pásmo na domácí akademii.“³⁶

Dle výše popsaného je možné snadno soudit, že břeňovské Vincentinum si vybudovalo pro svůj chod opravdu jedinečné a trvale vyhovující zázemí, které svou organizací a vybaveností umožňovalo hladké fungování provozních záležitostí a které především poskytovalo chovancům možnost žít plnohodnotně svůj život.

5.3.2. Smečno

Psal se rok 1926 a dům Vincentina byl již zcela přeplněn. Nejen že se v administrativních kancelářích kupily žádosti, jež nemohly být kladně vyřízeny, avšak situace nebyla takto udržitelná ani pro chovance dosavadní. Byla překročena lůžková kapacita, chovanci neměli dostatečný klid a ani hygienické podmínky nebylo možné udržet v bývalém standardu. Kuratorium muselo tedy v tuto dobu řešit poměrně závažný problém zkomplikovaný faktem, že dle tehdejší definitivy nového regulačního plánu Břeňova nebylo možné postavit na pozemcích Vincentina další budovu, což se před tímto prohlášením dlouho považovalo za nejschůdnější východisko. Vincentinum současně nemělo na nějaký větší projekt či koupi potřebné finanční prostředky, a tak se v této záležitosti začínal ústav dostávat do bludného kruhu.

³⁶ Z ústavní kroniky. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 1.

Na obzoru se však v tu dobu objevil pro Vincentinum více než příhodný objekt, renesanční zámek ve Smečně³⁷.

Ten, onehdy patřící významné rodině Clam- Martiniců, byl totiž již nějakou dobu zcela prázdný, vybydlený neustálým hlasitým voláním po odčinění Bílé hory a obžalobě „pobělohorských kořistníků“, jež znělo po vzniku samostatné republiky z mnoha úst. Mezi jinými, šlechtu poškozujícími nařízeními nového státu, se tehdy objevil i zvláštní zákon, který přikázal Martinicům navždy opustit Československo. „*Veškeré pozemky, doly, cukrovary i cihelny jim byly zkonfiskovány za minimální výkupní ceny. Zámek ve Smečně úřady nezabavily jako Hohenbergům, ale rodina dostala jeden rok na jeho prodej.*“³⁸ Za těchto okolností byl smečenský zámek, patřící Martinicům od samého založení, spojeného se jménem příslušníka tohoto rodu Bořity a datem kolem roku 1460³⁹, svými obyvateli opuštěn. Brzy za nimi putoval do Rakouska i inventář zámku, rodinný archiv, umělecké sbírky atd. Do prodeje byl tak dán zámek již prázdný.

Doba 20. let v Československu takovému obchodu dvakrát nepřála, byla všeobecná drahota a nikdo nedisponoval penězi nazbyt. Smečno tak bylo prodáno bankéři za velmi neodpovídající, nízkou cenu. V jeho vlastnictví se však dlouho nezdrželo. 23. dubna 1926⁴⁰ byla podepsána kupní smlouva na zámek mezi ním a Vincentinem, které neváhalo, ačkoli stanovená cena 2,500 000 Kč, byla pravděpodobně mnohem vyšší než při původním odkupu od rodiny Clam-Martiniců a pro ústav téměř neúnosná. Nad racionálním uvažováním, zvažujícím finanční meze, tehdy zvítězila vize rozšířeného ústavu a jeho fungování v tak výjimečných prostorech, jaké Smečno nabízelo. Čtyřkřídlá jednopatrová budova s centrálním nádvořím slibovala dostatek prostoru pro provozní zázemí Vincentina a hlavně pak vzdušných a světlých místností pro chovance, které umožňovaly umístění až 140 samostatných lůžek. Dalším velkým kladem pro koupi byl pak přilehlý zámecký park v anglickém stylu, zabírající rozlohu téměř 7 a ½ ha.

S nutnou adaptací zámku bylo započato ihned, jakmile bylo od zemské správy vydáno povolení. Pod dohledem státního památkového úřadu pak byla zaváděna do budovy voda, ústřední topení a elektrické osvětlení. Až na některé

³⁷ Okres Kladno

³⁸ Vyhnání z ráje. In *Reflex*, roč. 21, č. 43, str. 30.

³⁹ Poche, E. a kol.: *Umělecké památky Čech P-Š*. Academia, Praha 1980 str. 367.

⁴⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zpráva, Výroční zpráva za správní rok 1926, str. 2.

menší úpravy nebylo nutné do stavby více zasahovat, a tak již za pět měsíců od započetí prací mohlo být přistoupeno ke kolaudaci. Zbývalo jen pořídit nábytek, zařídit nutné provozní zázemí a přivést z břevnovského ústavu chovance, resp. nevyлéčitelně nemocné děti, pro které byla tato odbočka Vincentina výhradně určena.

Dne 28. listopadu 1926 byla smečenská filiálka, za přítomnosti státních úředníků, starostů přilehlých obcí, zástupců duchovenstva atd., slavnostně předána svému účelu.⁴¹

Noví obyvatelé zámku se zabydleli velice rychle. Tomu výrazně napomohl fakt, že veškerý provoz mohl být jakýmsi odrazem předchozího působiště břevnovského, napodobováním původního, dobře fungujícího modelu.

Jediným, co činilo určité rozdíly, byl fakt, že Smečno obývali výhradně dětské chovanci. Oproti Břevnovu tak ubylo co do počtu pracovních místností a prostorů pro nemocné, na důležitosti naopak získala místa společných aktivit, z nichž nejocenoňanějším byl jednoznačně areál zámeckého parku se speciálně zpevněnými cestami pro lepší pohyb chorých, jehož vrchní, památkově chráněná část si ponechala zcela původní podobu, a také kulturní zákoutí smečenského Vincentina, clam-martinická salla-terrena. Ta, postavená dle návrhu K. I. Diezenhofera, sloužící původně šlechtické rodině jako zimní zahrada, případně místo pro podávání svačiny v letním parném období, byla nyní pro účely ústavu přeměněna v plně vytížené divadlo.

Vedle místa kulturního, obdobně jak tomu bylo v koncepci zázemí břevnovského, byl i zde prostor pro život duchovní. Tím byla ještě zcela původní, gotická kaple sv. Anny ve východním křídle zámku.

Po celou dobu, co smečenská dětská filiálka Vincentina fungovala⁴², se zázemí ústavu téměř neměnilo. Výjimku tvořilo jen jeho rozšíření o dvě budovy v bezprostřední blízkosti zámku, do nichž byla umístěna zvláštní oddělení, členěná dle domů separátně na dívčí a chlapecké, určená nevyлéčitelně nemocným a zároveň duševně chorým dětem. Druhé rozšíření, zřízení pavilonu pro chlapce, nastalo roku 1937.⁴³

⁴¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1926, str. 3.

⁴² Období 1926-1950

⁴³ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1937, str. 4.

5.4. Hospodářství

Stejně neodmyslitelná jako dobré zázemí, tzn. vhodný prostor a jeho vybavenost, byla pro fungující provoz charitativního ústavu, tím více takové kapacity, jakou disponovalo Vincentinum, dobrá a přesná správa hospodářská. Vincentinum bylo od samého počátku, tedy i po celé období břevnovské, ústavem soukromým. Veškerá tíže shánění dostatku finančních prostředků, nutných k pokrytí značných, s každým rokem se zvyšujících nákladů, ležela tedy spolu s jejich následným přerozdělením plně na řízení ústavu, tzn. kuratoriu.

Aktivně zapojeno v nikdy nekončícím zaopatřování ústavu však bylo nespočetně více lidí, a to zejména z řad pracovníků, chovanců, příznivců atd. Otázka financí, resp. jejich dostatku, byla totiž pro ústav jednoznačně existenční. Každý den se jednalo o to, kam se převáží miska vah, zda směrem k jeho prosperitě, či komplikacím a zániku.

5.4.1. Náklady na provoz Vincentina

Pokrytí nákladů na provoz Vincentina bylo jasnou prioritou, čemuž odpovídala orientace aktivit osob s ním spojených. Bylo nutné zajistit plynulé fungování zázemí ústavu, resp. jeho provozu a současně chovancům zajistit určitý standart, nutně pokrývajících alespoň ubytování, lékařskou péči a stravu.

Budeme-li postupovat ve výčtu nejdůležitějších výdajů sestupně, dle toho, kolik z ročního rozpočtu ústavu ukrojily, právě zajištění pravidelné stravy chovanců a personálu tomuto žebříčku jednoznačně vévodí. Pravidelně si vyžádalo více jak polovinu veškerých finančních prostředků určených na provoz, kterými Vincentinum disponovalo⁴⁴. Současně s tímto prvenstvím figuruje v nákladech stravné i jako v průběhu let nejrychleji narůstající položka, což souviselo se stále stoupajícím počtem chovanců v ústavu.

Pro lepší představu o tom, jaké množství potravin ústav ročně zpracoval, dobře poslouží čísla spotřeby základních potravin z roku 1938, která Vincentinum poskytlo veřejnosti u příležitosti své jubilejní výstavy.

⁴⁴ Viz graf č. 2 (Základní výdaje provozu Vincentina ke dni 31.12.1938)

Tab. č. 1⁴⁵

Roční spotřeba 1938			
luštěniny, zelenina	za 56 000 K	mouka	37 530 kg
chléb	78 550 kg	brambory	950 q
sůl	3 280 kg	cukr	14 600 kg
káva-cikorie	2 700 kg	rýže, krupice, kroupy	6 677 kg
maso	23 305 kg	mléko	117 999 l

Druhým v pořadí, co do velikosti zatížení rozpočtu na běžný provoz, bylo šatstvo a prádlo pro chovance. Ačkoli mnohé dostalo Vincentinum darem, přece jen bylo nutné opatřit alespoň za čas některé kusy nové, zejména ložní prádlo a obuv. Nové svršky byly šity ústavní švadlenou ze zakoupených látek.

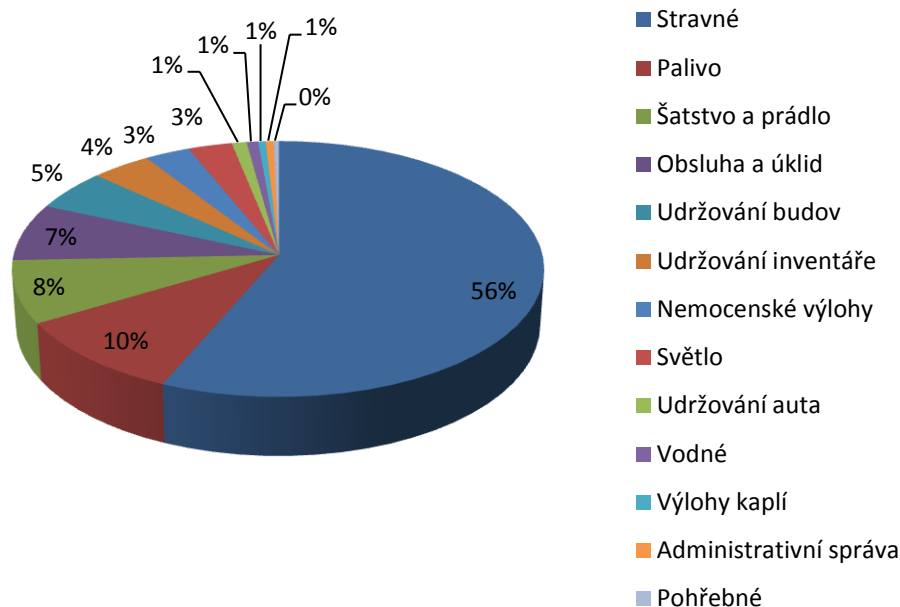
Téměř stejně nákladné jako ošacení bylo i proplacení mezd personálu, věnujícího se především obsluze chovanců, úklidu a dalším pracím. Další výdaje směřovaly pravidelně na zajištění základních provozních potřeb budovy, tedy paliva, světla a vody, poté na nemocenské výlohy, zejména léky, udržování inventáře ústavu a jeho budov, v počátcích také na upravení zahrady a vybudování hospodářství. Finanční prostředky, i když v poměru k předchozím položkám výrazně nižší, si vyžádalo i pohřebné, výlohy kaple a vestiarius, tedy údržba řeholního šatníku milosrdných sester. V pozdějších letech se k tomuto výčtu přidaly ještě výlohy na udržování automobilu a potřeby administrace, nejvíce na kancelářské potřeby a poštovné.

Jaký byl poměr jednotlivých zmíněných položek výdajů, co do zatížení rozpočtu na provoz ústavu, je zřejmé z následujícího grafu, popisující jako příklad situaci k roku 1938, od ostatních běžných let se ničím výrazně neodlišující.

⁴⁵ Vytvořeno dle propagačního materiálu Vincentina; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 10, i. č. 39. Zasloužili členové ústavu, Vlepený propagační materiál.

Graf č. 1⁴⁶

Základní výdaje provozu Vincentina ke dni 31.12.1938

5.4.2. Finanční zdroje Vincentina

Uhrazení potřebných nákladů na provoz, amortizace vzniklých dluhů a případně získání finančních prostředků, jež nebude nutné opět ihned vydat k okamžitému zafinancování potřeb ústavu. Tak vypadal, samozřejmě ve velmi zjednodušené podobě, cíl finančního hospodaření Vincentina, resp. jeho kuratoria. Ohledně získávání nutných zdrojů bylo Vincentinum, jako soukromý charitativní ústav, odkázáno zcela na podporu zvenčí. Veškerá činnost zaměstnanců se proto v tomto ohledu plně soustředila především na rozšiřování množství finančních pramenů, spočívajících nejen v pasivním příjmu příspěvků a darů, ale i v provozování vlastních výnosných aktivit, nabízejících za finanční obnos oproti případu prvnímu již určitou protihodnotu. Vše bylo rámováno záměrnou a promyšlenou prezentací ústavu široké veřejnosti skrze společenské akce, tisk, rozhlas a přímé návštěvy, samozřejmě pak i pravidelnou komunikací s jeho dosavadními příznivci.

Paleta zdrojů, umožňujících Vincentinu provoz, se v průběhu let výrazně měnila a rozšiřovala, stále se vzdalujíc prvotnímu modelu financování. Dělo se tak

⁴⁶ Vytvořeno dle výroční zprávy za správní rok 1938; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1938.

zejména v důsledku strmě narůstajících nákladů rozšiřujícího se Vincentina, ale i šíře dopadajících změn politických, jaké odstartoval konkrétně říjen roku 1918.

5.4.2.1. Finanční zdroje v letech 1899-1918

Léta před vyhlášením samostatné republiky byla co do financování ústavu především ve znamení pasivních finančních zdrojů. Znamenalo to plnou závislost na dobročinnosti příznivců a víru v její trvání, tedy pro ústav permanentní nejistotu budoucnosti, v případě dobrého fungování však i vyhlídku na jeho prosperitu. Tak tomu bylo i u Vincentina, které nejvíce získalo již na své startovní pozici. Osoby prvního předsedy kuratoria, hraběte Karla Ervína Nostitz-Reinecka, a představené Milosrdných sester v Břevnově Antoinetty neboli hraběnky Olgy Chotkové, přímé sestřenice Žofie Marie Chotkové⁴⁷, jež byla od roku 1900 manželkou arcivévody a následníka trůnu Františka Ferdinanda d' Este, slibovaly pro model financování ústavu z dobročinných zdrojů nadozírnu perspektivu, především díky možnosti využití jejich vysokorodého původu a četných kontaktů v aristokratických kruzích.

Tento potenciál nezůstal nevyužit, a tak se v prvním třicetiletí stala hlavním opěrným pilířem financování Vincentina vysoká šlechta, díky níž, resp. jejím více než štědrým příspěvkům, nastala pro ústav léta prosperity, jež finanční problémy kalily velice zřídka.

Příspěvky příslušníků šlechty v příjmech co do výše sum jasně dominovaly, neméně důležitá však byla pro rozpočet ústavu i trvalá podpora větších organizací (bank, pojišťoven atd.) a zejména pak drobnějších přispěvatelů, řadových občanů, jejichž síla spočívala samozřejmě v jejich vysokém počtu.

Výše zmíněná podpora byla rozmělněna do více jednotlivých zdrojů, z nichž těmi nejdůležitějšími byly:

- 1) roční příspěvky dobrodinců, zejména členů vysoké šlechty, obecního zastupitelstva, soukromníků či spolků, odváděných rok co rok na vydržování určitého chovance nebo pro ústav vůbec
- 2) lůžková nadání (obvykle cca 20-30)
- 3) dary na penězích
- 4) odkazy (většinou nemovitosti, uspořené finanční částky)
- 5) pouliční sbírky

⁴⁷ Cerman, I.: *Chotkové: příběh úřednické šlechty*. Naklad. Lidové noviny, Praha 2008, IV. Rodokmen velkobřezenské větve.

Další příjem přinášely pravidelné zemské subvence, a to od zemské správní komise král. Českého a ze zemského sirotčího fondu⁴⁸, povinné příspěvky obcí, pod které chovanec v době nástupu do ústavu příslušel, a příspěvky příbuzných.

Vedle přímých finančních darů získávalo Vincentinum od dobrodinců pravidelně i nefinanční zdroje hmotné povahy, ničím si svou hodnotou s přímou peněžní částkou nezádávající, zvláště pak v časech rostoucích cen zboží.

Pro představu, jakého charakteru a jak rozmanité tyto hmotné dary byly, bude nejvhodnější přímo ukázka z jejich detailní a obsáhlé evidence.

„ředitel Černý v Praze: 3 bluzy, zástěra, 20 kusů ponožek, 2 košile, spodnička; kníže Karlos Clary Aldringen: 10 zajíců; Exc. hrabě Czernin: srna; pí. prof. Ditrichová: 21 košil, 21 párů ponožek; Emilie Felixová: 3 starinové svíčky; pí. Fleischmannová v Praze: 24 kusů svíček, 100 kusů vánočních svíček a nové kusy oděvu v ceně 50 K; pí. Leschnerová: houpací lenoška; hraběnka Marie Nostitz-Reinecková: 3 pytle ovsu, 16 zajíců“⁴⁹

Zcela samostatně stojícím zdrojem, nespádajícím do kategorie pasivních příjmů, bylo občasné pořádání divadelních představení, koncertů a dobročinných bazarů pro vysokou šlechtu, jejichž čistý výnos putoval do ústavní pokladny. Poprvé se takto objevuje v získávání financí rozsáhlejší vlastní iniciativa a aktivita, pro následující období více než typická.

5.4.2.2. Finanční zdroje v letech 1918-1952

Dosud dobře fungující model financování Vincentina se roku 1918 počal otřásat v základech, o rok později bortit a roku 1920 musel být narychlo nahrazován modelem inovovaným, přizpůsobeným změněným podmínkám. To vše pro jedinou příčinu - došlo k nevratnému podlomení nosného pilíře financování ústavu.

Rokem 1918 se totiž začaly pro vysokou šlechtu, jež byla právě tímto nosníkem, měnit radikálně poměry, a to nijak pozitivně. V atmosféře změněné politické situace, v euforii vyvolané vznikem samostatné republiky se pomalu stupňovala averze vůči členům aristokracie, umocňovaná převážně jejím spojováním s bývalým vládnoucím habsburským rodem, státním uspořádáním i situací pobělohorskou. Hlasy směřující proti vysoké šlechtě našly brzo úrodnou

⁴⁸ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1917, str. 10.

⁴⁹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1916, str. 18.

půdu. Rokem 1918 se zákonem zrušilo šlechtictví⁵⁰ a rokem následujícím se pozemkovou reformou radikálně zmenšily plošně statky v držení jednotlivých rodů. Jako dominový efekt se dotkly změny kolem nového uspořádání republiky fungování Vincentina. Podpora šlechty, doposud stabilní a velkorysá, počala v nových, nepříznivých poměrech upadat. Důkazem této změny jsou výroční zprávy. Zatímco v té z roku 1918 figuruje v účetním přehledu ještě mnoho jmen předních aristokratických rodů, následující dochovaná zpráva z roku 1920 je již téměř postrádá, v letech dalších jsou již téměř pouhou výjimkou.

Samo Vincentinum nově nastalou situaci popsalo zpětně ve svém Časopise Vincentina následovně.

*„Jak známo, po první světové válce byla bída. Vincentinum bylo tehdy na tom velice uboze. Šlechta, která dříve ústav podporovala a zcela vydržovala, byla najednou bez prostředků. Příznivců jiných nebylo. Ústav byl ve veřejnosti naprosto neznám. Neznali jej ani kněží, ani obyvatelé Břevnova. Bylo zle. Uvažovalo se o rozpuštění ústavu.“*⁵¹

V této kritické situaci nezbyvala jiná možnost, než v co nejkratším čase zajistit nové zdroje příjmů. To, co se složitě po léta budovalo, mělo nyní fungovat během pár měsíců. Hru s časem umocňovalo i poválečné zdražování, jež stále zvyšovalo ošetrovací součinitel, tedy výlohu ústavu na chovance a den. Zatímco roku 1918 to bylo 3,04 Kč, roku 1919 3,70 Kč a roku 1920 již 6,58 Kč⁵², tedy jen oproti roku předcházejícímu navýšení téměř o 80%.

Vincentinum postupovalo v hledání nového finančního pokrytí nákladů velice aktivně a skutečně se mu v poměrně krátkém čase, v průběhu dvou let, podařilo vybudovat inovovanou síť zdrojů.

Základ v dobročinných příspěvcích příznivců z řad veřejnosti zůstal, od ryze pasivního přijímání financí se však ústav přesunul k modelu, v němž hlavní pramen příjmů tvořil zisk z vlastních aktivit. Ty jsou uvedeny konkrétně v následujícím výčtu nejdůležitějších finančních zdrojů období 1918-1952.

- 1) finanční příspěvky příznivců (dary, odkazy atd.)
- 2) vlastní tisky (časopis, kalendář, knihy, pohlednice)

⁵⁰ Zákon 61/1918 Sb. ze dne 10. prosince 1918

⁵¹ Časopis Vincentina, 1948, roč. 22, březen/duben, str. 53.

⁵² SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1920, str. 3.

- 3) Spolek přátel Vincentina
- 4) podpora státu, země, obcí, okresů
- 5) výtěžek z vlastního hospodaření a zahrady
- 6) biograf, příspěvek Holoway Novelty Comp.
- 7) pořádání věcné loterie

ad 2)

Vydávání vlastních tisků přinášelo každoročně do kasy ústavu zpravidla největší částku. Právě ono vyzdvihlo Vincentinum z krize po roce 1918 a zajistilo mu po další léta pravidelnou částku, přesahující dokonce příspěvky vysoké šlechty v období předcházejícím. Stalo se tak pro ústav novým, nejdůležitějším nosným pilířem financování.

Základními dvěma tisky byly Časopis a Kalendář Vincentina, zásadně se od sebe lišící jen periodicitou vydávání. Zatímco Kalendář vycházel pouze jednou ročně, Časopis Vincentina každý druhý měsíc. Obsahem si však byly velmi podobné. Jejich základ tvořily nejrozmanitější povídky, příběhy z historie, texty s tematikou náboženskou, uměleckou či texty pojednávající o zajímavých turistických cílech. Tyto jednotlivé části byly prokládány neodmyslitelnými zprávami ze samotného Vincentina, pojednávající nejčastěji o osudech chovanců či významných událostech v ústavu za minulé období. Vše bylo doplněno ilustracemi a fotografiemi.

Vedle těchto dvou tisků si lidé mohli zakoupit ještě samostatné knižní beletristické publikace a dle období vánoční či velikonoční pohlednice.

Sama distribuce probíhala zprvu zcela bez jistoty návratnosti investovaných financí. Tisky se zasílaly přímo na nejrůznější adresy, pouze s připojenou žádostí o zaslání stanované částky. Mnoho adresátů tisk neproplatilo, avšak z mnoha se stali věrní předplatitelé. O ně se pak mohl opřít celý model expedice. Jejich základna se ukázala důležitá hlavně v roce 1930, kdy Vincentinu skončilo povolení levného frankování, a tím i možnost ve větším objemu nadále zasílat tisky adresátům bez jistoty proplacení. Nadále se tak dělo, ale v míře podstatně umenšené.

První záznam zisku z vlastních tisků se objevuje v pokladniční zprávě z roku 1922 a čísla z let následujících ukazují, že se tato nakladatelská iniciativa ujala⁵³. Překvapivý zlom však nastal roku 1935, kdy po prosperujících letech tento zdroj příjmů z účetních zpráv zcela mizí. Událo se tak zřejmě v souvislosti se smrtí

⁵³ Viz graf č. 1 v příloze (Vývoj zisku z tisků)

hlavního redaktora, prof. Julia Košnáře roku 1934, neboť v něm Vincentinum ztratilo hlavního organizátora a ředitele vydávání tisků, stejně jako i důležitého přispěvatele.

Ačkoli v určité podobě byly tisky vydávány dál, rychlé obrození z této ztráty a návrat k původním poměrům nebyl nejspíše jednoduchý, a to i pro nelehké období válečné. Po jeho konci, tedy po roce 1945, se vydávání vlastních tiskovin jakožto významný zdroj příjmu opět obnovilo, nikoli však již v tak populární podobě, jakou mělo v období předešlém.

O kontinuitě vydávání tisků i v 30. letech a následném poválečném návratu svědčí úvodník Časopisu Vincentina z roku 1947.

*„Ministerstvo informací nám povolilo vydávání našeho vincentinského časopisu, jehož vyšlo už plných devatenáct ročníků. Dvacátý ročník byl po třetím čísle r. 1941 za okupace Němci zastaven. Nynější vedoucí místa uznávají, že je spravedlivé, aby Vincentinum mělo zase svůj časopis, jímž by se šířila známost o tomto charitativním ústavu, jemuž podobných je málo na světě.“*⁵⁴

ad 3)

Pravidelné příspěvky Spolku přátel Vincentina byly v rozpočtu důležitou, ačkoli oproti jiným zdrojům nikterak závratnou částkou.

Vznikl v době zásadní krize Vincentina po roce 1918, kdy ústav úpěnlivě sháněl jakékoli možné finanční zdroje či jednotlivé částky, a to poměrně náhodou. V březnu 1921 se setkal tehdejší duchovní správce Vincentina P. Mikuláš Levý v prostorách arcibiskupského paláce se členkami dobročinného spolku pořadajícího večírky, jenž si říkal Pražské dámy. Jejich výtěžek putoval ve prospěch některého ústavu, chudých atd. Po společném rozhovoru následovala návštěva Vincentina, při které se členky obeznámily s chodem Vincentina a jeho dosavadními problémy s financováním.⁵⁵ Záhy bylo rozhodnuto o založení spolku, jehož hlavním úkolem bude získávání finančních prostředků pro tento ústav.

Dne 22. září 1921⁵⁶ byly oficiálně potvrzeny stanovy zemskou správou politickou v Praze, čímž Spolek přátel Vincentina v Břevnově počal svou činnost.

Svého účelu měl dosahovat skrze „získávání členů, pořádání sbírek v Praze a po celém území republiky Československé, pořádání přednášek, vycházek, divadelních

⁵⁴ Naším čtenářům. In *Časopis Vincentina*, 1947, roč. 21, číslo 1-2, str. 2.

⁵⁵ *Časopis Vincentina* 1948, roč. 22, březen/duben, str. 53.

⁵⁶ Archiv hl. m. Prahy, MHMP II - NVP, Odbor vnitřních věcí - Spolkový katastr, sign.II/0525 , karton 70. Úřední potvrzení stanov spolku zemskou správou politickou.

*a kinematografických představení, pořádání bazarů, výstavek atd., prodávání předmětů chovanci vyrobených, rozšiřováním a prodáváním propagačních publikací.*⁵⁷

Že tak opravdu aktivně činil, vyjma let okupace, za kterých se spolková činnost omezila pouze na vybírání členských příspěvků a přijímání nových členů, dokazuje finanční částka, kterou spolek Vincentinu odevzdal mezi lety 1922-1947, 666 502 Kč⁵⁸.

První předsedkyní Spolku přátel Vincentina byla Jetty Freyová⁵⁹, choť velkostatkáře v Praze-Vysočanech, a to do roku 1924, kdy byla řádně zvolena na její místo Josefína Novotná Ravenov, choť ministerského rady. Poslední předsedkyní se roku 1943 stala Vilma Weyrová.

Roku 1949 se Spolek přátel Vincentina pro nedostatek členstva rozpadl a byl vyškrtnut ze spolkového katastru.⁶⁰

ad 4)

Podpora státu a země, dříve dosti nepatrná, počala v období po roce 1918 výrazně stoupat, a to až do výše, kdy se každoroční částka stala jednou z nejvyšších mezi příjmy z finančních zdrojů ústavu.

Na úhradu nákladů Vincentinu přispívalo ze státního a zemského sektoru konkrétně např. ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo sociální péče, zemský úřad v Praze a zemský sirotčí fond, jehož podpora šla speciálně na děti v cizí péči. Částku pak doplňovaly povinné příspěvky obcí a okresů, k nimž chovanec před nastoupením do ústavu příslušel. Ty se však často neproplácely, a pokud ano, nestačily ani na týden výživy onoho chovance, natož na celý rok, do kterého měly být rozloženy.

Rostoucí tendenci státních, zemských, obecních a okresních příspěvků po roce 1918 je možné dobře sledovat na číslech, poskytnutých Vincentinem u příležitosti jubilejní výstavy roku 1939.⁶¹ Do jednoho součtu jsou zde umístěny příspěvky obcí i příbuzných. Pro ilustraci nárůstu podpory obcí je však možno vycházet z toho, že rok 1918 ani roky následující neznamenal pro příbuzné žádný

⁵⁷ Archiv hl. m. Prahy, MHMP II - NVP, Odbor vnitřních věcí - Spolkový katastr, sign.II/0525 , karton 70. Stanovy spolku, str. 1.

⁵⁸ *Časopis Vincentina* 1948, roč. 22, březen/duben, str. 54.

⁵⁹ Rodná sestra Emy Destinové

⁶⁰ Archiv hl. m. Prahy, MHMP II - NVP, Odbor vnitřních věcí - Spolkový katastr, sign. II/0525 , karton 70. Úřední oznámení národního výboru pí. Schulzové ze dne 10.11.1949.

⁶¹ Čísla jsou uváděna v korunách československých (v období první republiky zkratka Kč, v období druhé republiky zkratka K, od roku 1945 zkratka Kčs)

nový signál k navýšení své podpory, jejich finanční situace se výrazně nezměnila. V potaz se však samozřejmě musí brát jejich plynule narůstající počet, a to v přímé úměře k narůstajícímu počtu chovanců.

Tab. č. 2⁶²

	1899-1908	1909-1918	1919-1928	1929-1938
Stát	-	4968	1 286750	1 820500
Země	15 956	115 452	1 380942	3 275816
Obec, příbuzní	77 705	202 675	1 553507	3 376927

ad 5)

Důležitou částkou v příjmech ústavu se v tomto období stal i zisk z prosperujícího zahradnictví a hospodářství přímo na břevnovských pozemcích. Byla to další z řady vlastních aktivit, které rozběhlo Vincentinum po roce 1918 pro svou záchranu.

„Kromě ¾ ha obdělávané půdy, na níž se pěstuje mimo zimu zelenina a květiny, mají naši zahradníci na starosti deset skleníkových oddělení, kde se vypěstuje za rok 25 000 květin v kořenáčích k prodeji a 400 pařníkových oken, pod nimiž se pěstuje rychlá zelenina k setbě a sazenice květin. Vazba věnců a kytic je po celý rok.“⁶³

ad 6)

Pořádání kinematografických představení bylo jednou ze zajímavých, ačkoli nepříliš výnosných aktivit Vincentina.

První licenci k tomuto získalo Vincentinum výnosem zemské správy politické v Praze již 22. prosince 1922, a to pro Komorní biograf neboli Bio Konvikt⁶⁴ v Bartolomějské ulici č. p. 291. Skrze zástupce, sládku Václava Pštroso, měla být provozována dle výnosu od 1. ledna 1923 do 31. prosince 1925, a to s ročním ziskem pro Vincentinum alespoň 40 000 Kč.⁶⁵ Tato vize však zklamala. Neplnění závazků

⁶² Vytvořeno dle propagačního materiálu Vincentina, SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 10, i. č. 39. Zasloužili členové ústavu, Vlepený propagační materiál.

⁶³ Naše zahradnictví. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 3.

⁶⁴ Dnešní Kino Ponrepo

⁶⁵ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 6, i. č. 27. Projekt kina v Praze II, Karlovo nám. 315, Úmluva mezi kuratoriem nadace Vincentinum a provozovatelem kina p. Václavem Pštrosem.

zástupce a nedostatečná výdělečnost zapříčinily ukončení provozování licence v Bio Konvikt již roku 1928 a dokonce i vleklý soudní spor s Václavem Pštrosem. Následovalo četné prodlužování kinematografické licence, vyjednávání o místě jejího uplatnění, stěhování. Jen torzovitě informace z výročních zpráv nám dávají znát, že prvním neúspěchem Bia Konvikt se Vincentinum v provozování licence nenechalo odradit. Roku 1936 se v účetním závěru výroční zprávy objevuje Bio „Evropa“ a roku 1938 Bio „Na Příkopě“.

Již roku 1930 si však ústav našel za překvapivě málo výdělečnou kinematografickou licenci více než plnohodnotnou náhradu. Uzavřel dohodu se společností hracích automatů Holoway Novelty Comp. o pravidelném příspěvku, a tak si již následující rok mohl připsat více jak sto tisíc korun československých.⁶⁶

ad 7)

Věcné loterie byly pro financování Vincentina vždy pouhou záchrannou brzdou v čase, kdy se ústav řítí do propasti dluhů a nedostatku. Nebyly proto tak časté, ministerstvem financí byly povoleny například mezi lety 1918-1932⁶⁷ pouhé tři takovéto věcné loterie, ale zato byl jejich výnos značný. Rozeslané letáčky s losy lákaly na hodnotné výhry věcné, jako automobil, motocykl, hospodářské stroje, kožich, knihy atd., ale i větší či menší částky finanční. Možnost vysokého zisku z akce posiloval i fakt, že losy lidmi ponechané a nezaplacené připadly zpětně Vincentinu. To jimi pak v době loterijního tahu disponovalo, což znamenalo naději na nejednu výhru.

Pro ilustraci vysokého výtěžku z této akce poslouží poměr čísel z roku 1923 a 1928, kdy se postupně konaly dvě věcné loterie, a to zisku věcné loterie a celkového ročního výdaje ústavu.

Věcná loterie roku 1923 vynesla Vincentinu zisk 484 472 Kč.

Celkové výdaje za rok 1923 činily 1 320 000 Kč.⁶⁸

Věcná loterie 1928 vynesla Vincentinu zisk 211 364 Kč.

Celkové výdaje za rok 1928 činily 2 654 000 Kč.⁶⁹

⁶⁶ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1931, str. 8.

⁶⁷ Dané období bylo vybráno pro kompletnost dat

⁶⁸ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1923, str. 5-6.

⁶⁹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1928, str. 6-7.

Závěrečný, poněkud ucelenější pohled na zdroje ústavu, přinášející zároveň v poměru jednoho ke druhému obraz jejich jednotlivé významnosti pro rozpočet, nabízí graf č. 2 v příloze. Zanesená data z roku 1929 odpovídají jakémusi normálu, tedy nijak výrazně oproti letům ostatním nevybočují.

5.4.3. Dostatek či nedostatek?

Ačkoli by se mohlo zdát, že ústav měl pokrytí svých výdajů pečlivě ošetřeno množstvím různorodých zdrojů příjmu, po větší čas jeho trvání končily jeho každoroční účty zisku a ztráty v záporných hodnotách. Bylo tomu tak především v druhé, delší etapě „břevnovského“ Vincentina, mezi lety 1918-1952. Tehdy schodky rozpočtu vcelku pravidelně dosahovaly desetitisícových či statisícových řádů. Nejvyšší zaznamenaný je z roku 1926, kdy dosahoval téměř 900 000 Kč⁷⁰, následovaný rokem 1929 s 600 000 Kč⁷¹. Ani příští léta nepřinesla dostatečné množství financí, které by Vincentinu umožnilo utvoření jakékoli rezervy. Konečné ztráty se snížily, avšak kladných hodnot se závěrečný účet nedočkal. Příčin těchto dluhů bylo hned několik. Na počátku stál zejména projekt vybudování dětské odbočky Vincentina ve Smečně, pro ústav megalomanský. Jakkoli byla jeho realizace zdařilá, notně přesáhl možnosti Vincentina a na dlouhou dobu ho uvrhl do hlubokých finančních obtíží⁷². Další příčinou zadlužování byly například problémy s publikováním vlastních tisků, věcnou loterií či biografem, na vině však byly také okolnosti celostátního charakteru, jakou byla např. hospodářská krize v Československu na počátku třicátých let. Stranou toho narůstal permanentně počet chovanců, čímž se dále citelně navyšovaly již tak značné náklady.

Jakkoli však byl dluh vysoký, nepromítl se téměř nikdy do konečné péče o chovance.⁷³ Ta si stále držela velmi vysoký standard a nikterak nepřizpůsobovala svůj charakter aktuální finanční situace ústavu. Nemocní byli vždy těmi posledními, kterým by se dalo zakusit „hubených let“.

⁷⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1926, str. 8.

⁷¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1929, str. 9.

⁷² Viz dluh z roku 1926

⁷³ Výjimkou byla doba hospodářské krize na počátku 30. let, kdy Vincentinum muselo značně šetřit

Aby tomu tak mohlo být, muselo opakovaně docházet k dalšímu prohlubování dluhů. Věřiteli byli jednak řadoví občané, jádro pak tvořily nejrozličnější finanční instituce, banky, spořitelny a pojišťovny.

Celková finanční situace Vincentina byla však z pohledu zisku a ztráty v průběhu let značně nestálá, přesně ve shodě s celkovým charakterem vrtkavosti jeho zdrojů příjmu.

5.5. Lidé, kteří spoluutvářeli „břevnovské“ Vincentinum

Ranní rozespalost, polední shon, projížďky na speciálních vozítkách a hry chovanců v zahradě, důvěrná přátelství, ale i běžné rozepře, nová seznámení, ale i loučení, domácí práce, návštěvy kaple, nákup potravin a příjem darů, schůze kuratoria, jednání o peněžní otázce, návštěvy dobrodinců či příbuzných, slavnostní okamžiky. Vincentinum jako velký živý organismus v každodennosti. Výhradně v takové optice je možno správně rekonstruovat obraz o něm a jeho fungování. Tuto každodennost tvořili lidé.

5.5.1. Chovanci

Těmi nejpřednějšími ve Vincentinu, těmi, pro které byl celý kolos ústavu udržován značným úsilím v provozu, byli chovanci. Nevyléčitelně nemocní, kteří nejen pro svůj neobvykle vysoký počet vyplňovali z valné většiny pojem „Domu milosrdenství Vincentinum“.

Jejich cesta k ústavu začínala bez ohledu na individuální osudy shodně - žádostí o přijetí a následným čekáním na verdikt kuratoria. Prosby o přijetí vždy několikanásobně převyšovaly kapacitní možnosti a přese všechnu snahu pracovníků nebylo nikdy možno vyhovět všem, mnoho jich muselo být odmítnuto. Kuratorium muselo proto na svých pravidelných schůzích pečlivě mezi žádostmi volit. Rozhodujícím faktorem byl zejména druh onemocnění či postižení žadatele, jeho věk, momentální sociální situace a také případné schopnosti či dovednosti, kterými by mohl přispět chodu Vincentina v jeho každodennosti, popř. i výdělečné činnosti. Největší šance měly pochopitelně případy nejzávažnější, ať již fyzicky či sociálně, dále ale shodně i ty, u nichž byl připojen příslib budoucího finančního spolupodílení se na pokrývání vlastních životních nákladů⁷⁴. Naopak menší naději na kladné

⁷⁴ Z roku 1911 je pravidlo o udržování poloviny míst bezplatných, aby se zachoval ráz dobročinnosti; finance od samotných chovanců, resp. často jejich příbuzných byly pro rozpočet ústavu dosti důležité

vyřízení žádosti měli lidé postižení mentálně, směřování následně k jiným, specializovaným ústavům.

Důležité informace o žadateli, jež byly těmi hlavními činiteli jejich přijetí, zaznamenávají detailně vedené knihy kuratoria o pohybu chovanců.

„Přijata ve schůzi kuratoria 20.2.1939. Jelenová Marie- 15 roků. Narodila se 24.11.1924 v Hořovicích, okr. dtto, přísluší tamtéž. Trpí ochrnutím dolních končetin následkem míšní choroby, takže jest trvale nepohyblivá. Ve sféře duševní není jiných poruch. Horní končetiny jsou výkonné normálně, takže veškeré běžné práce může konati a jest fysicky jinak úplně zdravá. Na ošetřovné zavázal se přispívat městský úřad v Hořovicích Kč 3 denně a okres. nemoc. pojišťovna Kč 2 denně.“⁷⁵

V případě, že kuratorium rozhodlo o žádosti kladně, otevřela se okamžitě novému chovanci často přímo vytoužená brána do Vincentina, do nového života a zejména pak jistoty, neboť každému nově přichozímu byla garantována péče až do jeho posledních dnů.

Tato záruka doživotní péče, jež byla důležitým, ne-li přímo nejzásadnějším prvkem celkového principu fungování Vincentina, ovlivňovala podstatně pohyb chovanců, tedy jejich přijímání, navyšování jejich počtu atd. Většina obyvatel Vincentina z řad nevyléčitelně nemocných měla svou vážnou, ne však obvykle beznadějnou diagnózu, vyhlídku na prožití plnohodnotného života, a to nejen co do jeho naplnění, ale i trvání. Záleželo pochopitelně na věku, ve kterém byl nemocný do ústavu přijat, nebylo však výjimkou i několik desítek let, strávených od útlého mládí do vysokého věku ve „vincentinské rodině“. Místa, uvolňovaná právě jedině úmrtím některého z chovanců, se tak stala trvale nedostatková. Mnoho desítek žádostí nemocných připadalo na jedno uprázdněné místo. Vincentinum však vynakládalo veškerou snahu k tomu, aby mohlo vyhovět co největšímu počtu žadatelů. Odrazem této situace bylo trvalé postupné navyšování stavu chovanců v průběhu let, resp. kapacity ústavu, čímž se ze skromných počátků stal za dobu břevnovského trvání opravdovým kolosem. Vývoj počtu nevyléčitelně nemocných ve Vincentinu v břevnovském období je dobře patrný z grafu č. 3 v příloze. Roku 1899 pečovali boromejky a další pracovníci ve Vincentinu o pouhou dvacítku nevyléčitelně

⁷⁵ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 2, i. č. 7. Zápisy o přijetí a pohybu chovanců I.

nemocných, roku 1951, krátce před stěhováním, ošetřovali již více jak jejich dvacetinásobek, přesněji čtyři sta šedesát⁷⁶.

Každé jedno lůžko navíc znamenalo naději pro dalšího nevyléčitelně nemocného člověka na lepší život, ve kterém naváže přátelství, rozvine svůj talent, bude se cítit užitečný, ale zejména unikne dosavadnímu živoření.

Ne snad, že by o ně nebylo příbuznými pečováno, naprostá většina však pocházela z rodin chudobných poměrů, jejichž situace se často pro jejich handicap stala téměř bezvýchodnou. Nevyléčitelně nemocný vyžadoval zpravidla permanentní péči, ta však byla vždy rovnítkem pro omezení možnosti některého člena rodiny vydělávat nutně potřebné peníze či pro přijetí ošetřovatelky, oboje pro nemajetnou rodinu finančně zcela neúnosné. Vincentinum tak znamenalo jedinou šanci na opuštění tohoto bludného kruhu, ne však jakkoli provizorní, přinášelo obrat k lepšímu ve všech zásadních bodech. Rodina handicapovaného již nemusela nést v chudobě těžké břímě existenčních starostí a sám nemocný našel nový domov, který navíc plně zajišťoval specializovanou péči, již si jeho individuální diagnóza žádala.

Průřez profilem chovanců ústavu byl nebývale variabilní. Věkově obsáhlý jednotlivé případy celé spektrum životních etap člověka, od raného dětství⁷⁷ do hlubokého stáří. Stejně široké bylo pak i rozpětí jednotlivých diagnóz.

Valná většina nemocných byla více či méně pohybově indisponovaná, odkázaná plně dle vážnosti buď na speciální vincentinská pojízdná lůžka, vozíky či berle. Důvodem byly vrozené nemoci, nečekaná onemocnění v průběhu života, úrazy či stáří. U některých se projevovalo, často v kombinaci s tělesným, i postižení v oblasti duševní. Konkrétní obraz diagnóz vincentinských chovanců přináší výroční zprávy.

„Z ošetřovaných nemocných trpělo: zkornatěním tepen 16, ochrnutím dolních končetin 30, chronickými vředy na bérce 4, jizvami na rohovce 4, kostižerem 8, mnohonásobnou tuberkulosou kostí 24, odnětím kostí 5, hluchoněmotou 6, strnutím kloubů kyčelních 8, sešlostí věkem 4, tancem sv. Víta⁷⁸ 8, zánětem míchy 26, ochrnutím ve stadiu křečovitém 8, padoucnicí⁷⁹ 5, vybočením páteře 6, žaludečními vředy 1, ochrnutím polovice těla 8, dětskou obrnou 9, záduchou 2, tuberkulosou kůže v obličeji 2, zánětem kloubů 20, chronickým zánětem žaludečním 14, křivici 22,

⁷⁶ Od roku 1926 fungovala dětská odbočka, která přinesla značné možnosti rozšíření

⁷⁷ Do Vincentina byly přijímány děti již od 2 let věku

⁷⁸ Chorea minor; nejčastěji dětská nervová porucha charakteristická mimovolnými škubavými pohyby

⁷⁹ Epilepsie

rozedmou plic 4, krvácením do mozku 4, srdeční vadou 6, vysýcháním míchy 14⁸⁰, ochrnutím celého těla 11, Parkinsonovou nemocí 6, andělskou nemocí⁸¹ 8, skrofulosou⁸² 3, blbostí 3, nemocí Littleovou⁸³ 9, slabomyslností 6.“⁸⁴

Přes vážnost diagnóz, provázených často nehybností, bolestmi a komplikacemi, nebyla choroba či handicap pro většinu chovanců Vincentina tím, co by určovalo jejich životy. Rezignace, pasivita a bolest nebyly dozajista pojmy, které při odchodu z ústavu rezonovaly v hlavách častých a různorodých návštěv. Vincentinum se spíše podobalo velké rodině, velkému úlu s každodenním hemžením za povinnostmi, koníčky, hrou, odpočinkem či nějakým slavnostním okamžikem, kterému předcházela patřičná a pečlivá vlastní příprava. Jen jako nezbytnost se snad v tomto prostředí zdál pak vincentinský lékař, jeho pravidelné prohlídky a naordinované léky. Zájem o veškeré dění, aktivita a elán do života většiny chovanců určoval celkový charakter přátelského prostředí, které ve Vincentinu panovalo.

Atmosféru není možno popsat slovy, alespoň troška z ní však může zpětně dýchnout z dobového vyprávění prostých, ale tím o věci více vypovídajících příběhů a situací.

„Jak známo, ve dnech 16. až 23. února pořádalo se v Praze hockeyové mistrovství světa. Dík domácímu rozhlasu mohli chovanci ústavu poslouchat všechna vysílání. A zájem byl veliký, jako snad všude po naší vlasti. Po pravdě řečeno, skoro větší rozruch panoval mezi děvčaty. Naši hoši, z nichž někteří jezdí na vozíčkách i na fotbalové zápasy, ačkoli také poslouchali reportéry s bystrou pozorností, projevovali více rozvahy a klidu. Mluvílo se o hockey po celém domě. Musily se nechat o tom poučit i milosrdné sestry. Panovalo všeobecné mínění, že Čechoslováci budou jistě mistry. Jestli před dívkami jen někdo zapochyboval o tomto konečném umístění, pak se mu vysmály a určitě tvrdily, že to naši vyhraji i nad Švédy. Kdo by mohl pochybovat, přece takoví borci, kteří to každému naložili vrchovatě. Přišla sobota 22. února. Mužské oddělení s určitým sebevědomím zastávalo názor, že boj se Švédy bude peprný a že to může dopadnout v náš neprospěch. Děvčatům

⁸⁰ Tabes dorsalis - pokročilé stadium syfilidy

⁸¹ Křivice neboli rachitis

⁸² Tuberkulózní onemocnění lymfatických žláz, především krčních

⁸³ Dětská mozková obrna

⁸⁴ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zpráva, Výroční zpráva za správní rok 1934, str. 7.

spadlo poněkud sebevědomí. Dokonce z jednoho pokoje jich šlo několik do kaple pomodlit se za to, aby naši jistojistě vyhráli.

Stálo by za to vidět v neděli ráno ty svěšené a smutné „palice“ po prohraném zápase. Dívky vyčítaly ctihodné sestřičce, že prý se špatně modlila. Chudák sestřička, nevěděla ani o co vlastně jde. Ale odpoledne se dům rozzářil, když Rakousko porazilo Švédy a bylo jasné, že Československo bude mistrem světa. Dívky se zase nafoukly a říkaly: my jsme to přece věděly, že naši budou nejlepší.“⁸⁵

Již z tohoto drobného vyprávění je vcelku dobře možné získat alespoň zdání o tom, jak pozitivní atmosféra ve Vincentinu asi panovala. Ta však nebyla pochopitelně sama sebou. Ačkoli ji v konečné fázi vytvářeli především právě sami chovanci, kteří byli v domě samozřejmě v naprosté převaze, samý základ pro ni tvořila zejména trpělivá a obětavá práce sester boromejek, členů kuratoria a dalších zaměstnanců. Ti vytvářeli svým úsilím potřebné dobře fungující zázemí, všemožně podporovali chovance v jejich aktivitách, individuálním přístupem řešili jejich problémy, ať vážnějšího charakteru či jen drobné splíny. Dávali jim možnost žít běžným životem.

Pro menší děti fungovala v ústavu škola, na první pohled ničím se nelišící od té běžné. Snad pouze v tom, že nemocné děti si sestřička učitelka do třídy přinášela sama a dle potřeby pak svou pozornost dělila mezi jednotlivé žáky. Vedle běžné školy pak Vincentinum nabízelo pro každého možnost vzdělát se ve svatém náboženství. Dále chovancům Vincentinum umožňovalo, vyjma těch nejmenších, aktivně se zapojit do potřebných prací. Kdo alespoň trochu mohl, pomáhal. Každý dle svých možností. Někteří dospělí muži prováděli nutné úpravy domu či přilehlých pozemků, jiní drobné opravy, náradí, budíků atd. Dívky se zase učily nejčastěji šít, vyšívát a háčkovat. Dohromady se pak zapojovali do nutné práce administrativní, tzn. balení a expedici vincentinských tisků a vyřizování méně závažných dopisů, do sezónních prací na zahradě, do vedení malého hospodářství či výroby drobných dekorativních předmětů či hraček, které se následně nabízely k prodeji na nejrůznějších akcích, zejména poutích.

Zbývající čas pak trávili chovanci každý dle svého. Vevnitř nebo v teplých měsících venku v parku, o samotě s knihou či v družném hovoru s blízkým člověkem. I ten, jehož koníček byl náročnější, si přišel na své. Pracovníci obstarali

⁸⁵ Z Vincentina. In *Časopis Vincentina*, 1947, roč. 21, č., str. 87-88.

potřebné náčiní a leckterý talent se pak mohl v chovancích rozvíjet. Tento případ se týkal zejména opravdu nadaných malířů a pak hudebníků, pro něž byly zřízeny v ústavu i jednotlivé speciální kroužky, a to konkrétně smyčců, harmoniky, trubky a bubnu.

Své umění pak hudebníci mohli prezentovat, mnohdy ve spolupráci s kroužkem pěveckým, při slavných bohoslužbách v kapli či na malých soukromých vincentinských přehrávkách pro radost. Nadto pokud měl někdo svátek, přišli hudebníci často zahrát dostaveníčko.

Vedle pěveckého a hudebního kroužku fungoval ještě poslední, neméně však oblíbený kroužek dramatický, který se svými představeními leckdy vystupoval před publikem domácím, ale i cizím, nejčastěji početnějšími návštěvami.

Co nejpestřejší život se pracovníci snažili poskytnout svým chovancům všemožnými způsoby. A tak vedle všech výše zmíněných možností pro trávení svého času vymýšleli a organizovali mnohé akce další. Chovanci i přes svůj handicap jezdili v rámci aktuálních možností Vincentina hromadně na zajímavé výlety, podnikali cesty na svatá místa či se účastnili poutí, oslav masopustu atd.

Další vytržení z každodennosti přinášely dny sváteční, zejména období Velikonoc a Vánoc. Dle všech tradic, které se pečlivě dodržovaly, se Vincentinum vyzdobilo a konány byly mnohé, veskrze náboženské akce. Vánoce však i zde patřily především dětem.

„Teprve o nadílce 23. prosince se dětem rozzářily oči nad dárečky, nad různými hračkami a sladkostmi i teplými součástkami oděvu. Vánoční stromky na pokojích, ozdobená kaple, Jezulátko v jesličkách a krásné koledy- to všechno zase provanulo dětská srdíčka hřejivým teplem domova.“⁸⁶

Pracovníci Vincentina dělali opravdu maximum pro to, aby chovancům ulehčili strasti a trápení, které je provázaly ve formě nemocí a handicapů, aby ti mladší zapomněli na patrně těžkou odluku od domova a aby se každý mohl realizovat a cítit se ve svém životě užitečným. Oplátkou jim byl vděk chovanců a semknutost všech obyvatel Vincentina v jednu velkou rodinu.

5.5.2. Pracovníci

Páteř každodennosti, vrby chovanců, partneři do hry i přísní vychovatelé, diplomaté i soudobí manageři, tím vším byli, někdo něčím víc, někdo něčím méně,

⁸⁶ Z Vincentina. In *Zprávy Vincentina*, 1949, roč. 23, 1. čtvrtletí, str. 4.

pracovníci Vincentina. Někteří se pohybovali ve vysokých kruzích, jiní přišli do Vincentina za zaměstnáním s prázdnými rukama. Každý však již shodně dával mnoho své energie a trpělivosti na tvorbu zázemí a co nejlepšího prostředí pro nevyčísitelně nemocné, tedy pro ty ve Vincentinu nejpřednější.

Pracovníci ústavu tvořili několik skupin, z nichž každé náležely specifické, jasně rozdělné povinnosti a z toho vyplývající postavení ve struktuře Vincentina.

5.5.2.1. Sestry boromejky

Nosným pilířem běžného provozu byly pro Vincentinum zde pracující členky kongregace sv. Karla Boromejského. O nemocné se v Břevnově staraly od prvních dnů, kdy byl dosud co do počtu chovanců skromný ústav přestěhován do budovy bývalé Petyňky, tzn. od roku 1899, kdy již boromejky několik desítek let provozovaly mnoho dalších charitativních domů a zařízení na našem území.

Sama historie kongregace však sahá mnohem hlouběji. Podnět k jejímu založení přišel od mladého advokáta Josefa Chauvenela ve městě Nancy, ležícím v severovýchodní části Francie, již těsně po skončení třicetileté války, kdy si všiml nespočtu zbídačených lidí, dětí, chudých a zasažených morem. Poté, co sám na tuto nemoc zemřel, splnil jeho otec Emmanuel Chauvenel synovu žádost. 18. června 1652 byl založen první „Dům milosrdenství“, ve kterém počalo svou dobročinnou práci, zejména ve prospěch nemocných a chudých, prvních pět sester.

„Podle činnosti sester je brzy lidé začali nazývat milosrdnými - a jméno sv. Karla Boromejského přidávaly proto, že sochy tohoto světce zdobily průčelí a dvůr domu, kde sestry bydlely. Sv. Karel však nejen stál v názvu Kongregace, ale už od počátku utvářel svým příkladem srdce a službu sester.“⁸⁷

Státního a církevního schválení se kongregace dočkala r. 1663, posledního schválení, papežského, získala pak teprve roku 1841 od Řehoře XVI.⁸⁸

První sestry boromejky získaly Čechy v třicátých letech 19. století, a to díky Prof. Aloisi Klarovi (1763-1833), zakladateli ústavu pro dospělé slepce v Praze, jeho synovi Pavlu Aloisi Klarovi a knězi Heřmanu Dichtlovi, kteří iniciovali vstup čtyř českých dívek do noviciátu v Nancy. Ty po návratu zakotvily, spolu s jednou

⁸⁷ *Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského: Dějiny Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského* [online]. [cit. 2011-06-13] Dostupné z <<http://www.boromejky.cz/11.htm>>.

⁸⁸ *Ottův slovník naučný*, Díl XVII. Median-Navarrete, Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 1999, str. 359.

francouzskou sestrou, právě v ústavu pro slepé, ve kterém setrvaly od roku 1837 do roku 1850.

Již v prvních letech působení se jejich řady počaly na našem území rozšiřovat, a tak bylo možno zakládat nové domy a zařízení s jejich péčí⁸⁹. Tím nejvýznamnějším počinem bylo patrně zřízení mateřského domu pod Petřínem s nemocnicí, noviciátem, přípravnou, pracovní školou a opatrovnou, dále pak působení v sirotčinci u sv. Notburgy, v ústavu slepců u sv. Josefa na Hradčanech či v opatrovně na Hradčanech.⁹⁰ Jedním z mnoha dalších míst, kde boromejky působily, bylo právě břevnovské Vincentinum, ležící nedaleko mateřského domu pod Petřínem.

Jak již bylo v úvodu řečeno, byly sestry boromejky ve Vincentinu hlavním tahounem jeho fungování, jakýmsi jeho organizačním srdcem. Pečovaly o chovance, vedly školních výuku, sjednávaly nutné zásoby, vyřizovaly administrativu a kontakt s dobrodinci, přijímaly četné návštěvy a zařizovaly pro nemocné mnoho zajímavých aktivit. Jejich počet v ústavu se bohužel nedá určit, neboť archiválie o nich překvapivě téměř mlčí. Jistě byl v jednotlivých letech proměnlivý a navyšoval se v přímé úměře k navyšování kapacity ústavu. Jen náznakem je údaj z roku 1911, který hovoří o deseti sestrách⁹¹ a následně pak dochovaná společná fotografie osmnácti sester Boromejek pracujících v ústavu, postrádající však dataci. Dle přítomné matky představené je však možno u fotografie určit alespoň horní hranici doby jejího pořízení, kterou je rok 1934⁹².

Poněkud sdílnější jsou prameny ohledně informací o nejpřednějších sestrách ve Vincentinu, o matkách představených, jejichž hlas byl v ústavu vždy rozhodující, ať pro řádové boromejky, chovance či zaměstnance a stál také naroveň hlasu členů kuratoria, resp. právě s nimi vedlo kuratorium, či jen jeho předseda, jednání o nejdůležitějších bodech chodu ústavu.

Za dobu fungování břevnovského Vincentina se v pozici matky představené vystřídal pouze dvě sestry, obě pro vývoj ústavu nesmírně důležité a především vincentinskou rodinou velmi milované, Antoinetta a Hortensie Urbancová.

⁸⁹ Domy a zařízení m. s. sv. Karla Boromejského byly dále např. v Karlíně, Řepích, Žižkově, Českém Krumlově, Českých Budějovicích, Litoměřicích, Pardubicích, Prachaticích, Prčici, Příbrami, Strakonících, Teplicích, Táboře, dále pak na Moravě, ve Slezsku a obojích Rakousích

⁹⁰ *Ottův slovník naučný*, Díl XVII. Median-Navarrete, Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 1999, str. 359.

⁹¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zpráva, Výroční zpráva za správní rok 1911, str. 7.

⁹² Roku 1934 zemřela představená Antoinetta, na zmíněné fotografii je ještě přítomna

5.5.2.1.1. Matka Antoinetta (ve funkci představené 1899-1934)

Antoinetta byla první a zároveň i nejvýznamnější milosrdnou sestrou v celé historii Vincentina. Poukáže-li se na její civilní jméno Olga Chotková, je vše ihned co do pochopení její důležitosti zřejmější.

Antoinetta, resp. tehdy Olga Chotková, spatřila světlo světa v prostorách empírového zámku Velké Březno 27. července 1860, a to jako členka velkobřezenské větve starobylého šlechtického rodu Chotků z Chotkova a Vojnína, jenž se připomíná poprvé již roku 1379 v kraji plzeňském.⁹³ Narodila se zde hraběti Antonínu Chotkovi (1822-1883) a Olze von Moltke (1832-1906) jako poslední ze tří dětí. Celé dětství prožila právě na velkobřezenském panství⁹⁴, rozkládajícím se v severních Čechách při toku Labe, které zakoupil roku 1840 její dědeček, Karel Chotek⁹⁵ (1783-1868), právě pro přebývání své a svých nejbližších příbuzných. V tzv. „horním zámku“, který nechal po koupi panství zbudovat, žil do své smrti roku 1868 spolu s rodinou svého syna Antonína. Menší budovu, níže položenou k Labi, tzv. „dolní zámek“, obýval se svou rodinou druhý jeho přeživší syn Bohuslav. Právě spodní zámek byl po většinu dětství Olgy velmi živým místem, a tak do něj často scházela spolu se staršími sourozenci, Marií Sofií Olgou a Karlem Mariou Chotkem, a to převážně za svými bratranci a sestřenicemi, z nichž mimochodem jednou byla i Sofie Maria Chotková, budoucí manželka Františka Ferdinanda d'Este.

Olga prožívala bezkonfliktní dětství a mládí, jaké bylo pro její postavení typické. Dostalo se jí patřičné výchovy, vzdělání i možnosti zakusit cizí kraje. S otcem cestovala po německých městech, s matkou navštívila Londýn a Ostende, další velkou cestu podnikla po Itálii. Dvorský život poznávala pak zejména ve Vídni a Drážďanech, kde často se svou rodinou dlela. Vedle povinností prožívala mnohé volné chvíle v družné zábavě s příslušníky rodiny či spřízněných aristokratických rodů. Nejšťastněji se cítila vždy ve svém rodišti.

⁹³ *Ottův slovník naučný*, Díl XII. Ch-Sv. Jan, Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 1998, str. 370.

⁹⁴ Velkobřezenské panství- kraj litoměřický, okres Ústí nad Labem; v 16. století patřilo pánům ze Salzhausenu, od roku 1676 Dittrichsteinům, od roku 1745 Harrachům, poté již Chotkům z Chotkova

⁹⁵ Karel Chotek, v letech 1826-1843 nejvyšší purkrabí český; v této funkci dbal na modernizaci infrastruktury, hospodářský rozvoj země, zaváděl kanalizaci, zakládal stromohadí, inicioval výstavbu společenských, zdravotních a charitativních budov, stál za výstavbou druhého mostu přes Vltavu i paroplavby po Labi, aktivně také podporoval mnohé národní aktivity; jeho rodiče byli Jan Rudolf hrabě Chotek (1749-1824), v letech 1802-1805 nejvyšší pražský purkrabí, poté konferenční ministr ve Vídni, a Marie Sidonie, hraběnka Clary-Aldringenová (1748-1824)

„Do zámku dojížděly často sousední šlechtické rody. Olga se bavila, zpívala a hrála croquet a tennis. Nesmírnou radost jí udělal otec, když jí daroval malé koníky-ponny-s ekvipáží. Velmi ráda koně sama řídila a dojížděla v této ekvipáži i do sousedního filiálního kostela ve Valtířově.“⁹⁶

Mohl to být běžný, zajištěný život šlechtičny v prostředí vysokých kruhů, ovšem již brzy přicházely signály, že tomu v případě Olgy bude zřejmě zcela jinak. Již od útlého věku se aktivně zajímala o chudé a nemocné, navštěvovala je, pořádala pro ně vlastní drobné koncerty, ale i vyráběla drobné dárky. Ruku v ruce s těmito aktivitami šla i stále se prohlubující víra v Boha, jejíž pevnost značně utužila audience u papeže⁹⁷ v rámci cesty po Itálii.

„Ale všechny tyto smutné pocity nemohly zmenšiti štěstí, které mně způsobila audience u svatého Otce. Bylo to velmi hezké a zajímavé. Na ten den nezapomenu nikdy. Mluvil tak krásně a na konec nám dal své požehnání s tak otcovskou láskou, že se mi o ní nikdy ani nezdálo. Měla jsem pocit, že se loučím s laskavým otcem. Políbila jsem mu ruku jistě asi šestkrát. Dlouho držel svou ruku na našich hlavách a napomínal nás, abychom zůstaly vždy věrny svaté církvi. Dal nám požehnání pro celou naši rodinu.“⁹⁸

Olga cítila, že všechno pozlátko, které přinášel život šlechtičny, není to pravé štěstí, že její místo je jinde, v činnosti užitečnější a bližší Bohu. Další krůček v takto směřované cestě udělala zbudováním prvního kostelíka ve Velkém Březně, kostelíka Božského Srdce Páně, pro jehož realizaci obětovala mnoho ze svých cenností, i například oblíbenou ekvipáž. Po tomto činu se již blížila ke konečnému rozhodnutí.

Ačkoli to nebylo nikterak jednoduché učinit, neboť byla poslední oporou své stárnoucí matce, odešla r. 1896, povzbuzována svým duchovním rádcem P. Eduardem Fischerem S. J.⁹⁹, do řehole, konkrétně do mateřince Milosrdných sester sv. Karla Boromejského v Praze pod Petřínem.¹⁰⁰ Zde nastoupila cestu tvrdé práce, modliteb a odříkání. Pracovala v lékárně a pečovala o vážně nemocné. Po krátké kandidatuře se stala novickou, přijala z úcty ke svému zemřelému otci klášterní jméno Antoinetta a neobvykle brzy poté byla připuštěna i ke svatým slibům.

⁹⁶ Levý, M.: *Velebná matka Antoinetta Chotková*. Dům milosrdenství Vincentinum, Praha 1937 str. 27-28, dále citováno Levý, M.

⁹⁷ Lev XIII., vlastním jménem Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci (1810-1903)

⁹⁸ Levý, M., str. 30.

⁹⁹ Tamtéž, str. 38.

¹⁰⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 15, i. č. 44. Pamětní album Vincentina, Novinový výstřižek *M. Antoinetta Chotková, první představená Vincentina*.

Přese všechnu tíhu, kterou zvolená cesta přinášela, nikdy Antoinetta vážněji o její správnosti nezapochybovala. Z dopisů matce a sestře je patrné, že spojení řeholního života s pomocí druhým bylo dokonalým naplněním jejích životních cílů. U příležitosti přípravy na svaté sliby roku 1898 své sestře Marii píše:

„Milá Marie, mamá mě snad již předběhla a oznámila Ti mé veliké štěstí, že budu připuštěna ke svaté profesi. Ty jsi vždy se mnou tak věrně cítila, a budeš se jistě velmi radovati z mého štěstí. Je to největší štěstí, které může lidské srdce pocítiti, štěstí nejčistší a nejklidnější, jež nikdy mu nemůže býti vzato. Čím déle lidské srdce toho štěstí požívá, tím více musí růsti. Ten šťastný den jest 31. červenec.“¹⁰¹

Takto definitivně odložila Olga Chotková, tehdy již sestra Antoinetta, svůj šlechtický erb, vyměnila pohodlný život za službu potřebným, krásný šat za černobílý řeholní oděv.

Již rok po slibech se stala Antoinetta první představenou nově fungujícího břevnovského Vincentina, v němž v obětavé práci pro něj strávila celý zbytek svého života. Lepší volba pro ústav nemohla padnout. Antoinetta byla milující matkou chovanců, dobrou rádkyní ostatních sester a vlídným zaměstnavatelem zbylých pracovníků Vincentina. V případě potřeby jí však ani nutná přísnost nebyla cizí. Individuálně pečovala o chovance a každému se snažila dát své maximum, ačkoli to často přinášelo nemalé komplikace. Vedle velké dávky tolerance a empatie, umožňující jí nebývale lidský přístup ke všem v okolí, disponovala i schopnostmi organizačními a diplomatickými. Kombinaci všech těchto svých vlastností nebývale využila zejména při získávání finančních či naturálních darů a stálých dobrodinců. Vždyť vrátka k tomu měla otevřená již díky svému aristokratickému původu. Na prosebné listy do šlechtických kruhů přicházely téměř výhradně kladné odpovědi, a to ve formě aktuálně potřebných surovin, finančních poukázek či slibů pravidelných větších finančních obnosů. Svou snahou Antoinetta vybudovala Vincentinu za dobu svého působení rozsáhlou síť příznivců, zejména pak s nosným pilířem v podpoře šlechty, která dlouhou dobu držela Vincentinum nad vodou. Ani po roce 1918, kdy podpora šlechty velmi pohasla, se však nevzdala a snažila se z plných sil získat pro ústav a jeho chovance to nejlepší.¹⁰²

Když dne 12. srpna 1934 Antoinetta zemřela, zažilo Vincentinum nebývale těžkou ránu. Všichni cítili, že jim „zapadlo slunéčko lásky, že jim odešel dobrý

¹⁰¹ Levý, M., str. 60-61.

¹⁰² Viz Hospodářství

*anděl*¹⁰³. Mnoho novin¹⁰⁴ oznamovalo v těch dnech smutnou událost úmrtí matky představené ve Vincentinu a nezvykle veliký pohřeb pak zažil 14. srpna 1934 hřbitůvek v Řepích.

5.5.2.1.2. Hortensie Urbancová (ve funkci představené 1934-?)

Se skolem Antoinetty převzala uvolněný post matky představené vincentinských boromejek automaticky její dosavadní pravá ruka, Hortensie Urbancová.

Ta se narodila 16. ledna 1873 v staroslavném poutním místě, v Kostelním Vydří u Dačic na Moravě a již o patnáct let později, konkrétně 23. října 1888 vstoupila do kongregace Mil. sester sv. Karla Boromejského, aby svůj život obětovala Bohu a práci pro potřebné, zejména pak nevléčitelně nemocné. Po složení svatých slibů chudoby, čistoty a poslušnosti roku 1894 krátce působila v místecké a českobudějovické nemocnici. V červnu 1900 se začal odvíjet její vincentinský příběh, kdy jako mladička nastoupila do ústavu a určena byla za spolupracovnici první matce představené, Antoinettě. S tou vedly ve shodě břevnovské Vincentinum do doby, než se Hortensie Urbanová přestěhovala roku 1926 spolu s nevléčitelně nemocnými dětmi do nové odbočky ve Smečně, ve které se stala místní představenou. I nadále udržovaly pochopitelně obě ženy těsnou spolupráci. Stejně jako Antoinetta, i Hortensie Urbancová byla ztělesněním tolerance a snahy po vytvoření co nejlepších podmínek pro své svěřence, a ačkoli neměla tak důležité kontakty jako představená v Břevnově, doháněla vše usilovnou prací.

Po úmrtí Antoinetty se stala jedinou představenou obou částí Vincentina a setrvala v této funkci i v době definitivního odchodu ústavu z Čech roku 1952.¹⁰⁵

5.5.2.2. Duchovní správci

*„Mírnit utrpení tělesná i duševní a všemi silami pracovati pro povznesení a rozkvět ústavu.“*¹⁰⁶ Takovou náplň měli duchovní správci, pečující o nevléčitelně nemocné ve Vincentinu. Jejich osoby byly vždy velmi vážené, a to jak v církevních

¹⁰³ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 15, i. č. 44. Pamětní album Vincentina, Novinový výstřižek z časopisu Posel B. S. Páně, březen 1938.

¹⁰⁴ Např. Lidové listy, Pražský večerník, Deutsche presse, časopis Egerland, Posel B. S. Páně

¹⁰⁵ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 15, i. č. 44. Pamětní album Vincentina, Novinový výstřižek *Jubileum velebné matky Hortensie Urbancové*.

¹⁰⁶ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 15, i. č. 44. Pamětní album Vincentina, Novinový výstřižek *Památce preláta Jana Říhánka*.

kruzích, tak v kruhu obyvatel ústavu, pro které byla hluboká víra v Boha jejich neoddělitelnou součástí. Celkem na půdě ústavu za dobu jeho břevnovského fungování působili tři.

Prvním břevnovským duchovním správcem se stal roku 1925 velevážený Msgre Jan Říhánek, papežský prelát a komoří, kapitulní děkan karlštejnský a emeritní ředitel arcibiskupského kněžského semináře v Praze, muž vysoce postavený, který si službu ve Vincentinu zvolil po odchodu z úřadu ředitele semináře na zbylých deset let svého života. Jeho místem působnosti nebyla jen ústavní kaple, žil s vincentinskou rodinou v pospolitosti a nad své povinnosti se i nebývale přičiňoval o rozkvět ústavu, kterému věnoval značnou část svých příjmů. Stal se opravdovým duchovním otcem nevyléčitelně nemocných, a tak jeho smrt roku 1935 Vincentinum neobyčejně zasáhla.

Na jeho místo nastoupil dp. Jan Hudek, který ve funkci setrval ještě přes rok 1952.

Stejně jako měl Břevnov svého duchovního otce, působil se stejnými povinnostmi i duchovní správce ve smečenské odbočce. Tam tuto funkci zastával po celá léta jediný muž, arcibiskupský notář P. Antonín Böhm.

V duchovních správcích měli chovanci *„nejlepší přátele, rádce, pomocníky, kteří se doslova radují s radujícími, pláčí s plačícími a jsou tak mocnou oporou a příboji těžkých vln beznaděje a zoufalství.“*¹⁰⁷

5.5.2.3. Řadoví zaměstnanci

Další významnou skupinou, která se svou prací výrazně podílela na fungování ústavu, byli řadoví zaměstnanci. Ti zajišťovali téměř výhradně běžnou každodennost, tedy rutinní, avšak nutné práce a za odpracované hodiny byli, stejně jako jinde na obdobných pozicích, patřičně finančně ohodnoceni. Stav tohoto personálu se pohyboval pravidelně v rozmezí 30-40 osob.¹⁰⁸ Skupina zahrnovala pomocnice v péči o nemocné, zajišťující také úklid a nezbytné práce v pokojích chovanců, švadleny, mužské krejčí, kuchařky a další ženy, které měly na starost výdej jídla

¹⁰⁷ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1947, str. 7.

¹⁰⁸ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 2, i. č. 9. Stav personálu 1946-1953; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1929, str. 7.

a mytí nádobí, pracovníky administrativy, pradleny, zahradníky, vrátného, údržbáře areálu i šoféra.¹⁰⁹

5.5.2.4. Lékař

Ačkoliv byl ve své funkci vždy pouze jeden na celý ústav, lékař byl zásadním článkem personálního obsazení ústavu. Většinou zcela bezplatně, vedle své běžné lékařské praxe, ošetřoval nevyčísitelně nemocné ve Vincentinu a ulevoval jim od častých bolestí, způsobených diagnózou či neočekávanými komplikacemi.

5.5.2.5. Další významní pracovníci

Byli dva, dva muži, kteří se nedají zařadit do žádné kategorie pracovníků Vincentina, ale svou jedinečnou činností nebývale ústavu pomohli v dalším rozvoji.

Prvním byl prof. Julius Košnář (1862-1934), který se v hodině dvanácté objevil ve Vincentinu v letech poválečných, kdy se nedostávalo financí do té míry, že bylo pomýšleno na rozpuštění ústavu, a svou velkou iniciativou a aktivitou ho dostal z největších potíží. Byla to spíše čirá náhoda, že ho ústav získal pro svou spolupráci.

Prof. Julius Košnář byl v té době již velmi vážený muž, který měl za sebou kněžskou dráhu, několik let v pozici katechety na měšťanské škole na Vinohradech a poté profesora náboženství na staroměstské reálce v Praze.¹¹⁰ Znám byl však v široké veřejnosti jako spoluzakladatel mnoha katolických spolků a především pak jako vynikající žurnalista, spisovatel a povídkář. Jelikož se velice angažoval i v charitativní činnosti, objevil se roku 1920 ve Vincentinu s knihami, které mu hodlal darovat. Tam se seznámil s nepříznivou situací, která v ústavu v těch měsících panovala, a brzy nato začal jednat, aby ji co nejrychleji zvrátil. Tak počalo Vincentinum vydávat své vlastní tisky, Časopis Vincentina, Kalendář Vincentina, povídkové knihy a velikonoční i vánoční pohlednice, které nejenže zachránily ústav z nehlubší finanční tísně, ale získaly pro něj díky většímu zviditelnění mnoho dalších stálých příznivců. Julius Košnář se brzy vzdal dosavadní práce profesora náboženství a plně se věnoval tomuto novému zaměstnání, ve kterém mohl uplatnit svůj literární talent, neboť mnoho z vydaných textů pocházelo z jeho pera, a nadto mohl být nebývale užitečný v charitativní práci, která mu vždy byla blízká. Prof. Julius Košnář setrval takto v činnosti až do své smrti roku 1934.

¹⁰⁹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 15. Prověrka ústavu.

¹¹⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 15, i. č. 44. Pamětní album Vincentina, Novinový výstřižek *K 70. narozeninám prof. Julia Košnáře* z Lidových Listů, 7.2.1932.

Druhým mužem, pro vincentinskou rodinu velice významným a váženým, byl dlouholetý správce smečenské odbočky a posledních sedm let svého života i jednatel kuratoria, Stanislav Libánský. Ten na své pozici ve Smečně pracoval od svého příchodu do ústavu roku 1926 až do roku 1948, kdy podlehl rakovině. Ani dříve nebyl zdravotně zcela v pořádku. Již v době svého nástupu trpěl tuberkulózou, kterou při práci na Smečně úspěšně vyléčil.

„Libánský říkával, že jej Vincentinum zachránilo od jisté smrti a darovalo mu život, který pak cele věnoval trpícím a nevyléčitelně chorým dětem.“¹¹¹

5.5.2.6. Kuratorium

Jako hlavní správní orgán Vincentina fungovalo od roku 1908, kdy se ústav změnil na nadaci, po celé břevnovské období kuratorium. Jeho členové na pravidelných schůzích projednávali otázky finanční, právní, komunikovali s úřadu a rozhodovali o žádostech nevyléčitelně nemocných, které do Vincentina putovaly.¹¹² Za celé břevnovské období se v něm vystříдалo mnoho osob, a to z kruhů šlechtických, vyšších měšťanských a kruhu církevního kléru; nejdůležitější post, post předsedy kuratoria, se však za celá léta změnil pouze třikrát.

5.5.2.6.1. Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck (ve funkci předsedy kuratoria 1908-1911)

V celé historii Vincentina jistě osoba nejvýznamnější. Právě Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck byl totiž tím, kdo stál u kolébky Spolku sv. Vincence v Čechách, a byl i tím, kdo dal první podnět k vytvoření útulku pro nezhojitelně nemocné a stál až do své smrti roku 1911 v jeho čele, využívaje všechny dostupné prostředky a veškerou svou energii k tomu, aby ústav rostl a prosperoval.

Stejně jako Antoinetta, první matka představená, on měl díky vysokému aristokratickému původu k realizaci svých záměrů dveře od počátku otevřené. Znamenalo to zásadní výhodu, avšak nikoli ulehčení následné, nikdy nekončící práce.

Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck se narodil 22. června 1850, a to na smečenském zámku, který shodnou okolností obydlely za mnoho let po jeho smrti vincentinské děti. Tehdy však byl zdejší zámek centrem clam-martinického smečenského panství, patřícího příbuzným matky Karla Ervína. Tou byla Marie

¹¹¹ Umřel náš milý pan správce. In *Zprávy Vincentina*, 1949, roč. 23, 1. čtvrtletí, str. 2.

¹¹² Viz Právní správa

Kristina Eleonora Aloisia Clam-Martinicz (1827-1910)¹¹³, otcem Karla Ervína byl Hugo Maria Nostitz-Reineck (1814-1884)¹¹⁴, člen sokolovské větve rodu Nostitzů.¹¹⁵ Oběma rodičům se narodil jako nejstarší dítě, v pozdějších letech vyrůstal ještě se sestrou Selinou a bratry Robertem a Jindřichem.¹¹⁶ V kruhu rodinném prožil klidné dětství a mládí, získal potřebné vzdělání a aristokratickou výchovu a velice brzy začal svých schopností využívat na politické scéně, na které se po dlouhá léta aktivně angažoval.

Nebyla to však jediná oblast, která Karla Ervína zaměstnávala. Velký důraz kladl i na svou dobročinnost, které podřizoval svůj volný čas i zbylou energii. Ta postupně s lety zastiňovala úspěšně nakročenou dráhu politickou, a tak Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck, s plnou titulaturou „*J.c. a kr. ap. Veličenstva skutečný tajný rada a komoří, komthur řádu Frant. Jos. I. a komandeur řádu Piova*“¹¹⁷, zasedl roku 1908 do funkce předsedy kuratoria nově zřízené nadace, Vincentina však již znalý, neboť byl spoluzakladatelem ústavu a od roku 1892 byl prezidentem ústavní správy. „*Za svého předsednictví staral se neobyčejnou horlivostí o to, aby Vincentinum prospívalo, pečoval svým rozsáhlým vlivem o to, aby získáni byli noví dobrodinci a přátelé ústavu. Nikdy neopomenul, aby ústav častěji v měsíci nenavštívil, znal všechny chovance Vincentina, těšil je v jejich utrpení a bolestech, cítil s nimi jako milující otec a hojně je obdarovával.*“¹¹⁸

Svůj zbylý život Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck opravdu z valné části zasvětil Vincentinu; s čím se však o jeho pozornost a energii muselo dělit, byla jeho rodina.

Roku 1874 se oženil s hraběnkou Marií Annou Karolinou Nostitz-Rokitnitz (1853-1928), dědičkou panství druhé větve Nostitzů, Rokytnice a Plané¹¹⁹. Jelikož otec Karla Ervína nezdědil po svém otci žádné z hlavních panství sokolovské

¹¹³ (*24.7.1827-26.10.1910) otec: Karl Johann Nepomuk Gabriel, Graf von Clam-Martinicz (* 23.05.1792- 29.01.1814); matka: Lady Selina Meade (* 02.05.1792 + Ertischowitz 29.08.1872)

¹¹⁴ (*14.06.1814-24.01.1884) otec: Friedrich Maria Chrysoganus von Nostitz-Reineck (*24.11.1762-09.04.1819); matka: Anna Periez-Burdett (* 30.01.1777-31.12.1820)

¹¹⁵ Původně hornolužický šlechtický rod rytířů z Nostitz se dostal do Čech v první třetině 16. století; v 17. století došlo k rozdělení majetku rodu, čímž vznikla větev sokolovská, jejíž členové se od roku 1673, kdy došlo k zakoupení panství Reineck, psali Nostitz-Reineck, a větev rokytnická

¹¹⁶ *Geni Family Tree* [online]. 2011 [cit. 2011-06-13]. Dostupné z <<http://www.geni.com/>>.

¹¹⁷ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1911, str. 5.

¹¹⁸ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1911, str. 1.

¹¹⁹ Beranová-Vaicová, R.: *Nostitzové=Nostic*. Krajské muzeum Karlovarského kraje, Sokolov 2007, str. 15.

větve¹²⁰, stala se pro novomanžele čerstvě nabytá Rokytnice¹²¹ a Planá novou základnou. Z manželství Karla Ervína a Marie vzešly čtyři děti, dcery Karolína (1876-1950), Marie-Anna (1882-1952), Ernestina (1885-1949) a syn Josef (1878-1946).¹²² Když Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck 2. října 1911¹²³ skonal na svém panství Planá u Mariánských Lázní, byl to právě jediný jeho mužský následovník, syn Josef Nostitz-Reineck, který převzal předsednictví kuratoria Vincentina.

5.5.2.6.2. Josef Nostitz-Reineck (ve funkci předsedy kuratoria 1911-1939)

Jako druhý v pořadí se předsedou kuratoria Vincentina stal syn Karla Ervína hraběte Nostitze-Reinecka, Josef Nostitz-Reineck.

Narodil se jako druhorozené dítě v manželském svazku rodičů, a to 21. února 1878 v Rokytnici¹²⁴. Již od let dětství a dospívání bylo na mladém šlechtici znát, že bude následovat cestu svého otce.

*„Od svého mládí, již v době gymnasiálních a právnických studií, se zvláštním pochopením a porozuměním sledoval práce svého velkého, obětavého otce, neúnavného pracovníka v přemnohých katolických spolcích a to zejména ve Spolku sv. Vincence. Není proto divu, že již v letech, kdy jiní starali se jen o zábavu, sport a vyražení všeho druhu, spolupracoval již mladý hrabě se svým otcem na vážné jeho práci, směřující k odstranění a zmírnění lidské bídy.“*¹²⁵

Již v době ještě téměř mládežnické byl váženým členem Spolku sv. Vincence, roku 1908 byl zvolen mimořádnou valnou hromadou jeho předsedou a již tři roky nato stanul na otcově místě v čele kuratoria Vincentina. Ačkoli úkol mu svěřený, který provázelo i očekávání okolí, že plně nahradí svého otce v práci pro ústav, byl v tu dobu nesmírně tíživý, v jeho plnění nikterak nezklamal. Plnohodnotně, ve stopách Karla Ervína, plnil své povinnosti spojené s funkcí předsedy kuratoria až do

¹²⁰ Panství Sokolov, Jindřichovice, Kraslice, Měšice

¹²¹ Roku 1899 byl Karel Ervín hrabě Nostitz-Reineck jmenován čestným občanem města Rokytnice v Orlických horách

¹²² *Geni Family Tree* [online]. 2011 [cit. 2011-06-13]. Dostupné z <<http://www.geni.com/>>.

¹²³ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1911, str. 1.

¹²⁴ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1938, str. 3.

¹²⁵ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1938, str. 3.

roku 1939¹²⁶, kdy na svůj dosavadní post rezignoval z důvodu mozkové příhody, která způsobila ochrnutí téměř celé poloviny jeho těla, ale také proto, že panství rokytnické, na němž byl se svou rodinou sídlem, patřilo k odstoupenému území sudetskému.

Pro úplnost je třeba říci, že Josef Nostitz-Reineck zemřel roku 1946 v Plané u Mariánských Lázní, na svém bývalém¹²⁷ panství.

5.5.2.6.3. Jiří Douglas Sternberg (ve funkci předsedy 1939-1950)

Posledním předsedou kuratoria se stal opět muž z vysokých šlechtických kruhů, který taktéž jako jeho předchůdci vkládal do vykonávání své funkce maximum, hrabě Jiří Douglas Sternberg.

Narodil se roku 1888 do jednoho z nejstarších českých šlechtických rodů¹²⁸, a to konkrétně Filipovi hraběti Sternbergovi (1852-1924), pánovi na Českém Šternberku a Jemništi¹²⁹, a Karolině Thurn-Valsassin (1863-1944). Dětství prožil v kruhu tří dalších sourozenců, bratra Zdeňka (1885-1889) a sester Marie Gabriely (1890-1934) a Terezie (1902-1985)¹³⁰; v době dělení majetku po zesnulém otci však byli již jen tři. Bratr Zdeněk zemřel předčasně na kloubní revmatismus. Jindřich Douglas tak zdědil větší část otcova majetku, zejména Český Šternberk, sestrám připadlo rovným dílem zbylé Jemniště. Další léta života Jiřího Douglase se krůček po krůčku vzdalovala vytouženému klidu. Předně ho zaměstnávala početná rodina, s manželkou Kunhutou Mensdorff-Pouilly (1899-1989) počal celkem devět potomků, z nichž poslední na svět přišel roku 1941¹³¹, dále spravoval svůj majetek, zejména pak hrad Český Šternberk, na kterém prováděl poslední úpravy, započaté již jeho dědečkem Zdeňkem¹³², angažoval se v politických a aristokratických kruzích a v neposlední řadě přijal roku 1939 místo předsedy kuratoria Domu milosrdenství Vincentinum. Osudu se to však zřejmě zdálo málo, a tak v následujících letech,

¹²⁶ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1939, str. 5.

¹²⁷ Roku 1945 byla Nostitzům zkonfiskována všechna tehdy vlastněná panství i statky, mezi jinými (Sokolov, Jindřichovice, Kraslice, Líbeznice, Mratín, Pakoměřice, Měšice, Kamenice, Chlumeck, Nostitzův palác) i Planá a Rokytnice

¹²⁸ Prapředek rodu Sternbergů žil údajně již ve 12. století

¹²⁹ *Zámek Jemniště: historie zámku* [online]. [cit. 2011-06-13]. Dostupné z

<<http://www.jemniste.cz/zamek/historie-zamku.php/>>.

¹³⁰ *Zámek Jemniště: Genealogický rozrod Sternbergů* [online]. [cit. 2011-06-13]. Dostupné z <<http://www.jemniste.cz/zamek/historie-sternbergu.php/>>.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Zdeněk hrabě Sternberg (*1813-1900) hrad Český Šternberk koupil roku 1841

ačkoli prameny Vincentina přinášejí důkazy o stálé činnosti Jiřího Sternberga v kuratoriu, zastihují jeho dobročinnou funkci v ústavu události zcela jiné.

Přišla doba druhé světové války. Jako česky cítící šlechta odmítli příslušníci rodu Sternbergů rezolutně německou národnost a jejich podpisy se objevily pod zásadními dokumenty, jakým bylo například prohlášení české šlechty roku 1939.¹³³ Pro Sternbergy nastala doba perzekucí, která neskončila ani rokem 1945, spíše naopak. Po roce 1948 byl Jiřímu Douglasovi zkonfiskován majetek a on se stal, jako jediný z aristokratických kruhů, kastelánem na svém bývalém vlastním hradě Českém Šternberku.¹³⁴ Spolu s prameny z břevnovského Vincentina po „vítězném únoru“ mizí do mlžného oparu i přesnější informace o vývoji předsednictví hraběte Jiřího Sternberga v kuratoriu. Jisté však je, že netrvalo dlouho, neboť samo kuratorium bylo zrušeno převzetím ústavu do státní správy roku 1950.

5.5.3. Dobrodinci

Vedle chovanců a pracovníků patřila ke kompletnímu okruhu lidí, kteří tvořili Vincentinum, i skupina dobrodinců. Existence jedné skupiny bez druhé byla naprosto vyloučena. Teprve v tomto celku tří základních pilířů, který byl navíc podmíněn plnou součinností, mohl být projekt ústavu pro nevyléčitelně choré realizován, po tolik let udržován a rozvíjen.

Finanční podpora příznivců či dary v naturáliích znamenaly pro Vincentinum vždy velmi důležitou, v prvním období břevnovského působení dokonce základní položku ve zdrojích, které sloužily potřebnému zaopatření chodu ústavu.¹³⁵

5.5.3.1. Dobrodinci z aristokratických kruhů

Díky vysokému rodovému původu zakladatele Vincentina, Karla Ervína hraběte Nostitze, a první matky představené, sestry Antoinetty neboli Olgy Chotkové, mohl se ústav ihned na počátku svého působení spolehnout na širokou přízeň, která zajistila dostatečné množství finančních prostředků, na přízeň z kruhů nejvyšších, šlechtických. Karel Ervín osobními kontakty, matka Antoinetta více skrze četné dopisy, využívali oba na maximum mnoho svých zaopatřených známostí a rodinných svazků, aby svými prosbami a žádostmi získali pro ústav potřebné

¹³³ Prohlášení české a moravské šlechty v září r. 1939; signatáři se jím hlásili k českému národu; signatáři byli členové rodu Sternbergů, Czernínů, Lobkowiczů, Colloredo-Mansfeldů, Schwarzenbergů, Kinských, Belcredi, Dobrzenských, Schliků, Thun-Hohensteinů, Schoenbornů atd.

¹³⁴ Roku 1992 byl hrad Český Šternberk vrácen v rámci restitučního řízení prvorozenému synovi Jiřího Douglaste, Zdeňkovi Sternbergovi (*1923)

¹³⁵ Viz Hospodářství

prostředky. Téměř nikdo neodmítl. Zejména matka Antoinetta dokázala získat mnoho nových členů, tvořících rostoucí síť stálých dobrodinců, na které se bez obav obracela se zcela konkrétními prosbami, psala jim o pytel hrachu či o zásobu uhlí.

Plných dvacet let tvořila šlechta hlavního a štědrého sponzora prosperujícího ústavu. Dobrodinci pravidelně přispívali, propláceli lůžková nadání, posílali naturální dary a často osobně zavítali navštívit chovance a pracovníky v břevnovském Vincentinu.

Někteří ze stálých příznivců Vincentina v období 1899-1918:

- **Rudolf hrabě Czernin-Morzin (1855-1927)**
 - c. k. komoří a poručík zemské obrany
 - v roce 1908 zdědil po matce titul, erb a jméno vymřelých hrabat Morzinů, společně s panstvím Vrchlabí a Horní Maršov
 - otec: Heřman Czernin z Chudenic na Kysiblu (1819-1892)
 - matka: Aloisie hraběnka Czernín-Morzinová (1832-1907)
 - manželka: Emma hraběnka Czernin-Morzinová, roz. Orsini-Rosenbergová (1858-1905)
- **Filipina Terezie Buquoyová, roz. Czerninová (1858-1937)**
 - otec: Heřman Czernin z Chudenic na Kysiblu (1819-1892)
 - matka: Aloisie hraběnka Czernín-Morzinová (1832-1907)
 - manžel: Karel Bonaventura Buquoy (1854-1911), pán na Nových Hradech a Rožmberku
- **Adolf Arnošt hrabě Waldstein-Wartenberg (1868-1930)**
 - pán na Duchcově, Doksech, Horním Litvínově
 - otec: Arnošt František Waldstein-Wartenberg (1821-1904)
 - matka: Marie Leopoldina Schwarzenbergová (1833-1909)
 - manželka: Sophie Waldstein-Wartenbergová, roz. Hoyosová (1874-1922)
- **Josefina hraběnka Chotková, roz. Sweerts-Sporcková (1848-1924)**
 - manžel: Ferdinand Chotek (1838-1913), pán na Volšově
- **Marie Sofie Olga hraběnka Nostitz-Reineck, roz. Chotková (1855-1941)**
 - sestra Antoinetty, první představené Vincentina, a zároveň švagrová Karla Ervína Nostitz-Reinecka, zakladatele ústavu
 - otec: Antonín Chotek (1822-1883)
 - matka: Olga von Moltke (1832-1906)

manžel: Jindřich Maria Nostitz-Reineck (1854-1895)

sestra: Olga Chotková neboli matka představená Antoinetta (1860-1934)

- **Anna hraběnka Dobrzenská, roz. Kolowratová** (1865-1934)

otec: Jindřich Krakowský-Novohradský z Kolowrat (1826-1904)

matka: Malwine von Palik (1836-1911)

manžel: Jan Antonín Dobrzenský z Dobrzenicz (1854 -1900)

- **Mořic Karel Josef kníže Clary-Aldringen zvaný Carlos** (1844-1920)

- majitel teplického panství, vášnivý sběratel umění, specializující se zejména na italskou gotickou a renesanční plastiku z oblasti Veneta, iniciátor stavby unikátního kostela Panny Marie v Dubí, z velké části inspirovaného benátským kostelem Santa Maria dell' Orto

otec: Edmund Mořic Clary-Aldringen (1813-1894)

matka: Alžběta Alexandra z Ficquelmontu (1825-1878)

- **Jan Karel hrabě Lažanský** (1857-1932)

- c. k. komoří, čestný rytíř řádu maltézského, od r. 1897 poslanec na říšské radě a ve sněmu král. Českého

- majitel panství Manětín a Kalce

otec: Prokop Alois Lažanský z Bukowé (1809-1875)

matka: Sidonie Hoyosová (1818-1898)

manželka: Ida Maria Albertine Lažanská, roz. Schwarzenbergová (1861-1922)

- **Jaroslav hrabě Thun- Hohenstein** (1864-1926)

- majitel majorátního panství děčínského a pán na Kvasicích u Kroměříže

otec: Bedřich František Thun-Hohenstein (1810-1881)

matka: Leopoldine von Lamberg (1825 -1902)

manželka: Maria Pia Chotková (1863-1935), sestřenice Antoinetty, první představené Vincentina a zároveň sestra Sofie Chotkové, manželky Františka Ferdinanda d'Este

- **Ferdinand Zdeněk Lobkowitz** (1858-1938)

- poslední vládnoucí vévoda roudnický, správce rodového majetku¹³⁶

otec: Moritz Alois Lobkowitz (1831-1903)

¹³⁶ Např. fideikomisy Roudnice, Bilina, Vysoký Chlumecký, Libčovice, Nelahozeves, Brožovany, Strekov, Lobkovický palác na Hradčanech a další alodiální majetek

matka: Maria Anna Therese zu Oettingen-Oettingen und Oettingen-Wallerstein (1839 -1912)

manželka: Anna Bertha Lobkowitzová, roz. Neipperg (1857-1932)

- **Anna Bertha Lobkowitz, roz. Neipperg** (1857-1932)

otec: Erwin Franz Ludwig Neipperg (1813-1897)

matka: Rosa Lobkowitz (1832-1905)

manžel: Ferdinand Zdeněk Lobkowitz (1858-1938)

- **Marie hraběnka Silva-Tarouca, roz. Nostitz-Reineck** (1863-1934)

otec: Albert Nostitz-Reineck (1807-1871)

matka: Adelheid Puteani (1823-1904)

manžel: Ernst Emanuel Silva-Tarouca (1860-1936), zakladatel a tvůrce dnešní podoby Průhonického parku¹³⁷

5.5.3.2. Dobrodinci- řadoví občané

Rok 1918 však do zavedeného systému financování ústavu přinesl zásadní změnu¹³⁸. Vlivem nepříznivého naladění společnosti vůči šlechtě v novém státě, vlivem politických změn a opatření často z této antipatie částečně pramenících, jakými byly např. zákon o zrušení šlechtictví z roku 1918 či rozsáhlá pozemková reforma, započatá o pouhý rok později, se příslušníci aristokratických kruhů počali stahovat. Z účetních záznamů ve výročních zprávách Vincentina prvních prvorepublikových let mizí většina z doposud každoročně se objevujících jmen příslušníků vysokých aristokratických kruhů. Spolu s nimi i štědré finanční a naturální dary. Na novou situaci se Vincentinum brzy adaptovalo a vytvořilo si novou síť zdrojů, ve které pozici základního pilíře, jímž byla do roku 1918 šlechta, zaujímala ve zbytku břevnovského období skupina dobrodinců středních tříd. Ačkoli tito nemohli jednotlivě podporovat ústav závratnými částkami, jejich vysoký počet složil i přes menší částky pro chod ústavu nezanedbatelnou sumu.

Noví dobrodinci byli získáni zejména díky novému kurzu Vincentina, nastaveném zpočátku prof. Juliem Košnářem. Ten spočíval v prezentaci Vincentina veřejnosti, a to skrze vlastní tisk a nejrůznější akce, v informování běžných lidí o jeho existenci a o dění v něm. Brzy se vincentinská rodina dostala do povědomí většiny Pražanů i obyvatel Československa, otevřela se více společnosti. Toho byly

¹³⁷ Do Průhonice přišel v roce 1885, kdy uzavřel sňatek s Marií Nostitz-Reineck, jedinou dcerou Alberta Nostitz-Reinecka, majitele průhonického panství

¹³⁸ Viz Hospodářství

důkazem i nesčetné návštěvy veřejnosti přímo v areálu ústavu, a to nejen jednotlivců, nýbrž i celých školních skupin, jejichž podpisy, dojmy a pozdravy chovancům zaznamenávala přímo k tomu účelu zřízená vincentinská pamětní kniha.

Skrze detailně vedené seznamy odkazů a milodarů je možné získat obraz o tom, z jakých vrstev pocházeli nejčastěji dobrodinci Vincentina po roce 1918. V záznamech se opakovaně objevují příslušníci vyšších středních tříd, velkoobchodník, lékárník, majitel realit či profesor, ale výjimkou není ani dělník či služebná. Pestrost živností dobrovolníků byla však daleko širší. V záznamech se dále objevují faráři, vikáři, děkani, učitelé, státní úředníci, hostinští, domkáři apod.¹³⁹ Hojně přispívaly částkami ze svých interních sbírek i nejrůznější skupiny, školy, farní či děkanské úřady, nájemníci domu, četná sdružení a spolky.¹⁴⁰

Díky známosti, ve kterou Vincentinum po roce 1918 v krátké době vstoupilo, přicházely příspěvky doslova ze všech koutů státu, mnoho dobrodinců bylo i z řad krajanů žijících ve Spojených státech amerických.

5.6. Nevšední dny Vincentina

V pražském Vincentinu a od roku 1926 i jeho smečenské odbočce, plynul po většinu dní čas v rytmu běžné každodennosti. Vítanou změnou a jistým prosvětlením běžného dne byly pro chovance i pracovníky dny sváteční, tedy zejména Velikonoce a Vánoce, výročí nebo jmeniny některého z obyvatel, divadelní či hudební vystoupení členů jednotlivých zájmových kroužků a samozřejmě i výlety za brány ústavu. Poněkud smutnější byly okamžiky loučení se s některým z obyvatel Vincentina. Zejména pohřby významných pracovníků, jako sestry Antoinetty či Karla Ervína Nostitz-Reinecka, se pak stávaly opravdu záležitostmi celého ústavu, již se osobně účastnila velká většina vincentinské rodiny, samozřejmě vedle nespočtu lidí z jiných kruhů, ve kterých se dotyčný pohyboval.

Vedle těchto okamžiků, které nebyly zcela běžné, ale svou podstatou a opakováním jaksi patřily do událostí ústavního života, zažívalo Vincentinum za dobu svého břevnovského působení i dny, které vybočovaly něčím z plynulého proudu a zůstávaly ve vzpomínkách všech zúčastněných.

¹³⁹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 7, i. č. 28. Odkazy a milodary, 1936-1950.

¹⁴⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 7, i. č. 28. Odkazy a milodary, 1950-1951.

5.6.1. Významné návštěvy ve Vincentinu

Bezpochyby dny nezapomenutelné pro všechny zúčastněné přinesly vždy ve Vincentinu návštěvy významných osobností. Vzhledem k běžnosti návštěv dobrodinců z vysokých šlechtických kruhů však skutečným unikem byli v prostorách ústavu pouze čtyři lidé.

První z nich, host v celé historii ústavu nejvýznačnější, navštívil Vincentinum roku 1907. Byl jím císař a král František Josef I., který u příležitosti své návštěvy Prahy ve dnech 11.4.-29.4.1907¹⁴¹ absolvoval v sobotu 27. dubna 1907 i prohlídku tehdy již ve vyšších kruzích známého ústavu pro nevyléčitelně nemocné. Návštěva panovníka v Praze se obecně těšila velkému zájmu veřejnosti, a tak je pochopitelné, že stála v centru zájmu mnohých periodik. Konkrétně o sobotě 27. dubnu 1907, kdy se uskutečnila v rámci programu císaře a krále Františka Josefa I. prohlídka Vincentina, obšírně čtenáře zpravil například list Národní politika, jenž svými pravidelnými reportážemi *Císař a král v Praze* sledoval program panovníka den po dni. Reference začíná chvílemi návštěvě ústavu předcházejícími, které strávil František Josef I. za husté sněhové chumelenice pozdravením sročených obyvatel obce Břevnova¹⁴², u čehož nechyběla kapela ani slavobrána, a následnou krátkou rozmluvou s jeho tehdejší starostou Janem Kolátorem a několika dalšími přítomnými.

*„Panovník vyznamenal ještě mnoho dalších svým oslovením, načež za hlučného svolávání slávy, na něž vlídně na všechny strany poděkoval kynutím ruky, vsedl do kočáru a odjel do Vincentina.“*¹⁴³

Ve Vincentinu ho již čekalo velkolepé uvítání, a to v podobě rozsáhlé slavnostní dekorace, kterou obstaralo chvojí, girlandy, květiny a prapory, špalíru početných lidí svolávajících slávu císaři a králi, kteří rozestoupeni byli po délce dlouhé příjezdové cesty, a nakonec početné skupiny veškerých významných vincentinských pracovníků a dobrodinců, s úctou Františka Josefa I. vítajících. Z nich je třeba jmenovat alespoň předsedu správního výboru Karla Ervína Nostitz-Reinecka, místopředsedu a metropolitního kanovníka u sv. Víta P. Josefa Bindera, generální představenou milosrdných sester Mansuetu Velebovou, představenou ústavu Antoinettu a sestru Stanislavu, rozenou kněžnu Isenburgovou. Přítomni byli

¹⁴¹ Beránek, B. a kol. (ed. Tryml, M.): *Kniha o Břevnově*. Městská část Praha 6, Praha 2006, str. 9.

¹⁴² Při této příležitosti povýšil císař a král František Josef I. Břevnov na město

¹⁴³ Císař a král v Praze In *Národní politika*, roč. 25, č. 116, str. 2, 28. dubna 1907.

pak četní členové správního výboru a výboru jubilejního, jehož úkolem bylo sbírání prostředků na provoz ústavu.

Po prvotním uvítání a oboustranných proslovech, vydal se František Josef I. na prohlídku Vincentina.

*„Provázen hr. Nostitz-Rieneckem a ctihodnou představenou Marií Antoinettou ubíral se panovník do ložnice ženských nemocných v prvním patře nové budovy, kdež jej 21letá chovanka Barbora Machová z Litic u Plzně oslovila, o berly se opírajíc krátkou básničkou a podala mu kytici, kterou císař blahosklonně přijal a dívku odměnil krásným zlatým náramkem. Potom oslovil mocnár vlídně několik nemocných.“*¹⁴⁴

Poté následovala krátká modlitba v ústavní kapli a stejný scénář, jaký se udál v ženské části ústavu, odvíjel se i v části určené nevyléčitelně nemocným mužům.

*„Místnostmi provázel panovníka lékař ústavu p. dr. Holeček, podáváje vysvětlení o jednotlivých chorobách a odpovídaje na jeho četné dotazy. Po srdečném rozloučení s přítomnými sešel mocnár do zahrady a vstoupiv do kočáru za hlučného volání slávy opustil ústav.“*¹⁴⁵

Druhý a zároveň poslední státnický host zavítal do Vincentina až o mnoho let později. Na konci roku 1939, na Štědrý den, poctil svou návštěvou ústav tehdejší prezident Protektorátu Čechy a Morava, Emil Hácha¹⁴⁶. Doprovázen náměstkem předsedy vlády, ministrem sociální a zdravotní správy, vedoucím výboru Národního souručenství, generálním tajemníkem a sekčním šéfem kanceláře státního prezidenta, nechal si svými průvodci, předsedou kuratoria Jiřím hrabětem Sternbergem a představenou milosrdných sester Hortensií Urbancovou, ukázat některé části Vincentina a následně zamířil ke shromáždění v ústavní kapli, kde se mu dostalo vřelého přivítání a kde pronesl následně krátký proslov.

„Odevzdávaje na konec představené ústavu svůj velký peněžitý dar K 10.000-, požádal ji, aby jeho jménem rozdala dárky, jež našim nemocným věnoval. Hluboce dojat, odcházel od nás pan president, provázen žehnáním a modlitbou, aby Bůh

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 3.

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 3.

¹⁴⁶ Prezident Československé republiky v období 1938–1939, poté v období 1939–1945 státní prezident Protektorátu Čechy a Morava

*zachoval ho dlouho ve zdraví a síle pro těžké úkoly, jež mu jeho vysoký a zodpovědný úřad ukládá.*¹⁴⁷

Ze čtyř významných návštěv představovali dva hosté ve své době vrcholné činitele státní správy, zbylí dva důležití návštěvníci představovali ve své době vrcholné činitele správy církevní. Byl jím Karel Kašpar¹⁴⁸, kardinál a arcibiskup pražský a jeho následník ve správě pražské arcidiecéze, kardinál Josef Beran¹⁴⁹.

Návštěvy obou mužů ve Vincentinu byly opakované, vždy ryze stavěné na osobní rozmluvě s chovanci i zaměstnanci, na přátelském setkání bez větších formalit. Konkrétně se k návštěvám Karla Kašpara ve výroční zprávě za správní rok 1941, který byl rokem arcibiskupovy smrti, píše následující.

*„Podle možnosti navštěvoval ústav a jeho nemocné, přinášeje jim duchovní posilu i hmotnou podporu. V době postní v programu jeho obvyklých návštěv nemocnic, útulků, sirotčinců a jiných ústavů, nikdy nechybělo Vincentinum, kde jeho návštěvy zanechávaly vždy nejhlubší dojmy. Procházel pokoji nemocných od lůžka k lůžku, maje pro každého trpitele slovo útěchy, povzbuzení a pohled plný soucitu a lásky.*¹⁵⁰

5.6.2. Jubilejní oslavy padesátiletého trvání Vincentina

Na poměry charitativního ústavu opravdu velkolepě oslavilo Vincentinum padesátileté jubileum svého trvání. Oslavy, resp. větší či menší akce pro veřejnost, jejichž základním tématem byla historie a současnost ústavu a kterých se hojně a aktivně účastnili i sami chovanci ústavu, probíhaly intenzivně po několik měsíců, a to od ledna do listopadu roku 1939.

Zahájeny byly 10. ledna 1939 obšírnou rozhlasovou přednáškou člena kuratoria JUDr. Josefa Sklenáře o jubileu ústavu, zvoucí současně na další akce k této příležitosti pořádané. Tou byla zejména slavnostní jubilejní akademie, konaná za velké účasti 5. února 1939 na Slovanském ostrově. Vedle přednášek o činnosti Vincentina si návštěvníci vyslechli i vystoupení pěveckého sboru a orchestru chovanců Vincentina i členů opery Národního divadla, Míly Kočové a Josefa Muncingra. Další ze série připravených akcí k jubileu bylo i slavnostní otevření výstavy charitativní práce a péče Vincentina, umístěné ve výstavním pavilonu

¹⁴⁷ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1939, str. 7-8.

¹⁴⁸ 32. arcibiskup pražský a primas český v letech 1931–1941

¹⁴⁹ 33. arcibiskup pražský a primas český v letech 1946–1969

¹⁵⁰ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1941, str. 4-5.

v zahradě břevnovského ústavu, která dané téma prezentovala moderně četnými fotografiemi, statistikami a diagramy. Přístupná byla veřejnosti od dubna do června. Již v měsíci červnu se konaly další akce v rámci jubilejních oslav, a to garden party, následovaná autobusovým zájezdem do dětské odbočky ve Smečně, díky němuž mohli návštěvníci nahlédnout do prostor Vincentina a odpoledne shlédnout zábavný program, uspořádaný chovanci u příležitosti jejich příjezdu. Poté se již oslavy jubilea chýlily ke konci. Na počátku listopadu bylo provedeno requiem v kostele sv. Mikuláše v Praze, kterým bylo vzpomenuáno na zesnulého zakladatele ústavu, ale i dobrodince a pracovníky, v dalších dnech tohoto měsíce pak byl konán úspěšný dobročinný bazar na Slovanském ostrově, na němž návštěvníci téměř vykoupili nabízené výrobky chovanců, a jubilejní oslavy byly konečně zakončeny 12. listopadu slavností bohoslužbou.¹⁵¹

Skončil tak rok, který pro Vincentinum znamenal další krok k prohlubování jeho vazeb s veřejností, úspěšný rok, v němž ústav získal mnoho dalších věrných dobrodinců a v němž chovanci měli nejednu příležitost k zužitkování svých aktivit.

5.6.3. Léta válečná a poválečná

Vyhrocená dějinná situace v letech 1939-1945 a doba těsně poválečná nemohla neovlivnit sice uzavřené, ale přesto živoucí a na společnost napojené Vincentinum. Přinesla do něj dny nevšední, ačkoli nepříliš dramatické, rozhodně nikterak pozitivní.

Záchrannou ústavu již na samém počátku okupace bylo odvrácení nebezpečí dvou možných scénářů, které by mohly zásadně ovlivnit další vývoj existence Vincentina. Prvním nebezpečím byl možný nedostatek potravin, ošacení a dalších potřebných věcí, ten však byl zažehnán trvalou přízní dobrodinců i prozítlivostí matky představené, která ještě zavčas rozhodla o vynaložení veškerých možných prostředků na vytvoření nejnútnejších zásob. Druhým nebezpečím byly možné změny v kongregaci, ale i když se v případě boromejek, konajících péči v ústavu, jednalo o národnostně smíšený řád, tedy česko-německý, nebyl nucen k rozštěpení.¹⁵²

¹⁵¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1939, str. 4-6; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 12, i. č. 41, Pamětní album Vincentina, Propagační letáky.

¹⁵² Vlček, V. (ed.): *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Matice cyrilometodějská, Olomouc 2005, str. 216.

Běžný chod ústavu tak byl i v době okupace zajištěn, nikterak neomezen, jen německá přítomnost mnohokrát za dobu války ztrpčovala jeho obyvatelům život.

*„Do roku 1941 nehrozilo ústavu většího nebezpečí. Jen různá ta omezení, zákazy, příkazy a jiná nařízení vyžadovala si většího pracovního výkonu, jak všude jinde, hlavně kdy se začalo úřadovat dvojjazyčně nebo jen pouze německy. A v ovládnutí němčiny jsme byli velmi slabými mistry. Z 26 osob, přikázaných ke složení zkoušky z němčiny (byl mezi nimi i 59 let starý zahradník), 24 jich propadlo.“*¹⁵³

Postupem času se však počaly objevovat větší nesnáze. Zvláště ohrožena byla po válečnou dobu odbočka ve Smečně, která svým vybavením i polohou velmi lákala okupanty. Jen náhodou se nerealizovaly návrhy využití budovy pro účely NSDAP, letního tábora Hitlerjugend či vojenského lazaretu. Objekt byl nakonec vyhlédnut německým velitelstvím za záložní místo pro lazaret v případě náletu na nedaleké Kladno¹⁵⁴, a jelikož ho nikdy nemuselo být využito, Smečno druhou světovou válku bez újmy přežilo.

Běžné byly v období okupace ve Vincentinu návštěvy gestapa, mnohdy iniciované neznámými udavači.

*„Jedna noc se však svou hrůzou hluboko vryla do paměti všech obyvatel Vincentina. Byla to noc po atentátu na Heydricha.“*¹⁵⁵ *Od půl 11. do 2.hod. řádila v našem domě skupina žoldnéřů, rozsévající hrůzu a děs. Zpřeházeli vše, co se dalo, řvouce jako běsem pominutí. Stačí jen podotknouti, že ani svatostánek v ústavní kapli nezůstal ušetřen, aby si každý mohl učiniti náležitý obraz o tomto řádění.“*¹⁵⁶

Ani po skončení války, kterou Vincentinum přestalo poměrně nečekaně dobře, ačkoli i tak se značným vypětím sil, však v ústavu nenastal návrat ke klidným poměrům doby předválečné. Započal boj pracovníků ústavu za chovance německé národnosti, kteří dnem účinnosti 33. ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945¹⁵⁷ pozbyli československé státní občanství a následně byli úřady vyzváni k připojení se k probíhajícímu odsunu.

¹⁵³ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 20, i. č. 50. Kalendáře Vincentina, Kalendář Vincentina na rok 1946, str. 151.

¹⁵⁴ Tamtéž, str. 152.

¹⁵⁵ 27. května 1942

¹⁵⁶ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 20, i. č. 50. Kalendáře Vincentina, Kalendář Vincentina na rok 1946, str. 152.

¹⁵⁷ 33. ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské; „§ (1) Českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nebyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství. § (2) Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají

„Ukládá Vám oblastní zmocněnec ministerstva vnitra pro odsun Němců, aby ty osoby německé národnosti, které jsou schopny normálního transportu Němců, byly dopraveny do sběrného střediska Němců v Lešanech, okr. Benešov a to s úplným vybavením pro odsun. Osoby německé národnosti nemocné, buďtež po předběžném zjištění dodány do nemocničního střediska v Trnovech u Teplic Šanova, německé opuštěné děti buďtež dopraveny do sběrného střediska opuštěných německých dětí v Nových Dvorech u Karlových Varů. Ze všech těchto středisek budou tam dodáni chovanci tamního ústavu odtransportováni do Německa.“¹⁵⁸

Konkrétně se v ústavu tento případ týkal čtrnácti nevyлéčitelně nemocných, dvou dětí a deseti dospělých¹⁵⁹. Správa ústavu měla při vyjednávání situaci snazší v případě již dospělých chovanců, neboť skrze mnohé listy se zaručila za jejich neškodnost, přičemž dodávala informace o jejich zdravotním stavu a především vysokém věku i počtu let, které ve většině případů ve Vincentinu již strávili. Jednání ohledně dětských chovanců těmito argumenty podloženo býti tolik nemohlo, skončilo tudíž neúspěšně.

Dne 11.4.1947 byly obě děti, chlapci ročníku 1934 a 1932, ještě spolu s osmnáctiletou dívkou, převezeny do Trnova u Teplic Šanova. Pouhý den předtím, 10. 4. 1947, byli převezeni do Dobřan u Plzně tři dospělí chovanci spolu s jedním osmnáctiletým chlapcem.¹⁶⁰ Ve Vincentinu bylo povoleno setrvat zbylým sedmi nevyлéčitelně nemocným, kterým bylo správou ústavu zažádáno o přiznání československého státního občanství.¹⁶¹

6. Konec „břevnovského“ období Vincentina, opuštění Prahy

Dům milosrdenství Vincentinum v pražském Břevnově, od roku 1926 s dětskou odbočkou ve Smečně, oslavil roku 1949 padesátileté jubileum svého působení v oněch místech. Za tato léta překonal prvotní nesnáze s adaptací domu, finanční nedostatky i obě světové války, úspěšně se rozšiřoval a stal se postupně

československého občanství dnem, kdy tento dekret nabývá účinnosti.“ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 6, i. č. 22. Seznam chovanců německé národnosti, Sbírká zákonů a nařízení republiky Československé, str. 1.

¹⁵⁸ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 6, i. č. 22. Seznam chovanců německé národnosti, Úřední dopis ministerstva vnitra Vincentinu ze 17. července 1947.

¹⁵⁹ Jmenných seznam chovanců německé národnosti viz tabulka č. 4 v příloze

¹⁶⁰ Mezi lety 1945-1947 bylo odsunuto i 332 sester boromejek, zda některé byly z Vincentina, o tom archivní materiály fondu ÚSP Vincentinum Velehrad, v SOA Uherské Hradiště, nevyovídají

¹⁶¹ SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 6, i. č. 22. Seznam chovanců německé národnosti, Úřední korespondence.

neodmyslitelnou a pevnou součástí Prahy, stejně jako povědomí většiny jejích obyvatel. Načít zde poklidně další desetiletí však ústavu již dopřáno nebylo.

6.1. Změny poměrů ve Vincentinu po roce 1948

Rok 1948 přinesl radikální zvrat poměrů. Jako prvních se ve vincentinské rodině dotkly změny milosrdných sester, v jejichž kongregaci začaly probíhat státní zásahy. Roku 1948 vytvořené akční výbory žádaly odchod představené nemocnice Pod Petřínem, Chrysostomy Tyralíkové, některé charitativní domy a zařízení, které sestry boromejky provozovaly, byly předány národní správě, došlo k prvnímu vyklízení budov a také prvním výpovědím sester z pracovišť.¹⁶² Bylo jen otázkou času, kdy se dostane v sérii těchto zásahů a změn i na Vincentinum.

Netrvalo to dlouho. Již na podzim roku 1949 byla do funkce ředitelky ústavu dosazena národní správou České katolické charity zmocněnkyně, a ačkoli tento zásah do interní správy ústavu ze strany státu trval pouhý rok, tj. do zrušení národní správy nad Českou katolickou charitou, znamenal pouhý začátek¹⁶³, předznamenání zásahů daleko radikálnějších.

Roku 1950, konkrétně 3. listopadu, začala v pražském Vincentinu „prověrka pracoviště a pracovních sil podle směrnic ROH 14“.¹⁶⁴ Sedmičlenná komise se zaměřila detailně na provozní budovy, jejich vybavení a zásoby, stejně jako na prozkoumání vytiženosti a potřebnosti jednotlivých zaměstnanců. Bez ohledu na jejich dlouholetou propojenost s ústavem a upozornění ze strany matky představené na jejich nezbytnost na dosavadním postu, byli čtyři zaměstnanci z administrativního sektoru¹⁶⁵ určeni pro přesun na jiná pracoviště s tím, že budou nahrazeni nově příchozími řeholními sestrami.

Stejný rok se také naposledy sešlo na pravidelné schůzi kuratorium, v jehož čele stál až do té doby Jiří hrabě Šternberk. Správu nad Nadací domu milosrdenství Vincentinum v Praze-Břevnově převzal po něm tříčlenný akční výbor.¹⁶⁶ Ještě toho roku se však udály změny daleko závažnější.

¹⁶² Vlček, V. (ed.): *Ženské řehole za komunismu*. Matice cyrilometodějská, Olomouc 2005, str. 217-218.

¹⁶³ Viz Právní správa

¹⁶⁴ Z ústavní kroniky. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 1.

¹⁶⁵ Čtyři z tehdejších sedmi zaměstnanců administrativního sektoru

¹⁶⁶ Z ústavní kroniky. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 3.

6.2. Stěhování Vincentina z Čech

Na pořad dne přišlo stěhování, a to konkrétně dětské odbočky Vincentina ve Smečně, neboť budova zámku, ve kterém doposavad sídlila, byla vybrána pro jiné, státu prospěšnější účely.

Jako náhradní domov byla pro smečenské děti vybrána budova zrušeného kláštera v téměř čtyři sta kilometrů vzdáleném Bruntálu ve Slezsku. Nebylo však vyhnutí. Speciálně vypravený vlak ze Smečna, čítající téměř třicet vagónů, pojal uprostřed srpna 1950 bezmála tři sta chovanců, milosrdné sestry, další personál, inventář i na Smečně chovaná zvířata, a za asistence sester Červeného kříže a dalších zdravotníků se vydal na noční cestu.¹⁶⁷

Ideální bydlení budova v Bruntále ze začátku neposkytovala, neboť na příjezd chovanců z Vincentina nebyla ještě adaptovaná, ale po prvotním nepohodlí, které provázela zdlouhavá práce a úpravy bývalého kláštera pro potřeby provozu a obývání, se s ní všichni rychle sžili a začali ji považovat za svůj nový domov.

„Měli jsme, milá Helenko, ze zimy strach, ale není to tak zlé, jak se očekávalo. Když foukal na podzim vítr, kdy ještě nebylo sněhu, tu z toho šel strach. Tehdy se stěží daly otevřít dveře z pokoje na chodbu a po celém domě dunělo, jako když burácí varhany. Ted', když už je pravá bílá zima, která je třeskutější, než bývala na Smečně, divíme se tomu, jak se nám lehce dýchá, ba i nachlazených a kašlajících se zdá být méně, než bývalo ve Smečně. Uvidíme, jak tomu bude, až začne sníh tát. Ani úmrtnost se zvlášť nezvýšila. Ústřední topení pěkně hřeje. Ještě jsme v pokoji nepoužily kamen na přitápění. Začíná se mi to zde líbit a nepřeji si brzkou změnu.“¹⁶⁸

Chovanka, která psala tento dopis své přítelkyni v pražském Vincentinu již dobře v té době věděla o pravděpodobném dalším stěhování.

Již začátkem prosince došla do bruntálského Vincentina, kde byly adaptační práce v plném proudu, zpráva o tom, že budovu bývalého kláštera si vyhlédla armáda, a proto bude v nejbližším možném termínu vybrán pro dětskou odbočku objekt nový. A tak ještě dříve, než byly vybaleny všechny krabice přivezené z Čech, začaly opět přípravy na odjezd, tentokrát do zrušeného kláštera sester

¹⁶⁷ Dle popisů u fotografií; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 10, i. č. 39. Zasloužili členové ústavu, Vlepené fotografie s popisky.

¹⁶⁸ Dopis z bruntálského Vincentina. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 6.

Neposkvrněného početi Panny Marie¹⁶⁹ v asi čtyřicet kilometrů vzdáleném Šternberku na Moravě. Jen těžko se opouštěl nový domov sotva zařízený.

„Už se vám tam začalo líbit v prostorách, upravených místnostech, na širokých chodbách, v teple dobře opraveného ústředního topení a s výhledem na Jeseníky- na stařešinu Praděda, který byl velebný ve svém majestátu a nevzbuzoval už ve vás strach.“¹⁷⁰

Za přispění vojáků a mnoha dalších dobrovolníků se bruntálské Vincentinum během března 1951 přestěhovalo do nové rozlehlé dvoupatrové budovy v Sadové ulici ve Šternberku, čítající na sedmdesát provozních místností, obehnané zahradou a hledící do nedalekého lesa, a poté do dvou menších jednopatrových domků v její blízkosti, které musely být vzhledem k počtu chovanců a personálu Vincentinu přiděleny navíc. Stejně jako v případě Bruntálu, ani zde nebyly budovy v pořádku a připravené.

„Stěhování se dělo do sotva vymalovaných světnic, někde bez kamen, bez zasazených dveří- přes hromady cihel, písku, vápna. V budově v Sadové ulici byli na tom zřejmě lépe, ale ani tam kuchyně nebyla schopna plného provozu, než až po velikonočních svátcích.“¹⁷¹

Přes veškeré nesnáze se však i zde zanedlouho Vincentinum adaptovalo a vytvořilo nový, plně fungující domov, nyní již bez očekávání dalšího stěhování, pochvalujíc si vřelé přijetí Moravou.

Nebyla to však jen dětská část Vincentina, které se dostalo možnosti poznat pohostinnost místního kraje, neboť dne 28. dubna 1951 přišla také do Vincentina v Břevnově první ověřená zpráva o chystaném stěhování.¹⁷² Následovaly pak návštěvy mnoha komisí, které zkoumaly rozlohu ústavu, počet a velikost místností, zahradu a celkovou situaci v okolí. Budova i s pozemkem měla být součástí rozlehlého plánu úpravy Břevnova a také se měla stát úřadovacím centrem lidové správy ONV a dalších jeho resortů¹⁷³. Za náhradní budovu byla pro pražskou část ústavu, určenou dospělým, vybrána bývalá jezuitská kolej na Velehradě na Moravě,

¹⁶⁹ Foltýn, D. a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Libri, Praha 2005, 668.

¹⁷⁰ Z Bruntálu do Šternberku. In *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 2. čtvrtletí, str. 4.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 5.

¹⁷² *Zprávy z Vincentina*, 1951, roč. 25, 1. čtvrtletí, str. 1.

¹⁷³ Nakonec byla budova bývalého břevnovského Vincentina přidělena armádě; zrušena byla zahrada, přistavěny byly těsně pod dvorem budovy garáže, vybudován byl nový rybník zvaný Vincek, budova od doby znárodnění v 50. letech chátrá

a ačkoli ta byla shledána po návštěvě místa pracovníky Vincentina za zcela nevyhovující, vyššími místy bylo o stěhování do jejích prostor již rozhodnuto.

Krátce po přestěhování i druhé části Domu milosrdenství na Moravu došlo ve správní rovině k rozdělení ústavu, a tím i pak celkovému odloučení obou částí, které od té doby mají každá svou vlastní novodobou historii. Obě můžeme do dnešních dní najít v místech, ve kterých se zabydlela v letech 50., tedy na Velehradě a ve Šternberku.¹⁷⁴

¹⁷⁴ K jistým změnám však došlo. Obě části začaly po přestěhování přijímat více mentálně postižených, Šternberk otevřel rehabilitační centrum a řeholní sestry byly nahrazeny civilními ošetřovateli

7. Závěr

V první polovině 19. století nebylo v Čechách ještě ani jednoho ústavu, který by se svým zaměřením podobal Vincentinu, nebylo však ještě ani toho. Péče o nevyléčitelně nemocné, kteří často živořili v osamění a bez potřebného lékařského ošetření, byla dosud v samém počátku, na tom nejnižším stupni vývoje. Stejně jako pro jiná odvětví charitativní činnosti, jevílo se i v této oblasti 19. století příhodným pro další rozvoj. Stačila jedna myšlenka, plynoucí z intenzivního vnímání okolí, myšlenka skupiny lidí, kterým velká nutnost po změně života nevyléčitelně nemocných v jejich blízkosti nebyla lhostejná, aby se začala roztáčet malá kolečka, která se postupem času, stejně jako v hodinovém strojku, stávala většími a většími, až dostala za období intenzivní práce a obětavosti mnoha lidí do pohybu velká kola charitativního kolosu, kterým Vincentinum bylo zvláště v období břevnovském, tzn. mezi lety 1889-1852. Je fascinující sledovat, jak překotný rozvoj ve své činnosti Vincentinum za dobu svého působení zaznamenalo. Porovnejme jen skromný pokojík s jednou sestrou a třemi ošetřovanými v Husově ulici v Praze, který stál u samého zrodu ústavu roku 1889 a poté velkou, mnohokrát rozšířenou budovu bývalého letohrádku Petyňky, kterou pro nedostatek kapacity roku 1926 doplnila i budova smečenského zámku, jež obývalo na konci působení Vincentina v Čechách téměř na pět set nevyléčitelně nemocných.

Stejně tak překvapivý je i pohled do nitra ústavu, na to, jak přes veškeré provozní a jiné nesnáze dokázali vždy držet pracovníci, milosrdné sestry boromejky, členové kuratoria a další, péči o své svěřence bezpodmínečně na prvním místě. Rodinná atmosféra, životní standart, jistota a možnost sebeuplatnění vytvářely pro chovance místo a pocit opravdového domova a umožňovaly alespoň částečně zapomenout na dominantu, jež do doby nástupu do Vincentina často směřovala jejich život k pasivitě a rezignaci, tedy na jejich tělesný handicap, nevyléčitelnou nemoc či pokročilé stáří.

Z pohledu chovanců se snad všechno toto mohlo dít okolo nich jaksi automaticky, ale za každou drobností, která Vincentinum utvářela, stála práce některého z jeho pracovníků, popř. některého z četných dobrodinců.

Právě díky obětavosti pracovníků, jejich tvrdé práci a ochotě dělat pro ústav maximum, stoupalo Vincentinum stále výše po pomyslných schodech svého rozvoje.

Jen díky tomu by se však ústav nedostal ani do poloviny své cesty. Zásadní roli v umožnění jeho růstu sehrálo zejména napojení jeho hlavních spolutvůrců, zakladatele Karla Ervína Nostitze-Reinecka a představené Antoinetty neboli Olgy Chotkové, na šlechtické kruhy, které následně ochotně umožňovaly Vincentinu svými štědrými dary, finančními i naturálními, poměrně pohodlnou existenci celých jeho prvních dvacet let. Jen díky nim mohlo Vincentinum také obydlet roku 1899 budovu Petynky v Břevnově, která se pak stala základnou pro rychlé kapacitní zvětšování Vincentina.

Nebyly to však jen peníze a dary, čím šlechta přispěla Vincentinu, byly to i nutné konexe, jež mnohé často ulehčily, a také větší známost ústavu mezi širokou veřejností. Ačkoli ta nebyla ještě za dob Rakouska-Uherska nikterak výrazná, napomohla alespoň svou troškou v krizových letech, která přišla po roce 1918.

Ne všechno dobré přinesla tehdy nová samostatná Československá republika. Pro první republiku typické negativní vymezení společnosti vůči šlechtě, které v mnohém ovlivnilo i státní kroky ji postihující, jako např. zrušení šlechtických titulů v roce 1918 či v roce následujícím započatou pozemkovou reformu, oslabilo v mnohém aristokratické kruhy, a tím i v dominovém efektu samo Vincentinum. To totiž v důsledku ztratilo zásadní pilíř svého financování, kterým šlechta svými opravdu štědrými příspěvky po dlouhá léta ústavu byla, a muselo rychle hledat jeho náhradu. Nenadálou situací se však nenechalo zlomit a nastartovalo v tomto ohledu novou etapu. Díky nově zavedenému vydávání vlastních tisků získalo stovky nových drobnějších dobrodinců a příznivců, otevřelo se více společnosti, Pražanům, dostalo se do povědomí většiny obyvatel Československa a stalo se brzy nedílnou součástí hlavního města a dění v něm.

Díky tomuto statutu a pozice, kterou si Vincentinum vybudovalo, přežilo relativně klidně a v růstu i období druhé světové války. Jinak však tomu bylo po roce 1948, kdy se státní zásahy a změny nevyhnuly snad žádnému podobnému ústavu. Rok 1948 znamenal pro ústav konečnou, ale pouze konečnou v dosavadním působišti. Neuvěřitelně životaschopné Vincentinum se po nuceném přestěhování na Moravu, konkrétně do Šternberka a na Velehrad, dále rozvíjelo a rozšiřovalo své služby. A i dnes bychom našli obě části fungující na místě, kam se v 50. letech přistěhovaly. Roku 2009 oslavilo Vincentinum 120 let od svého vzniku.

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

**SOA Uherské Hradiště- fond Ústav sociální péče pro dospělé „Vincentinum“
Velehrad 1889-1970**

- **Použité archivní pomůcky:**

Čoupek, J.: Ústav sociální péče pro dospělé „Vincentinum“ Velehrad 1889-1970. Prozatímní inventární seznam, 1985, s. 3, ev. č. 278.

- **Úřední knihy:**

Zápisy ze schůzí kuratoria 1897-1907, kart. 1, i. č. 1

1908-1922, kart. 1, i. č. 2

1929-1935, kart. 1, i. č. 3

1936-1937, kart. 1, i. č. 4

19037-1938, kart. 1, i. č. 5

1943-1950, kart. 1, i. č. 6

Zápisy o přijetí a pohybu chovanců I. 1936-1947, kart. 2, i. č. 7

II. 1947-1949, kart. 2, i. č. 8

Stav personálu 1946-1953, kart. 2, i. č. 9

- **Spisový materiál:**

Výroční zprávy 1904-1947, kart. 4, i. č. 13

Ustavení zmocněnce pro správu ústavu 1949-1953 , kart. 4, i. č. 14

Prověrka ústavu 1950, kart. 4, i. č. 15

Předání ústavu do státní správy k 1.1.1960, kart. 4, i. č. 16

Prodej vlastních tisků, kart. 5, i. č. 19

Soupis majetku ústavu, kart. 5, i. č.20

Seznam chovanců německé národnosti 1945, kart. 6, i. č. 22

Seznamy chovanců 1950-1955, kart. 6, i. č. 23

Jídelní lístek, kart. 6, i. č. 24

Projekt nástavby Domu milosrdenství v Praze, kart. 6, i. č. 26

Projekt kina v Praze II, Karlovo nám. 315, kart. 6, i. č. 27

- **Účetní knihy:**

Odkazy a milodary 1936-1950, kart. 7, i. č. 28

Odkazy a milodary 1950-1951, kart. 7, i. č. 29

- **Alba a sbírky:**

Pamětní kniha dobrodinců 1897-1913, kart. 9, i. č. 36

1908, kart. 9, i. č. 37

1907-1951, kart. 9, i. č. 38

Zasloužilí členové ústavu, kart. 10, i. č. 39

Zasloužilí členové ústavu, kart. 11, i. č. 40

Pamětní album Vincentina (propagační materiály), kart. 12, i. č. 41

(fotografie), kart. 14, i. č. 43

(novinové články), kart. 15, i. č. 44

Kalendáře Vincentina 1923-1948, kart. 20, i. č. 50

Archiv hlavního města Prahy

- Archiv hl. m. Prahy, MHMP II - NVP, Odbor vnitřních věcí - Spolkový katastr, sign.II/0525 , karton 70.

Periodika

- *Časopis Vincentina*, r. 1921-1948
- *Heraldika a genealogie*, r. 2002, roč. 35, č. 1-4
- *Národní politika*, r. 1907
- *Reflex*, r. 2010, roč. 21, č. 43
- *Zprávy Vincentina*, r. 1951
- *Zprávy z Vincentina*, r. 1949

Literatura

- Beránek, B. a kol. (ed. Tryml, M.): *Kniha o Břevnově*. Městská část Praha 6, Praha 2006
- Beranová-Vaicová, R.: *Nostitzové=Nostic*. Krajské muzeum Karlovarského kraje, Sokolov 2007
- Cerman, I.: *Chotkové: příběh úřednické šlechty*. Naklad. Lidové noviny, Praha 2008
- Foltýn, D. a kol.: *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Libri, Praha 2005
- Hrubeš, Hrubešová: *Pražské domy vyprávějí VI*. Academia, Praha 2000
- Chadima, M.: *Charitativní péče – Dějiny a současnost*. GAUDEAMUS, Hradec Králové 2007
- Koblasa, P.: *Buquoyové- stručné dějiny rodu*. Veduta, České Budějovice 2002
- Koblasa, P.: *Czerninové z Chudenic- stručné dějiny rodu a schematismus rodových panství*. Historicko-vlastivědný spolek, České Budějovice 2000
- Kolektiv: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V*. Svoboda, Praha 1986
- Laštovková, B.: *Pražské usedlosti*. Libri, Praha 2007
- Lawrence, C. H.: *Dějiny středověkého mnišství*. Vyšehrad, Praha 2001
- Levý, M.: *Velebná matka Antoinetta Chotková*. Dům milosrdenství Vincentinum, Praha 1937
- Lipanský, J.: *Josefina Chotková*. Vítězové, Olomouc 1940
- *Ottův slovník naučný*, Díl II. Alqueire-Ažuak, Paseka/Argo, Olomouc 1996,
- *Ottův slovník naučný*, Díl XII. Ch-Sv. Jan, Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 1998
- *Ottův slovník naučný*, Díl XVII. Median-Navarrete, Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 1999
- *Ottův slovník naučný*, Díl XX. Pohora- Q.V. , Ladislav Horáček/Paseka/Argo, Olomouc 2000
- Pekař, J.: *Omyly a nebezpečí pozemkové reformy*. Vesmír, Praha 1923

- Poche, E. a kol.: *Umělecké památky Čech P-Š*. Academia, Praha 1980
- Pospíšil, C. V. : *Teologie služby*. Karmelitánské nakladatelství, Olomouc 2002
- Vlček, Sommer, Foltýn.: *Encyklopedie českých klášterů*. Libri, Praha 1997
- Vlček, V. (ed.): *Ženské řehole za komunismu 1948-1989*. Matice cyrilometodějská, Olomouc 2005

Internetové zdroje

- *Arcidiecézní charita Olomouc: Z historie charity* [online]. 2011 [cit. 2011-01-12] Dostupné z: http://www.acho.caritas.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=54&Itemid=2.
- *Geni Family Tree* [online]. 2011 [cit. 2011-06-13]. Dostupné z <http://www.geni.com/>.
- *Milosrdné sestry sv. Karla Boromejského: Dějiny Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského* [online]. [cit. 2011-06-13] Dostupné z <http://www.boromejky.cz/11.htm>.
- *Rytířský řád Křižovníků s červenou hvězdou: historie řádu* [online]. 2009 [cit. 2011-01-10] Dostupné z: <http://www.krizovnici.eu/historie-radu>.
- *Zámek Jemniště: Genealogický rozrod Sternbergů* [online]. [cit. 2011-06-13]. Dostupné z <http://www.jemniste.cz/zamek/historie-sternbergu.php>.
- *Zámek Jemniště: historie zámku* [online]. [cit. 2011-06-13]. Dostupné z <http://www.jemniste.cz/zamek/historie-zamku.php>

Seznam příloh

- **Grafy, tabulky**

Příloha č. 1: Vývoj zisku z vlastních tisků 1922-1934 v Kč

Příloha č. 2: Finanční zdroje Vincentina ke dni 31.12.1929

Příloha č. 3: Vývoj počtu chovanců ve Vincentinu v letech 1889-1950

Příloha č. 4: Seznam chovanců německé národnosti ve Vincentinu po roce 1945

- **Fotografie**

Obr. 1: Budova Vincentina v Břevnově

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 20, i. č. 50.

Kalendáře Vincentina, Kalendář na rok 1939.

Obr. 2: Budova dětské odbočky ve Smečně

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1932.

Obr. 3: Budova dětské odbočky po přestěhování v Bruntálu

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39. Zasloužilí členové ústavu.

Obr. 4: Budova dětské odbočky po přestěhování do Šternberku

Zprávy z Vincentina, 1951, Druhé čtvrtletí, str. 5.

Obr. 5: První předseda kuratoria a zakladatel ústavu Karel Ervín Nostitz-Reineck

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 20, i. č. 50.

Kalendáře Vincentina, Kalendář na rok 1939.

Obr. 6: Druhý předseda kuratoria Josef Nostitz-Reineck

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1939, str. 5.

Obr. 7: Třetí předseda kuratoria Jiří Sternberg mezi dětmi ve Vincentinu

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy, Výroční zpráva za správní rok 1940, str. 9.

Obr. 8: Správce smečenské dětské odbočky Stanislav Libánský

Zprávy Vincentina, 1949, První čtvrtletí, str. 3.

Obr. 9: Msgre Jan Říhánek mezi chovanci Vincentina

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39.
Zasloužilí členové ústavu.

Obr. 10: Prof. Julius Košnář

Časopis Vincentina, 1934, str. 1.

Obr. 11: Předseda kuratoria Jiří Sternberg (ve spodní řadě druhý zleva) se členy kuratoria, představenou Hortensií Urbancovou a dalšími hosty v den ukončení jubilejních slavností roku 1939

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužilí členové ústavu.

Obr. 12: První představená Vincentina Antoinetta (sedící) s Hortensií Urbancovou

Levý, M.: Velebná matka Antoinetta Chotková. Dům milosrdenství Vincentinum, Praha 1937, str. 73.

Obr. 13: Olga Chotková neboli Antoinetta s matkou v době před vstupem do kláštera

Levý, M.: Velebná matka Antoinetta Chotková. Dům milosrdenství Vincentinum, Praha 1937, str. 51.

Obr. 14: Olga Chotková v dívčím věku

Levý, M.: Velebná matka Antoinetta Chotková. Dům milosrdenství Vincentinum, Praha 1937, str. 28.

Obr. 15: Olga Chotková neboli Antoinetta po svatých slibech

Levý, M.: Velebná matka Antoinetta Chotková. Dům milosrdenství Vincentinum, Praha 1937, str. 61.

Obr. 16: Hortensie Urbancová spolu s dalšími sestrami pracujícími ve Vincentinu

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39.
Zasloužilí členové ústavu.

Obr. 17: Hortensie Urbancová spolu s obyvateli smečenského Vincentina

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužilí členové ústavu.

Obr. 18: Děti ve Vincentinu při práci a hře

Zprávy Vincentina, 1949, Třetí čtvrtletí, str. 5.

Obr. 19: Chlapci ve Smečně při hře v parku

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 20: Přítelkyně z Vincentina při procházce v zahradě

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 21: Jakub při odpočinku v zahradě

Časopis Vincentina, 1948, Listopad-prosinec, str. 7.

Obr. 22: Vincentinské děti vyjíždí na čerstvý vzduch

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 23: Matka, otec a dcera postižení svalovou atrofií ve Vincentinu

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 24: Vánoce ve Vincentinu

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 25: Pěvecký sbor Vincentina

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 26: Chovanci, sestry a další pracovníci při práci v administrativě

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 27: Draní peří v břevnovském Vincentinu

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 28: Infekční pokoj

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 39.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 29: Vzácná návštěva ve Vincentinu, druhý zprava Emil Hácha

SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 11, i. č. 40.
Zasloužili členové ústavu.

Obr. 30 Současný stav budovy bývalého Vincentina v Břevnově, západní křídlo

Vlastní fotografie

Obr. 31 Současný stav budovy bývalého Vincentina v Břevnově, celkový pohled

Vlastní fotografie

Obr. 32 Současný stav budovy bývalého Vincentina v Břevnově, východní křídlo

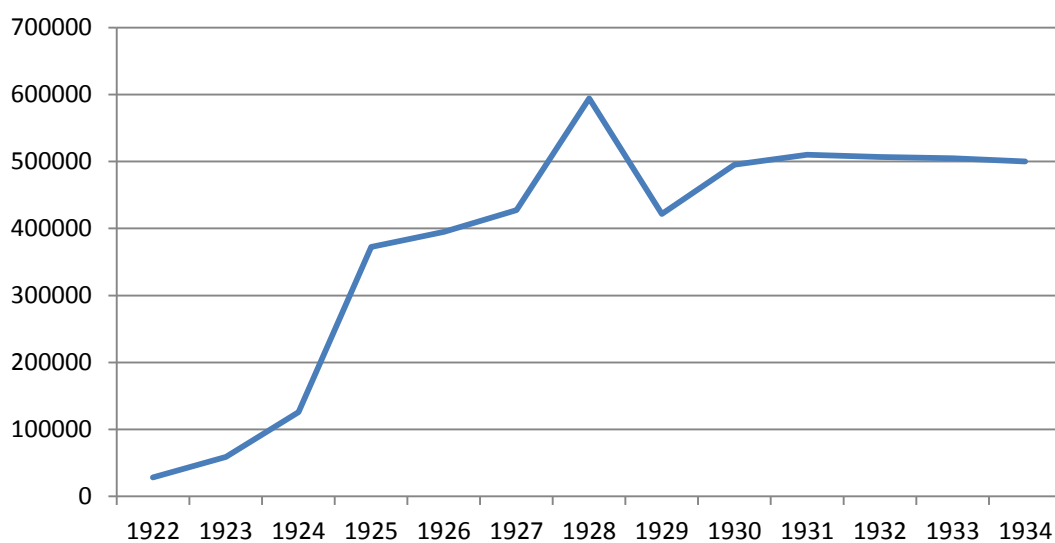
Vlastní fotografie

Přílohy

Přílohy- grafy a tabulky

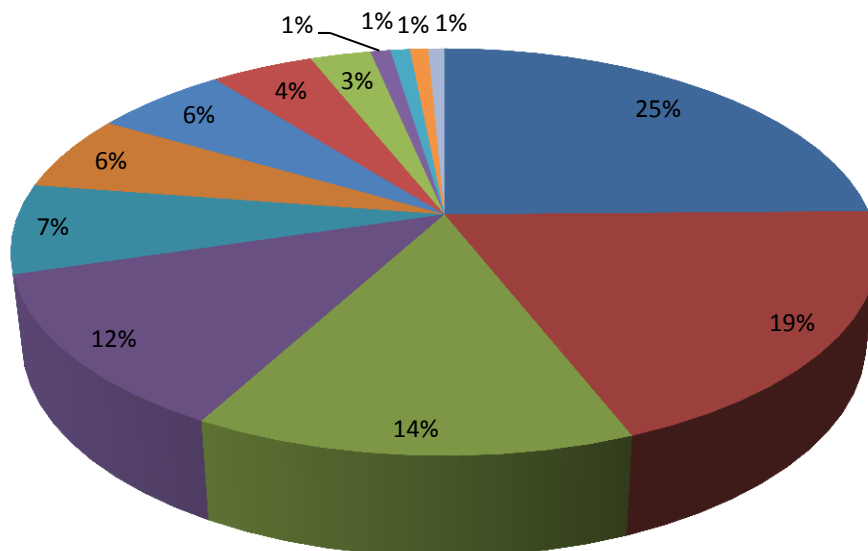
Příloha č. 1¹⁷⁵

Vývoj zisku z vlastních tisků 1922-1934 v Kč

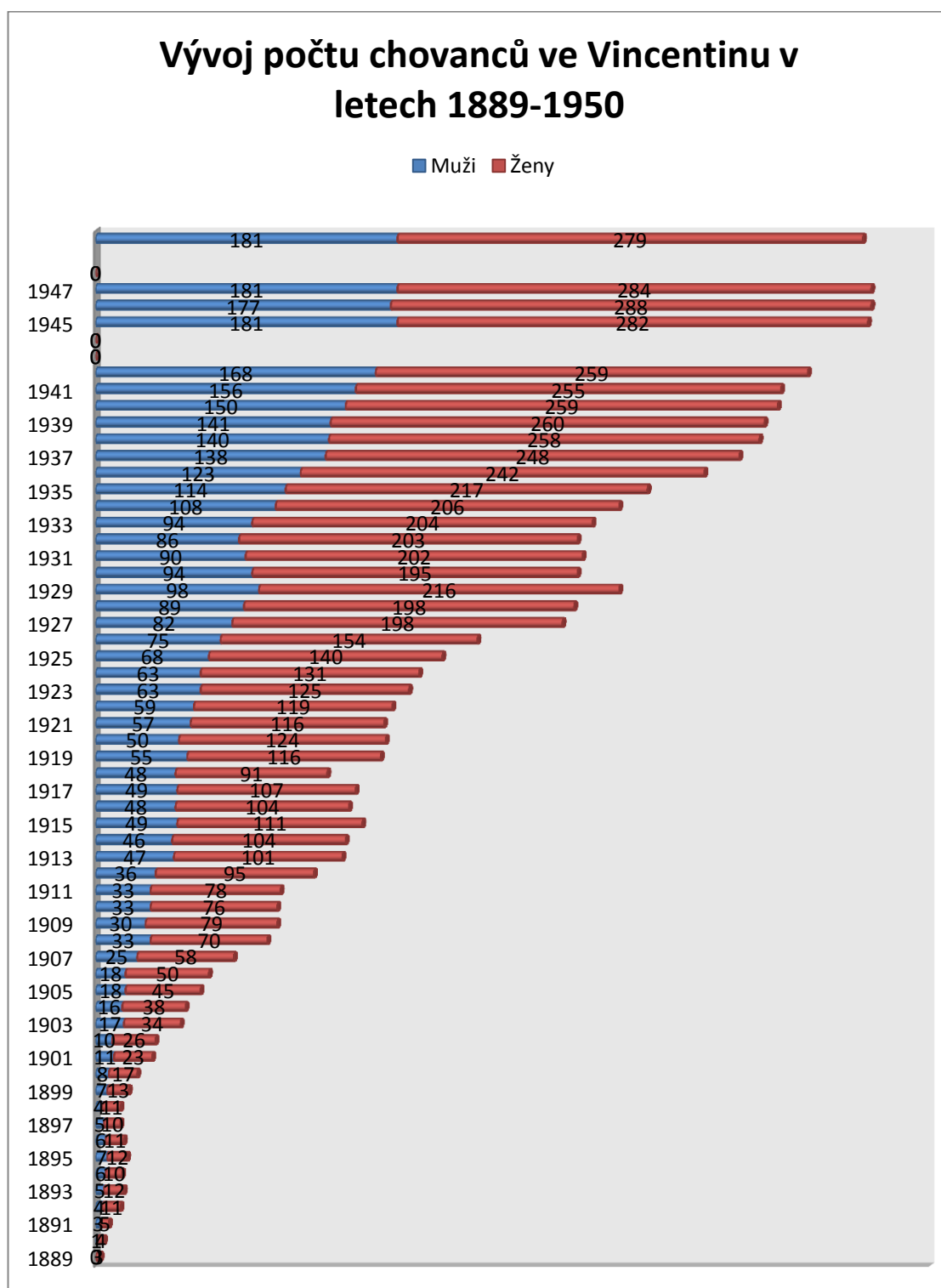
¹⁷⁵ Vytvořeno dle výročních zpráv z daného období; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy.

Finanční zdroje Vincentina ke dni 31.12.1929

- Ministerstvo veřejného zdravotnictví
- Vlastní tisky a příspěvky administrace
- Příspěvky obcí, okresů, příbuzných
- Zemský úřad v Praze
- Ministerstvo sociální péče
- Odkazy
- Dorodinci na penězích a naturáliích
- Jubilejní dar z fondu republiky
- Mimořádný příjem
- Nájem z domku čp. 31 v břevnově a polí v Předměřicích, výtěžek z vlastního hospodaření a zahrady
- Spolek přátel Vincentina
- Zemský sirotčí fond
- Biografická licence

¹⁷⁶ Vytvořeno dle výroční zprávy za správní rok 1929; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy.

¹⁷⁷ Vytvořeno dle výročních zpráv z daného období; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 4, i. č. 13. Výroční zprávy.

Příloha č. 4¹⁷⁸**Seznam chovanců německé národnosti ve Vincentinu po roce 1945**

František Rathei	* 5.10.1931	odsunut
Karel Palme	* 12.5.1934	odsunut
Helga Schifferová	* 18.3.1929	odsunuta
Josef Renner	* 14.11.1929	odsunut
Karel John	* 12.2.1898	odsunut
František Foissner	* 15.7.1923	odsunut
Marie Baschtová	* 26.1.1920	odsunuta
Markéta Knyová	* 12.5.1900	zůstala ve Vincentinu
Marie Müllerová	* 25.5.1896	zůstala ve Vincentinu
Alois Schneider	* 28.10.1895	zůstal ve Vincentinu
Anna Zuckerová	* 15.2.1893	zůstala ve Vincentinu
Friedy Fiedlerová	* 1.10.1915	zůstala ve Vincentinu
Marie Knoblochová	* 25.11.1898	zůstala ve Vincentinu
Ota Zirna	* 16.3.1902	zůstal ve Vincentinu

¹⁷⁸ Vytvořeno dle seznamu chovanců německé národnosti z roku 1945; SOA Uherské Hradiště, fond ÚSP Vincentinum Velehrad, kart. 6, i. č. 22. Seznam chovanců německé národnosti.

Přílohy- fotografie

Obr. 1

Budova Vincentina v Břevnově

Obr. 2

Budova dětské odbočky ve Smečně

Obr. 3

Budova dětské odbočky po přestěhování v Bruntálu

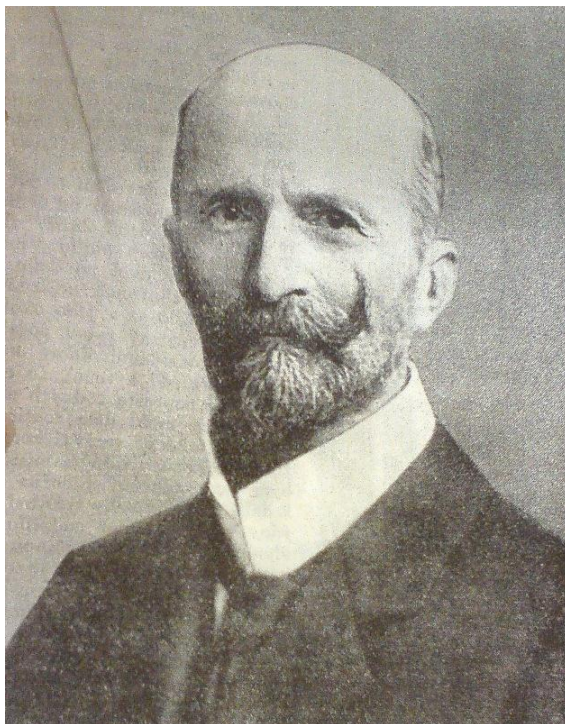
Obr. 4

Budova dětské odbočky po přestěhování do Šternberku

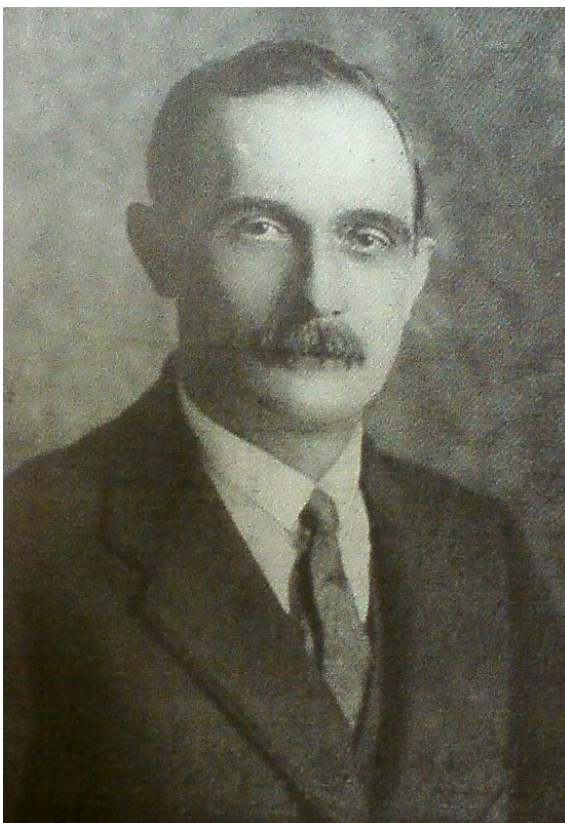
Obr. 5

První předseda kuratoria a zakladatel ústavu Karel Ervín Nostitz-Reineck

Obr. 6

Druhý předseda kuratoria Josef Nostitz-Reineck

Obr. 7

Třetí předseda kuratoria Jiří Sternberg mezi dětmi ve Vincentinu

Obr. 8

Správce smečenské dětské odbočky Stanislav Libánský

Obr. 9

Msgre Jan Říhánek mezi chovanci Vincentina

Obr. 10

Prof. Julius Košnář

Obr. 11

Předseda kuratoria Jiří Sternberg (ve spodní řadě druhý zleva) se členy kuratoria, představenou Hortensií Urbancovou a dalšími hosty v den ukončení jubilejních slavností roku 1939

Obr. 12

První představená Vincentina Antoinetta (sedící) s Hortensií Urbancovou

Obr. 13

Olga Chotková neboli Antoinetta s matkou v době před vstupem do kláštera

Obr. 14

Olga Chotková v dívčím věku

Obr. 15

Olga Chotková neboli Antoinetta po svatých slibech

Obr. 16

Hortensie Urbancová spolu s dalšími sestrami pracujícími ve Vincentinu

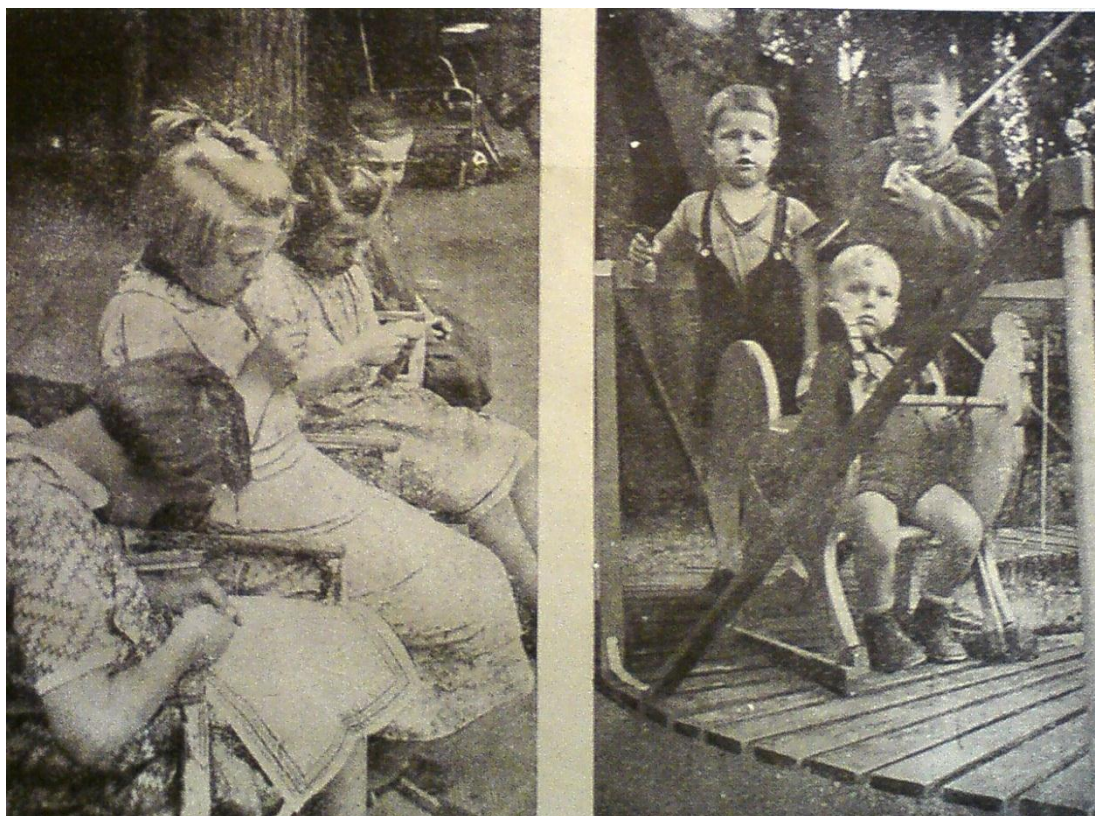
Obr. 17

Hortensie Urbancová spolu s obyvateli smečenského Vincentina

Obr. 18

Děti ve Vincentinu při práci a hře

Obr. 19

Chlapci ve Smečně při hře v parku

Obr. 20

Přítelkyně z Vincentina při procházce v zahradě

Obr. 21

Jakub při odpočinku v zahradě

Obr. 22

Vincentinské děti vyjíždí na čerstvý vzduch

Obr. 23

Matka, otec a dcera postižení svalovou atrofií ve Vincentinu

Obr. 24

Vánoce ve Vincentinu

Obr. 25

Pěvecký sbor Vincentina

Obr. 26

Chovanci, sestry a další pracovníci při práci v administrativě

Obr. 27

Draní peří v břevnovském Vincentinu

Obr. 28

Infekční pokoj

Obr. 29

Vzácná návštěva ve Vincentinu, druhý zprava Emil Hácha

Obr. 30

Současný stav budovy bývalého Vincentina v Břevnově, západní křídlo

Obr. 31

Současný stav budovy bývalého Vincentina v Břevnově, celkový pohled

Obr. 32

Současný stav budovy bývalého Vincentina v Břevnově, východní křídlo

Anotace

Práce zpracovává dějiny charitativního ústavu Dům milosrdenství Vincentinum, založeného za účelem péče o nevyléčitelně choré roku 1889 v Praze, a to zejména se zaměřením na jeho nejvýznamnější období působení v Praze-Břevnově, od roku 1926 s odbočkou ve Smečně, tedy na léta 1899-1952. V tomto jádru textu se detailně zaměřuje na jednotlivé části, složky fungování ústavu. Zvláštní oddíly jsou věnovány právní správě, interní správě domu, hospodářství, nevšedním dnům v ústavu a konkrétním lidem, kteří Vincentinum v tomto období spoluvytvářeli. Ty je možno rozdělit do tří skupin, z nichž každé se pak podrobně věnuje jedna část textu. První část pojednává o chovancích ústavu, další o pracovnících a třetí o dobrodincích. V posledních dvou částech je kladen více důraz na konkrétní osobnosti a jejich napojení na šlechtické kruhy, které byly v počátcích ústavu výrazným činitelem jeho vývoje.

Výše zmíněné jádro textu je rámováno dvěma kapitolami. Jádrou předcházející kapitola pojednává o cestě k založení Vincentina a o jeho nejranějším období, po jádru následující kapitola pojednává o změnách roku 1948, které znamenaly konec působení obou částí ústavu v Praze a definitivní odchod na Moravu.

Jen pro nástin vývojové fáze charitativní činnosti a její situace v době založení Vincentina je do práce na úvod zařazena kapitola Kořeny charitativní činnosti 19. století.

Summary

The bachelor thesis deals with history of a charity institution House of Mercy Vincentinum, founded in 1889 in Prague to care for the incurables, with emphasis on the most important period of its activities in Prague – Břevnov, since 1926 with an institution branch in Smečno, i.e. the period 1899 – 1952. The core text focuses on individual parts of institution operation. Particular sections are dedicated to legal administration, internal institution management, extraordinary days of the institute and particular people, who took part on Vincentinum development in those days. The people can be divided into three groups, each of them described in detail in separated text parts. The first part deals with inmates, the second one describes the staff and the third one benefactors of the institute. In the last two parts emphasis is placed on

particular personalities and their connection to aristocratic circles which had significant influence on the institution development.

The above mentioned core text is framed by two chapters. The preceding chapter follows the path leading to Vincentinum foundation and its early period, the other chapter deals with changes in 1948 which led to termination of activities in Prague and definitive displacement to Morava.

Just to outline development phases and beneficence situation at the time of Vincentinum foundation, there's a chapter Roots of beneficence in the 19th century included as an introduction.

Klíčová slova

Dům milosrdenství Vincentinum, charitativní činnost, Břevnov, Smečno, šlechta, Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Karel Ervín Nostitz-Reineck, Antoinetta, Spolek sv. Vincence z Pauly

Key words

The House of Mercy Vincentinum, beneficence, Břevnov, Smečno, aristocracy, Karel Ervín Nostitz-Reineck, Antoinetta, Charitable society of sv. Vincenc de Paul